

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

KATEDRA SPOLEČENSKÝCH VĚD

DIPLOMOVÁ PRÁCE NA TÉMA

**EKONOMICKÉ ASPEKTY AKTUÁLNÍCH PROBLÉMŮ
EVROPSKÉ MIGRACE SE ZŘETELEM K ČR**

ECONOMIC ASPECTS OF CURRENT PROBLEMS OF THE EUROPEAN
MIGRATION WITH THE RESPECT TO THE CZECH REPUBLIC

Autorka: Barbora Szilvayová

Studijní obor: ČJ–OV/ZŠ

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Pavel Hejtman, CSc.

České Budějovice 2010

Bibliografická identifikace:

Název diplomové práce: Ekonomické aspekty aktuálních problémů evropské migrace se zřetelem k ČR

Pracoviště: České Budějovice, Jihočeská univerzita, Pedagogická fakulta, Katedra společenských věd

Autorka: Barbora Szilvayová

Studijní program: Učitelství pro základní školy

Studijní obor: Český jazyk a občanská výchova pro 2. stupeň ZŠ

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Pavel Hejtman, CSc.

Rok obhajoby: 2009/2010

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předloženou diplomovou prací vypracovala samostatně a použila pouze pramenů, které cituji a uvádím v seznamu literatury a internetových zdrojů.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

V Českých Budějovicích 20.4. 2010

Barbora Szilvayová

Poděkování:

Za cenné rady a podnětné připomínky při vypracování diplomové práce děkuji touto cestou PhDr. Pavlu Hejtmanovi, CSc.

Obsah

Úvod	10
1 Mezinárodní migrace	13
1.1 Pojem migrace.....	14
1.2 Typologie migrace	15
1.3 Přehled politických označení migrujících	18
1.3.1 Definice cizince v České republice.....	21
1.4 Teorie migrace	24
2 Ekonomická migrace	31
2.1 Trh práce	33
2.2 Ekonomické příčiny a důsledky pracovní migrace	38
2.2.1 Pozitivní a negativní důsledky pro zemi přijímající.....	39
2.2.2 Pozitivní a negativní důsledky pro zemi vysílající.....	40
3 Mezinárodní migrace v období druhé světové války.....	42
3.1 Migrace během druhé světové války.....	44
3.2 Migrace po skončení druhé světové války	47
3.2.1 Nejčastější migrační destinace.....	48
3.3 Migrace v českých zemích po druhé světové válce	59
3.3.1 Poválečná migrační politika českých zemí.....	61
3.3.2 Vybrané menšiny v českých zemích.....	63
4 Rozvoj evropské migrační politiky na konci 20. století	66
4.1 Vývoj jednotného vnitřního trhu.....	70
4.1.1 Volný pohyb osob.....	74
5 Mezinárodní migrace v Evropské unii.....	77

5.1	Rozšiřování Evropské unie	78
5.2	Migrace v rámci rozšíření EU o SVE	80
5.2.1	Přechodná období se zřetelem k ČR	81
5.3	Ekonomické determinanty odchodů za prací v EU	83
6	Mezinárodní ekonomická migrace v ČR před a po vstupu do EU	85
6.1	Česká republika před rozšířením EU	86
6.1.1	Období 1989–1993	87
6.1.2	Období 1994–2003	88
6.2	Migrace v ČR po rozšíření EU	93
6.2.1	Výběr kvalifikovaných pracovníků	94
6.2.2	Období 2003–2004	98
6.2.3	Období 2005–2006	101
6.2.4	Období 2007–2008	104
6.2.5	Období 2009–2010	114
6.3	Migrace Vietnamců do České republiky 1950–2010	118
6.3.1	Ekonomické důvody odchodu z Vietnamu	121
6.3.2	Současní občané Vietnamu v ČR	123
6.4	Nezaměstnanost v ČR a zaměstnanost cizinců	125
6.5	Migrace jako dočasná demografická kompenzace?	132
	Závěr	134
	Seznam literatury a internetových zdrojů	138
	Seznam schémat	153
	Seznam tabulek	154
	Seznam grafů	155
	Seznam map	157
	Seznam příloh	158

Přílohy..... 159

Anotace

Diplomová práce je zaměřena na ekonomické aspekty evropské migrace od počátku období druhé světové války a na aktuální migrační problémy se zřetelem k České republice zejména po jejím vstupu do Evropské unie s ohlednutím na dovoz pracovních sil z asijských zemí – konkrétně Vietnamu do regionu České republiky. V teoreticko-ekonomické části jsou uvedeny hlavní směry ekonomických škol a jejich makro a mikro ekonomické přístupy k problematice migrace. Zdůrazňovány jsou ekonomické aspekty pracovní migrace a migrace jako momentu volného pohybu pracovních sil v rámci jednotného pracovního trhu. Druhá část práce se týká historických kořenů migračního vývoje a jejich důsledkům, které lze nacházet v některých aktuálních problémech evropské migrace, zejména ve vývoji migrační situace po rozšíření Evropské unie. Ve třetí části práce se promítá podstatně podrobněji rozebírané a dokumentované spektrum jevů procesu migračního vývoje v regionu České republiky zejména z pohledu ekonomických i jiných aspektů.

Práce disponuje širokou škálou rozsáhlého souboru informačních zdrojů, do kterých patří odborné monografie věnující se problematice migrace, ekonomie a demografie, odborné publikace typu sborníků v kombinaci se statistickými zdroji v podobě analýz, zpráv a studií. Součástí práce jsou vypovídající tabulky, grafy a mapky včetně stručného přehledu internetových zdrojů domácích i zahraničních serverů s tematikou migrace v České republice i v rámci Evropské unie vhodných pro použití ve výuce Občanské výchovy a v příloze PowerPointová prezentace na přiloženém CD-ROMu.

Annotation

This thesis is focused on economic aspects of European migration since the beginning of second World war and the current migration issues with respect to the Czech Republic, particularly after its entry into the European Union reflection of the importation of labor from Asian countries – specifically Vietnam to the region of the Czech Republic.

In the theoretical economic section provides guidelines for business schools and their macro and micro economic approaches to migration issues. Highlighting the economic aspects of labor migration and migration as a moment of free movement of labor within a single labor market. The second part concerns the historical roots of the migration developments and their consequences, which may be found in some current problems of European migration, particularly migration situation in the development of European Union enlargement. In the third part is reflected with substantially greater detail, discussed and documented range of phenomena, the process of migration trends in the region of the Czech Republic in particular from the economics perspective and other aspects.

Labour has a wide range of comprehensive set of information sources ,which theirs monograph is devoted to the issues of migration, economics and demographics, professional publications (type collections) in combination with statistical sources in the form of the analysis, reports and studies. Part of this work is in the form of predicative tables, graphs and maps, including a brief overview of Internet resources, both domestic and foreign servers, with the theme of migration in the Czech Republic and the European Union which are suitable for use in teaching civil and in the Annex the PowerPoint presentation on CD-ROM.

Úvod

Tématem diplomové práce jsou ekonomické aspekty aktuálních problémů evropské migrace se zřetelem k České republice. Jako těžiště aktuálních problémů je zvoleno období 2004–2010, tedy od vstupu České republiky do Evropské unie až po současnost.

Hlavním momentem v migračním vývoji je změna regionu České republiky z tranzitní země na zemi cílovou, s čímž souvisí vyskytnutí řady problémů s ekonomickými aspekty, ale i s aspekty historicky staršími, vyplývajícími z důsledků druhé světové války, tak i aspekty historicky mladšími – aktuálními jako např. změna ekonomického systému České republiky či vstup České republiky do Evropské unie. Aktuální problémy souvisí s povahami přistěhovaleckých skupin – resp. zemí původu imigrantů, kdy stálou konstantu tvoří kromě občanů Slovenska, zejména občané Ukrajiny a Vietnamu. Zde se uplatňuje ekonomický aspekt migračního pohybu, který souvisí především s nerovnoměrným ekonomickým vývojem v jednotlivých zemích, čímž dochází k rozdílům ve výši mzdy a životní úrovni, což pak vede obyvatelstvo k migraci. Jelikož zahraniční pracovníci následují pracovní příležitosti, je ekonomická migrace spojena také s pohybem přímých zahraničních investic.

Evropské migrační klima bylo změněno především rozšířením Evropské unie o postkomunistické země, kdy v západních zemích došlo k obavám z nadměrného přílivu levných pracovních sil. Každá ze zemí Evropské unie je určitým favoritem pro migrující osoby, přičemž pak rozhodující roli sehrává, kromě ekonomických aspektů, historický aspekt a jazykový kontext. Jistým typem problému je i charakter migrace. Kromě jiných typů migrace v regionu České republiky zcela převládá ekonomická migrace – pracovní, která se týká struktury pracovního trhu. Zde je nutné podotknout, že pracovní trh České republiky je výrazně polarizovaný. Na jednu

stranu jsou požadováni vysoce kvalifikovaní odborníci, na druhou stranu existuje i nadále trend vyžadující nízkokvalifikovanou pracovní sílu, pro kterou platí nízké platové ohodnocení, které zneužívají zaměstnavatelé.

Migračním problémem je také povaha pracovního pobytu. Dočasný či trvalý pobyt pracovníků krystalizuje v problematice Zelených karet, které byly vytvořeny ve snaze pokrýt mezery pracovního trhu cizinci ze třetích zemí ve vybraných profesích a v problematice Projektu dobrovolných návratů, vytvořeného na základě zvýšení nezaměstnanosti domácích obyvatel a přistěhovalců z důvodu ekonomické krize. Se Zelenými kartami souvisí také stále aktuální problematika legality pobytů přistěhovalců.

Mezi dlouhodobější problémy patří zejména populační růst přistěhovalců, z kterého pak vyplývá problematika způsobu soužití – jde o otázky, zda se přistěhovalí obyvatelé asimilují nebo budou vytvářet tzv. menšinové ostrůvky, příkladem mohou být občané Vietnamu v České republice.

Cílem této práce je vybrat a popsat aktuální problémy evropské ekonomické migrace se zřetelem k regionu České republiky v historicko-ekonomickém kontextu za využití odborné literatury zaměřené na tuto problematiku, odborných publikací v kombinaci se statistickými zdroji v podobě analýz, zpráv a studií. Tyto problémy pak charakterizovat k současnosti. Vzhledem k charakteru aktuálních problémů a cíle práce bylo nutné zvolit specifickou podobu struktury práce, která je tímto rozdělena na tři části. První částí je metodicko-teoretický úvod do ekonomického aspektu, kde lze nalézt přístupy zakládající pracovní migraci. Zkoumáním aktuálních problémů jsem zjistila, že pro porozumění této problematice je nutné se zabývat historickými souvislostmi a to přinejmenším od druhé světové války. Třetí část, je vzhledem k charakteru diplomové práce orientované na evropskou mezinárodní migraci, věnována migračním tendencím v rámci Evropské unie a poté regionu České republiky, s ohlédnutím na dovoz pracovních sil z asijských zemí – konkrétně z Vietnamu. V této poslední části se promítá

podrobněji rozebírané a dokumentované spektrum jevů procesu migračního vývoje v České republice.

V celé práci je používána metoda heuristiky a metoda komparace. Metody byly uplatněny v použité literatuře, jejíž základní rozsah bylo nutné vzhledem k cíli práce podstatně rozšířit.

Práce může sloužit jako podkladový materiál pro výuku otázky ekonomických aspektů migrace v EU na příkladu ČR v rámci kurzů o evropských politikách nebo aktuálních otázkách evropské integrace – migrace a dalších.

1 Mezinárodní migrace

Migrace existuje stejně tak dlouhou dobu jako lidstvo samo. Vývoj člověka, jeho dynamičtější přesuny, hospodářské i technické změny přinesly světu globalizaci a nutnost porozumění těmto změnám, které pouhý přesun lidí z jedné oblasti do druhé změnilo v multidimensionální fenomén postihující celý svět. Možnost prostorového přemísťování je jednou z přirozených vlastností homo sapiens sapiens, které po mnoho tisíciletí využíval. V pravěku se člověk stěhoval za lovem zvěře, ve vrcholném středověku docházelo k migraci kvůli obchodu, řemeslům a kvůli svobodě, kterou města přinášela. V novověku je známá již mezikontinentální migrace ve spojitosti se zámořskými objevy. Mohutnější migrace obyvatelstva je spjata se vznikem moderních společností, které byly založeny na radikální transformaci ekonomické a sociální struktury. Tato transformace, resp. industriální revoluce, nejprve vyvolala vlny migrací z venkova do měst a poté z evropského kontinentu za oceán. Další vlny migrace směřující do západních společností potom přinesla dekolonizace po druhé světové válce a expanze západních forem modernity. Charakteristický nárůst migrujících lidí v celoplanetárním měřítku náleží závěru minulého století a počátku tohoto století.

V současnosti je migrace považována za jedno z hlavních témat 21. století. Hlavním úkolem společnosti je najít odpovědi a řešení jak řídit migraci, maximalizovat její pozitivní účinky a minimalizovat potenciální negativní důsledky. Mezinárodní migrace představuje přirozený proces, kterému nelze bránit, je však možné jej ovlivnit vhodnou migrační politikou tak, aby přinášel užitek jak pro migrující osoby, tak pro přijímající země.

Mezinárodní organizace pro migraci (IOM) uvádí, že se v současné době ve světě vyskytuje odhadem 214 milionů mezinárodních migrantů – tento počet migrantů by tak vytvořil pátou nejlidnatější zemi světa. Z celosvětové populace se jedná o 3,1 %, dále existuje zhruba 20 až 30 milionů

neoprávněných migrantů na celém světě, zahrnující asi 10 až 15 % přistěhovalců. [1] Podle Českého statistického úřadu (ČSÚ) v České republice k 31. prosinci 2009 legálně pobývalo 433 305 migrantů. [2] Počet nelegálních cizích státních příslušníků se pak odhaduje i na několik desítek až stovek tisíc.

1.1 Pojem migrace

Pojem migrace má v dnešní době mnoho forem a v posledních letech podstupuje zmnožování významů. Začneme-li se od původu slova, jak jej definuje Henig, slovo migrace pochází z latinského „*migratio*, znamená *stěhování, přestěhování (se)*, jedná se o slovo odvozené od *migro, migrare*, tedy od *stěhovati se, vystěhovati se, přesídliti*“ [3], dostaneme se k pojetí, že migrace je prostorové přemístění osob přes libovolné hranice (zpravidla administrativní), spojené se změnou místa bydliště na dobu kratší nebo delší, příp. natrvalo. [4] „Jen taková změna je skutečnou migrací, a je třeba ji proto odlišovat od ostatních forem prostorového pohybu, jež nevedou k trvalé změně bydliště, ale jen k dočasné: dojíždka i vyjíždka a cestování.“ [5 – Roubíček 1997, s. 257]

Nadřazeným, nejobecnějším pojmem pro migraci je souhrnný pojem – *mobilita*, tedy hybnost. *Mobilita* zahrnuje všechny formy prostorových pohybů, včetně přechodných, pohybů s různou periodicitou, za různým účelem, v různých směrech a na různé vzdálenosti. Označuje favorizovaný vnitřní pohyb členů státního či mezinárodního společenství za účelem zvyšování hospodářské produktivity.¹ Migrace je potom pojem užší a týká se trvalé změny pobytu, tj. změny (stálého, obvyklého) bydliště. „V České republice se migrací rozumí změna místa (přesněji: změna obce) trvalého pobytu.

¹ Rok 2006 byl Evropskou komisí vyhlášen rokem propagujícím mobilitu pracovníků. [6]

Registrace stěhování je založena na registraci přihlášek k trvalému pobytu na ohlašovacích pobytu obecních a městských úřadů (v Praze a v Brně na orgánech správních služeb Policie ČR).“ [5 – Roubíček 1997, s. 258] V některých zemích je pojem trvalého pobytu, tedy stálého bydliště, vázán na podmínku minimální doby pobytu v místě.

Migrace jako pojem tedy není jednoznačně interpretovatelný a v dnešní době může docházet k zahlcení jeho významu i vyprázdnění tohoto pojmu. Přes všechny tyto formy definic můžeme pojem migrace, v diskursu politické organizace světa, ukotvit definicí Organizace spojených národů (OSN), která migraci pojímá jako delší než jednoroční pobyt jedince za hranicemi státu, ve kterém se narodil. [7]

1.2 Typologie migrace

Typologii² migrace lze generalizovat z několika hledisek. Z hlediska lokace rozlišujeme migraci mezinárodní a interní. *Migrace mezinárodní* je charakteristická tím, že dochází k migraci mezi státy, tedy k překročení státních hranic. V rámci mezinárodní migrace dále rozlišujeme *migraci kontinentální*, kterou lze dále specifikovat na migraci *regionální* a dále na *lokální*. *Migrace interní* znamená migraci uvnitř státu. Lze ji, rovněž jako mezinárodní migraci, specifikovat na *regionální* a dále na *lokální*.

Z hlediska směru migrace odlišujeme *emigraci*, tedy vystěhování a *imigraci*, tedy přistěhování. „Protiproudem emigrace, obvykle slabším, je *reemigrace*, kdy dřívější emigranti se po určité době nepřítomnosti vracejí do své mateřské země. Pokud je taková akce organizována státní mocí, mluví se obvykle o repatriaci. Repatriace mívají ráz hromadných přesídlovacích akcí

² Viz Literatura [3], [6], [8]

prováděných, na rozdíl od reemigrace, na náklady státu.“ [5 – Roubíček 1997, s. 262-263] Migrační oblasti potom rozdělujeme na zdrojové (také vysílající) a cílové (také hostitelské), podle toho, zda oblast je výchozím nebo konečným bodem migranta.

Z hlediska příčiny rozeznáváme migraci dobrovolnou a nedobrovolnou. *Dobrovolná migrace* spočívá v aktu vědomé dobrovolné volby. Do této kategorie spadá pracovní migrace, migrace z důvodu sjednocení rodiny, migrace za účelem studia apod. *Nedobrovolné migraci*, předchází akt nedobrovolného rozhodnutí migrovat z důvodů politických, náboženských, environmentálních apod., jednotlivci jsou donucováni ke stěhování veřejnou mocí ať už přímo nebo nepřímo. Podle síly lze pak nedobrovolnou migraci nuancovat na vnučenou migraci a na vynucenou migraci. *Vnucená migrace* je vyjádřením nerovných mocenských vztahů mezi lidmi, kdy má někdo moc a sílu vnutit druhé straně migraci. K této migraci dochází např. v průběhu válek, kdy se k masově vyhánějí obyvatelé. Dalším příkladem může být vnučená migrace v důsledku sociálního inženýrství.³ K *vynucené migraci* může docházet například v důsledku nepříznivých environmentálních ohrožení jako je hladomor, půdní eroze, dezertifikce, sucho, povodně, epidemie apod. Jedním z typů nedobrovolné migrace je *vyhoštění*, kdy jednotlivec, nebo určitá skupina osob je donucena, právem nebo neprávem, opustit místo dosavadního pobytu. Pro označení plánovitého vysídlení všeho obyvatelstva určité oblasti s cílem uchránit je před důsledky nějaké přírodní katastrofy nebo válečných událostí, se používá termín *evakuace*, tedy vyklizení. Mezi takovéto pohyby patří různé typy přesídlovacích nebo vysídlovacích akcí, které souhrnně nazýváme *transfery obyvatelstva* neboli *přesuny*. Zvláštním případem takového přesunu je výměna obyvatelstva na základě dohody dvou států.⁴ Janků, dělí

³ Například masové vnučené přesuny obyvatelstva v Čínské lidově demokratické republice při stavbě přehrad y Tři soutěsky znamenaly vystěhování více než 1 milionu obyvatel. [3]

⁴ Mezi takovéto vynucené akce patřil také poválečný odsun německého obyvatelstva z bývalého Československa, který se uskutečnil na základě mezinárodních dohod Spojenců.

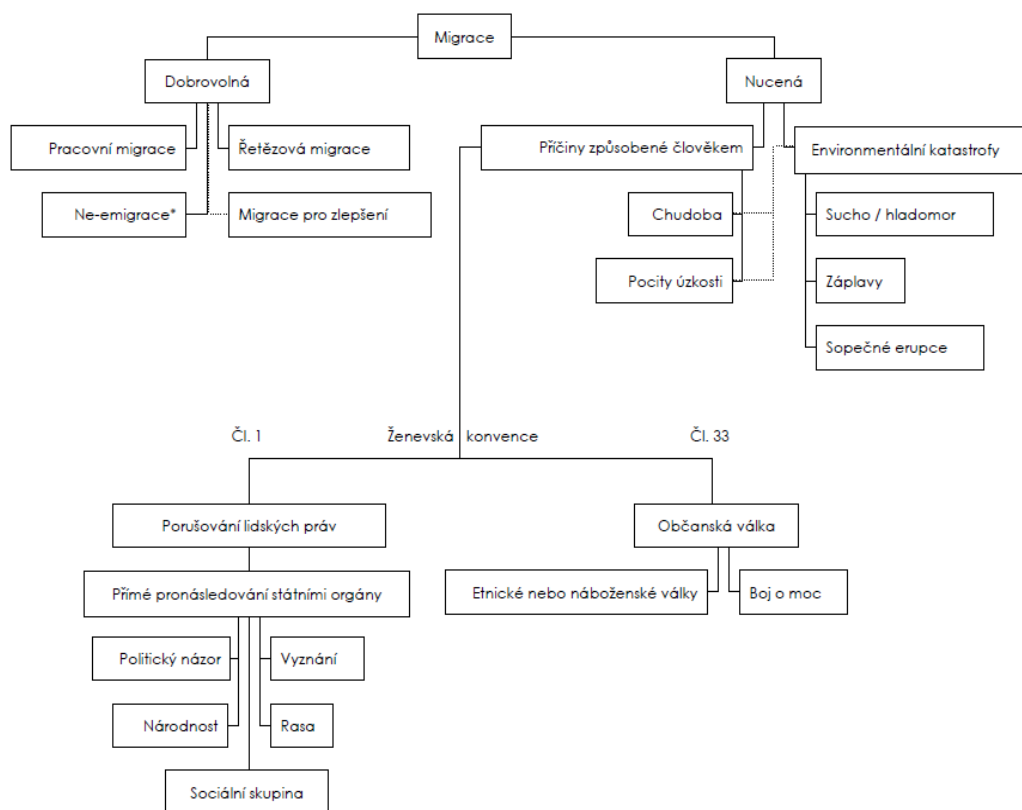
migraci na dobrovolnou a nucenou, viz níže *Schéma 1*. Nucená migrace je pak způsobena příčinami způsobenými člověkem nebo environmentálními katastrofami.

Z hlediska časovosti rozlišujeme migraci *permanentní* a migraci *dočasnou*. Z hlediska počtu se migraci dále přikládají přívlastky jako migrace *individuální, kolektivní a masová*.

Pašeráci lidí a obchodníci s lidmi tvoří samostatnou kategorii. Rozdíl mezi těmito způsoby migrace je v dobrovolnosti odchodu. *Pašerování* jsou lidé dobrovolně, pašerákům pak hrozí horentní sumy za převody přes hranice států. K nedobrovolnému odvádění, zejména dívek a žen, za účelem provádění nejčastěji prostituce, dochází při *obchodování s lidmi*.

Naproti tomu poválečná výměna maďarského a slovenského obyvatelstva byla organizována na bázi dobrovolnosti. [5 – Roubíček 1997, s. 263]

Schéma 1: Rozdělení migrace na dobrovolnou a nucenou

Převzato: [6 – Janků , s. 16]. *Moderní migrace. Stěhování se zvláštním významem*; URL: http://aa.ecn.cz/img_upload/79a33131c9c4293e0fcef50bfa263ef/KJanku_Modernimigracestehovanisezvlastnimvyznamem.pdf; 16.03.2010

1.3 Přehled politických označení migrujících

Soubor terminologických označení (viz *Tabulka 1*, s. 17) těch, kteří jsou nositeli fenoménu moderního migrování, je v diskursu politické regulace migrace určován dvěma podmínkami. Za prvé zda došlo k překročení hranic národního státu a za druhé zda se jedná o dobrovolné, nebo nucené stěhování. Pro tuto práci jsou stěžejní zejména pojmy: *mezinárodní migrant*, *imigrant*, *emigrant*, *ekonomický migrant*. Ostatní pojmy jsou zde uvedeny pro ucelení pojmové problematiky migrace.

Mezinárodním migrantem se stává člověk, který žije na území země, ve které se nenarodil a získal jisté vazby k této zemi. Pro označení mezinárodního migranta stanovila OSN, jak již bylo výše zmíněno, hranici a tou je pobyt v cílové zemi delší než jeden rok. [7]

Imigrant je osoba přicházející do země za účelem pobytu dlouhodobějšího charakteru. *Emigrant* je osoba, opouštějící zemi za účelem vystěhování do zahraničí.

Z hlediska legálnosti či nelegálnosti příchodu do země, se rozlišuje legální a nelegální migrant. *Legální migrant* je osoba, od které je očekáváno trvalé usazení. Tyto osoby jsou přijímány podle vládních imigračních programů. Zahrnují i přijetí rodinných příslušníků podle plánu na opětovné spojení rodin. *Nelegální imigrant*, nedokumentovaný, je osoba, jejíž vstup nebo setrvání v imigrační oblasti není schváleno vládou.

Ekonomický migrant je osoba, která opouští svoji rodnou zemi za účelem zlepšit svoji ekonomickou situaci, která je v jeho rodné zemi nedostačující.

Vyhnanec neboli vysídlenec je osoba, která byla veřejnou mocí, například z politických nebo rasových důvodů, donucena opustit mateřskou zemi. *Vnitřní vysídlenec*⁵ je taková osoba, která je nucena z důvodů občanské války nebo environmentální katastrofy opustit své domovy, ale z administrativního hlediska zůstávají na území státu, ve kterém se narodili.

Uprchlík (také běželec) je člověk, který sice obvykle opustil svou vlast ze své vůle, avšak pod tlakem toho, že setrvání v zemi pro něj znamenalo nebezpečí pronásledování, tedy perzekuce. V roce 1951 byla OSN v Ženevě přijata Úmluva o právním postavení uprchlíků⁶ známá jako Ženevská konvence, která v Článku 1 ustanovila definici uprchlíka jako osobu, která se nachází mimo svou vlast a má oprávněné obavy před pronásledováním

⁵ Tyto osoby se, až na oblasti bývalého Sovětského svazu a bývalé Jugoslávské federace, vyskytují pouze v méně a nejméně rozvinutých oblastech světa.

⁶ Úmluva je dostupná ze serveru OPU, viz *Literatura* [9]

z důvodů rasových, náboženských nebo národnostních nebo z důvodů příslušnosti k určitým společenským vrstvám nebo i zastávání určitých politických názorů, je neschopna přijmout, nebo odmítá vzhledem ke shora uvedeným obavám, ochranu své vlasti. [7]

Žadatel o azyl je osoba, která žádá o uprchlický status. Tato osoba není zahrnuta do koncepce integrace cizinců. Ministerstvo vnitra České republiky (MVČR) definuje azyl jako ochranný pobyt, který stát poskytuje příslušníku jiného státu nebo osobě bez státní příslušnosti v souvislosti s jejím pronásledováním. [10] Teprve výsledek právního řízení o udělení azylu určí, jestli se žadatel stane azylantem (cizincem, kterému je udělený azyl), nebo zda mu azyl nebude udělen a bude muset vycestovat z území ČR nebo upravit svůj pobyt na základě zákona o pobytu cizinců. V současné době je rozhodujícím právním nástrojem zákon č. 325/1999 Sb., o azylu, ve znění pozdějších předpisů. Poslední novela č. 2/2002 Sb. měla mimo jiné za cíl také harmonizaci českého azylového práva s právem Evropské unie (EU). Problematika azylu spadá do kompetence MVČR, které za tímto účelem zřídilo Odbor azylové a migrační politiky (OAMP) a Správu uprchlických zařízení (SUZ). OAMP je orgánem rozhodujícím ve správním řízení o žádosti o azyl, SUZ zřizuje a spravuje většinu uprchlických středisek a poskytuje základní sociální služby.⁷

Janků uvádí pojem, který destabilizuje hranice mezi dobrovolnou a nucenou migrací (viz *schéma 1*), a tím je *falešný uprchlík*.⁸ [6 – Janků, s. 17] Označení falešný uprchlík zpochybňuje legitimitu žádostí o azyl lidí pocházejících z oblastí, které jsou jednoznačně vnímány jako život ohrožující a zároveň naznačuje ekonomický zájem azylanta. Vztahuje se na situace, v nichž lidé z relativně ekonomicky rozvinutých zemí a poklidných politických poměrů, žádají o politický azyl. Toto označení popisuje situaci, kdy je těžké

⁷ Více o definici azylu, uprchlictví viz *Literatura* [11]

⁸ Tato forma migrace je příznačná pro migraci Romů z postkomunistických zemí na Západ v 90. letech 20. století. Označení těchto žadatelů za „falešné“ uprchlíky de facto znamená, že jejich útrapy nejsou uznány jako dostatečné, a obviňuje je ze zneužívání sociálního systému. [6]

rozlišit mezi ekonomicky motivovanou migrací a politicky motivovaným útekem.

Neměnnost a jednoznačnost dvou bodů migračního vektoru směřujícího ze země původu do cílové země a upozorňujícího na nemožnost usazení rozpořbovaných mas lidí do domácích a imigrantských komunit, reprezentuje dle Janků, pojem *transmigrant*. [6 – Janků, s. 17] Transmigranti jsou migranti, kteří se zabydlují ve „třetím“ prostoru transnacionálních sítí.⁹ Souřadnice země původu – cílová země, zcela nevystihují jejich životní prostor, protože jejich primární sociální síť je často rozprostřena napříč těmito zeměmi. Tyto osoby jsou často „doma“ ve více než dvou státech.

Tabulka 1: Přehled politických označení migrujících

	Dobrovolná	Nucená
V rámci národního státu	Vnitřní migrant Dojíždějící za prací	Vnitřní vysídlenec (Internally Displaced Person)
Přes hranice národního státu	Migrant Imigrant Emigrant Nelegální imigrant Imigrant bez dokladů (undocumented) Ekonomický migrant	Žadatel o azyl Uprchlík
		Falešný uprchlík (bogus refugee/ asylum seeker)
	Transmigrant	

Převzato: [16]. *Moderní migrace. Stěhování se zvláštním významem*; URL: <http://www.migraceonline.cz/e-knihovna/?x=1978437>; 26.03.2010

1.3.1 Definice cizince v České republice

Podle zákona č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců, a zčásti také zákonem č. 325/1999 Sb., o azylu, ve znění pozdějších úprav, se cizincem rozumí

⁹ Příkladem takové transnacionální sítě mohou být potomci slovenských Romů, kteří přišli v 50. letech do České republiky a jejichž příbuzní nyní žijí v České republice, Kanadě, Irsku a na Slovensku.

fyzická osoba, která není státním občanem České republiky. Osoba s jiným než českým nebo žádným státním občanstvím je tedy považována na cizince.

Zákon č. 40/1993 Sb., o nabytí a pozbytí občanství České republiky a dále zákon č. 193/1999 Sb., o státním občanství některých bývalých československých státních občanů řeší občanství ČR¹⁰. Podle zákona č. 40/1993 Sb., se státní občanství nabyvá narozením, osvojením, určením otcovství, nalezením na území České republiky, prohlášením nebo udělením.

Cizinci, který má na území České republiky ke dni podání žádosti po dobu nejméně pěti let povolen trvalý pobyt a po tuto dobu se zde převážně zdržuje; prokáže, že nabytím státního občanství České republiky pozbude dosavadní státní občanství, nebo prokáže, že pozbyla dosavadní státní občanství, nejde-li o osobu bez státního občanství (bezdomovce), nebo osobu s přiznaným postavením uprchlíka na území České republiky (doklad o pozbytí dosavadního státního občanství lze obstarat až poté, kdy je žadateli vydán příslib udělení státního občanství České republiky); kterému nebyla v posledních pěti letech pravomocně odsouzena pro úmyslný trestný čin; který prokáže znalost českého jazyka a plní povinnosti vyplývající z ustanovení zvláštního právního předpisu upravujícího pobyt a vstup cizinců na území České republiky (zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů), povinnosti vyplývající ze zvláštních předpisů upravujících veřejné zdravotní pojištění, sociální zabezpečení, důchodové pojištění, daně, odvody a poplatky; je možné, na základně podání žádosti a splnění těchto podmínek, takové osobě udělit státní občanství České republiky.

Na vstup, pobyt a vycestování z území České republiky dohlíží Policie ČR, Ministerstvo vnitra ČR a Ministerstvo zahraničních věcí ČR. Cizinec smí na území ČR pobývat přechodně nebo trvale. Policie může z důvodů stanovených zákonem nevydat cizinci vízum nebo povolení k pobytu

¹⁰ Zákon je dostupný ze serveru viz *Literatura* [12]

(přechodnému i trvalému). Důvody pro neudělení víza nebo jiného povolení k pobytu (přechodnému i trvalému) jsou vymezeny zákonem.

Na území České republiky pobývají cizinci, které dle zákona č. 326/1999 Sb. o pobytu cizinců, právní úpravy platné k 31. prosinci 2008, lze zařadit do tří kategorií.

V první kategorii se objevují občané zemí EU, Norska, Švýcarska, Islandu a Lichtenštejnska (zkráceně „občané EU“) a jejich rodinní příslušníci. Rodinní příslušníci občanů EU (ve smyslu § 15a zákona č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky, a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů) mají zvláštní pobytový režim (hlava IV. zákona č. 326/1999 Sb.) pouze za předpokladu, že občan EU na území pobývá na základě zvláštního pobytového povolení nebo o takové povolení žádá.

Do druhé kategorie patří občané zemí mimo EU (zkráceně „občané třetích zemí“). V České republice se vyskytují občané pobývající v ČR krátkodobě (obecně do 90 dnů) bez víz (týká se občanů těch zemí, se kterými má ČR uzavřenou dohodu o bezvízovém styku), s vízem nad 90 dní (maximální platnost tohoto víza je pak jeden rok¹¹, dále občané třetích zemí s povolením k dlouhodobějšímu pobytu (povolení navazující na víza nad 90 dní), občané třetích zemí s povolením k trvalému pobytu¹² a cizinci s platným azylem (úspěšní žadatelé o azyl pobývající v ČR; platný azyl rozsahem práv a povinností odpovídá trvalému pobytu).

¹¹ V Doporučeních OSN ke statistice zahraniční migrace z roku 1998 je pobyt v délce 3 měsíce až 1 rok považován za krátkodobý pobyt, který nezakládá změnu země obvyklého pobytu.

¹² O trvalý pobyt lze požádat (§66-68 zákona č. 326/1999 Sb. Obecně po pěti letech nepřetržitého pobytu na vízum nad 90 dní nebo povolení k dlouhodobému pobytu v ČR bez dalších podmínek nebo, po 4 letech nepřetržitého pobytu, a to cizinci, který na území pobývá v rámci přechodného pobytu po ukončení řízení o udělení mezinárodní ochrany po 2, 5 resp. po 1, 5 roku, pokud jde o úspěšné účastníky projektu MPSV "Výběr kvalifikovaných zahraničních pracovníků", bez ohledu na délku předchozího pobytu, pokud o trvalý pobyt žádá za účelem soužití se svým rodinným příslušníkem, který je občanem ČR s trvalým pobytem v ČR nebo v případě humanitárních nebo jiných důvodů hodných zvláštního zřetele.

Třetí kategorie zahrnuje cizince bez ohledu na hranice EU. Tedy registrované žadatele o azyl¹³, cizince pobývajících v ČR v rámci dočasné ochrany¹⁴ a nelegálně pobývajících cizince v ČR.¹⁵

1.4 Teorie migrace

Fenoménem migrace se zabývá ekonomie, demografie, geografie člověka, sociologie, politologie a sociální antropologie, v dnešní době se migrace zkoumá i z pohledu genderových a kulturních studií. V dnešním globálním světě není možné pojímat migrační procesy jako izolovaný problém, ale je nutné přijmout komplexní pohled a zdůraznit především pozitiva, která může migrace přinést jak pro jednotlivce, tak pro celou společnost.

Nezávisle na sobě bylo vyvinuto několik teorií¹⁶ zabývajících se migračním procesem. Teorie tvoří nedílnou součást problematiky mezinárodní migrace. Každá z teorií je výkladem určitého typu mezinárodní migrace nebo jejího určitého aspektu. Vše navazuje na dobu, kdy daná migrace probíhala, jaké byly migrační proudy a z hlediska jakých oborů je zkoumána. V současné době převažují v produkci a aplikaci migračních teorií sociologické a ekonomické perspektivy. Nejnovějším trendem je však upouštění od teoretických modelů, práce autorů je nyní spíše věnována komparaci jednotlivých příkladů.

¹³ Občanu EU není možné zakázat, aby o azyl požádal.

¹⁴ Jedná se o opatření při hromadném exodu v důsledku ozbrojeného konfliktu, živelné pohromy nebo soustavného porušování lidských práv v zemi původu, které by mělo chránit exulanty a poskytnout jim dočasné útočiště do doby odeznění kritické situace.

¹⁵ Např. cizinci pobývajících v ČR po vypršení platnosti víz a povolení k pobytu nebo bez potřebných víz nebo povolení apod.

¹⁶ Více k teoriím viz *Literatura* [15]

Mezinárodní migrace může být teoriemi zkoumána na makro i mikro úrovni. Teorie se pak rozlišují podle toho, co je považováno za hlavní záležitost při vzniku migračního pohybu a podle otázek, na které teorie hledá odpovědi. Dříve byly migrační teorie kritizovány pro jednostrannost, v dnešní době je nutný komplexní pohled na danou problematiku migračních trendů. V následujících odstavcích a následně v *Tabulce 2* jsou charakterizovány nejpodstatnější teorie používané k vysvětlení migračních procesů.

„*Push-Pull*“ teorie. V 50. a 60. letech přišli autoři Petersen a Bogue s teorií známou také jako „push-pull teorie“. Za příčiny migrace tato teorie považuje takové síly, resp. faktory, které migrující nutí odejít ze své vlasti – „push factors“ a dále faktory, kterými jsou naopak migrující přitahováni do cílové země – „pull factors“. „Bogue říká, že tyto síly nejsou zcela komplementární a že mají na populaci odlišný účinek. Bogue vyjadřuje názor, že migrace, které mají velmi silné „push“ stimuly, mají tendenci být ke komunitám v místě původu méně selektivní než migrace, kde převládají stimuly „pull“ (extrémně silné jsou „push“ faktory např. při živelných pohromách jako jsou hladomory, katastrofální sucha, záplavy, vyčerpání zdrojů) (Jansen 1970).“ [15 – Drbohlav, Uherek, s. 6] Jako „push“ faktory lze označit demografický růst, nedostatek ekonomických a pracovních příležitostí, nízkou úroveň životních podmínek, politické represe. Mezi „pull“ faktory patří příznivá poptávka po práci, ekonomické příležitosti, politická svoboda, dostupnost pozemků. Přičemž vždy musejí být nejprve přítomny pozitivní faktory, které budou migranty lákat a poté negativní, které je budou vypuzovat. Na počátku druhé poloviny 20. století byla tato teorie podrobněji zpracována Leem (1969) a Jansenem (1970).

Koncept „mobility transition“. Tímto konceptem do dějin migračních teorií v 70. letech vstupuje americký geograf Zelinsky (1971). Platformou tohoto konceptu je pokus o vysvětlení změn forem a intenzit prostorového

pohybu, který vyplývá z konceptu demografického přechodu a celkově z modernizace. Dále upozorňuje na důležité typy migračního pohybu podle stádií vývoje společnosti a to od minulosti až po budoucnost. [15 – Drbohlav, Uherek, s. 6]

Neoklasická teorie. Neoklasický ekonomický přístup se zaměřuje především na příjmové rozdíly, podmínky zaměstnání v různých zemích a náklady na možnou migraci. Po racionálním posouzení pozitiv a negativ migrace se jedinec rozhodne k přesunu a zároveň se snaží o maximalizaci svého užitku, konkrétně příjmu.¹⁷ Tato teorie umožňuje vysvětlení směru migračních toků.

Neoklasická teorie má dvě analytické roviny. První z nich je makro úroveň a zní vyplývající *makro teorie*, která zkoumá příčiny migrace z pohledu makroekonomických ukazatelů, vysvětluje rozdíly v nabídce a poptávce po pracovní síle. Předpokládá, že migrace až do vyrovnání ekonomických rozdílů, směřuje ze zemí zaostalých, s přebytkem pracovních sil a s nízkými platy do vyspělých, které mají nedostatek pracovní síly a nabízejí vysoké platové ohodnocení. Výsledkem je potom růst mezd v zaostalejší zemi a opačný trend v zemi vyspělejší a tím dojde i k pozastavení migračního proudu. Mikro úroveň a z ní plynoucí *mikro teorie*¹⁸ vychází z předpokladu, že jedinec migruje za účelem zlepšení celkové kvality života. Soustředí se na jedince a jeho racionální kalkulaci, který věří, že jeho zisky z migrace budou menší než ztráty. „Podle neoklasického přístupu legální migrant kalkuluje náklady, které musí ze zisku odečíst, nelegální ještě přičítá pravděpodobnost, že bude chycen.“

¹⁷ Migrující posuzují tzv. cost-benefit calculation a pokud je očekávána kladná čistá návratnost (positive net return) nejčastěji v peněžní formě, migrující se rozhoduje k migraci. Podle dostupných informací pak pro něj vyplývá výhodnost nebo nevýhodnost pobytu v cílové zemi. [16]

¹⁸ Často také nazýván jako tzv. „human capital model“ – model lidského kapitálu používaný od 60. let 20. století

[15 – Drbohlav, Uherek, s. 7] Cílem jedince je maximalizace zisku. Rozhodování migrujícího jedince je ovlivněno nerovnostmi pracovních trhů v jednotlivých zemích, uplatnění jedincových dovedností. Možnost být zaměstnán a získat adekvátní mzdu je klíčovou proměnnou této teorie.

Teorie kumulativních příčin. Teorie kumulativních příčin vysvětluje, že každým aktem migrace dochází ke změně společenského kontextu, ve kterém se o migraci rozhoduje. Migraci pokládá za evoluční proces, který přispívá jak v zemi cílové, tak zdrojové k institucionálním i socioekonomickým změnám. Další migrace se potom stává pravděpodobnější a to díky mechanismům různorodých zpětných vazeb. Migrací dochází jak ke změně samotného migranta, tak i prostředí. Důsledkem jsou potom další migrační pohyby.

Teorie světových systémů. Teorie světových systémů předpokládá pouze jeden ekonomický systém zahrnující celý svět. Je jádrem tzv. historicko-strukturálního přístupu, který vychází z marxistického politické ekonomie.¹⁹ Stejně jako teorie dvojího trhu opomíjí proces rozhodování na mikro úrovni. Tato teorie vysvětluje mezinárodní migraci přes obecné makro modely politického, ekonomického a sociálního vývoje. Příčiny migrace spojuje se strukturou světových trhů a s postupující ekonomickou globalizací. Za základ je dána sociální a ekonomická nerovnováha, nerovnoměrné rozložení bohatství a příležitostí je pak hlavním popudem k migračním pohybům.

Teorie dvojího trhu. Tato teorie také vychází z neoklasické teorie. Základ této teorie spočívá z neustálé poptávky pracovní síly ve vyspělých zemích, která způsobuje imigraci. Podle ní je pracovní trh vyspělé země rozdělen na sektory, primární a sekundární. Primární sektor je určen pro domácnosti, pro kvalifikované jedince, kteří jsou dobře placeni, jejich post je

¹⁹ Marxistická politická ekonomie klade důraz na nerovnoměrné rozdělení ekonomické a politické moci ve světě. Více viz *Literatura* [16]

relativně stabilní a mají možnou budoucnost v profesionálním růstu. Sekundární prostor je nebezpečný, nestabilní, s výkonem nekvalifikovaných pracovních činností, je špatně placený. Do sekundárního sektoru jsou přijímáni především pracovní migranti, kteří se nezačleňují do společnosti, nestarají se o status v cílové zemi, ale o příjem ze zaměstnání. Způsob produkce v industriální společnosti je pak vlastní příčinou migrace, kdy příčinou nejsou výše zmíněné „push“ faktory, ale „pull“ faktory. Rozdělení trhu na dva sektory je typické pro kapitalistické společnosti.

Teorie migračních sítí. V migračním procesu zdůrazňuje význam interpersonálních vazeb vznikajících mezi migranty. Jedná se o vazby přátelské, rodinné nebo o vztahy v rámci komunity. Migrační sítě se stávají jakýmsi sociálním kapitálem, který má možnost jedincům i skupinám migrujících poskytnout informace, pomoc při překonávání různých překážek, péči o děti i zabezpečení sociálně slabých. „Existence migračních sítí mění vztah mezi původními příčinami migrace a následným pohybem migrantů mezi zdrojovým a cílovým prostorem migrace. Sama existence migrační sítě se může stát důvodem k migraci.“ [15 – Drbohlav, Uherek, s. 8] Migrační sítě ovlivňují destinaci, počet a také složení migrantů. Díky migračním sítím pak migranti vyvářejí svou vlastní ekonomickou i sociální strukturu. Migrační sítě celkově podněcují další migraci, která rozšiřuje sítě a snižuje náklady i rizika. Mohou dokonce zvýšit i prosperitu dané oblasti anebo přilákat investory. Migrační síť se v pozitivním hledisku podílí na kladných změnách ekonomiky.

Teorie migračních systémů. Tato teorie je určitou kombinací teorie světového systému a teorie migračních sítí, která ještě plně nevykrystalizovala a může pod tímto názvem ještě ukrývat mnohé odlišné koncepty. Základem této dosud neukotvené teorie jsou historické okolnosti, za kterých docházelo k vytváření migračních mostů mezi státy. „Cílové země jsou se zdrojovými propojeny nejen prostřednictvím lidí, ale též historickými, kulturními,

(post)koloniálními a technologickými vazbami. Migrace a její protiproud probíhá ve specifických sociálních, politických, demografických a ekonomických kontextech a má diferencující prostorovou a časovou dimenzi.“ [15 – Drbohlav, Uherek, s. 8] Z historie je známé dlouhodobé spojení Francie a Maroka. Napojení dalších zemí z Maghrebu na jihoevropské země, může být příkladem migračního systému.

Nová ekonomie migrace. Nová ekonomická teorie vychází z neoklasické teorie, ale migraci nepovažuje za čistě individuální akt vysvětlovaný pouze příjmovými rozdíly mezi zeměmi. Migraci chápe jako jistý druh kolektivního rozhodnutí. Svou roli v uvažování migrujícího hraje rodina, domácnost a celkově větší sociální jednotky, než racionálně kalkulující jedinec. Již se objevuje otázka možných rizik a jejich snaha o minimalizaci. Orientace potenciálních migrantů je pak zaměřena jednak na maximalizace zisku, ale také hlavně, na minimalizaci chudoby a rizik, které by mohly uškodit nejbližšího společenskému okolí.

Institucionální teorie. Snahou této teorie je vysvětlení vlivu různých institucionálních subjektů na migrační proudy. Jedná se o sítě, které podporují migraci a určitým způsobem ji i formují. Subjekty tvoří zejména státní a nestátní organizace nebo kvaziorganizace, které si všímají okolnosti, že migrační skupiny potřebují k migraci zprostředkování. V rámci legální migrace se jedná o organizace, které poskytují migrantům rady, sociální služby i právní poradenství. Do subjektů vlivem migračních politik jednotlivých států patří i organizace či jednotlivci, kteří napomáhají nebo organizují nelegální migraci. V důsledku těchto činností vzniká černý trh. Jedná se o převody přes hranice, pašování lidí, najímání migrantů zaměstnavateli, falšování dokumentů, i svatby „naoko“.

Zylinskij zdůrazňuje, že v důsledku komplexity fenoménu migrace a „specifičnosti“ jednotlivých teorií, žádná teorie není schopna sama o sobě

vysvětlit migrační proces v jeho složitosti a celistvosti. [17 – Zylinskij 2001, s. 94]

Tabulka 2: Stručný přehled migračních teorií od poloviny 19. století

Autor:	Jméno teorie:	Vznik:	Dílo:
Ernest George Ravenstein	předchůdce "push - pull" teorie	1885 - 1889	The Laws of Miration
Alfred Cort Haddon	studie o přistěhovalectví	1911	Wandering of people
William Issac Thomas, Florian Znaniecki	koncept disorganizace	1918 - 1920	The Polish Peasant in Europe and Amerika
Robert Ezra Park	4 základní potřeby migranta	1925	The City
Arthur W. Lewis	Makro teorie - neoklasická teorie ekonomické rovnováhy (Macro theory - Neoclassical economic approach)	1954	Economic development with unlimited supplies of labor
Gunnar Myrdal	Teorie kumulativní příčiny (Cumulative causation)	1957	Rich Lands and Poor
Donald J. Bogue	Push-pull teorie (navazuje na neoklasické ekonomické teorie)	1963	Technique and Hypotheses for the study of differential migration
Michael P. Todaro	Mikro teorie - neoklasická teorie ekonomické rovnováhy (Micro theory - Neoclassical economic approach)	1969	A model of labor migration and urban unemployment in less - developed countries
Immanuel Wallerstein	Teorie světových systémů (World systems theory)	1974	The Modern World System, Capitalist Agriculture, and the Origins of the European World Economy in the Sixteenth Century
Michaela J. Piore	Teorii dvojího pracovního trhu (Dual labor market theory)	1979	Birds of passage: Migrant Labor in Industrial Society
Graeme J. Hugo	Teorie sítí (Network theory)	1981	Village-community ties, villages norms, anf ethnic and social networks: A review of evidence from the Thirid World
James T. Fawcett	Teorii migračních systémů (Migration system theory)	1989	Networks, linkages and migration systems
Oded Stark	Nové ekonomické přístupy (The new economic approach)	1985, 1991	The New Economics of Labour Migration, The Migration of Labor
Douglas S. Massey	Institucionální teorie (Institutional theory)	1993	Theories of International Migration: A Review and Appraisal
Steven Castles	Historicko-strukturalistický přístup (Historical - structural approach)	1998	The Age of Migration

Převzato: [16]. Vojtková, M. *Teorie mezinárodní migrace*, URL: <http://www.socioweb.cz/index.php?disp=temata&shw=253&lst=113>; 26.03.2010

2 Ekonomická migrace

Prvotní příčiny migrace lze spatřovat v ekonomicky a historicky podmíněných možnostech pohybu pracovní síly a kapitálu. Kapitál se všeobecně nachází tam, kde majitelé firem, závodů, podniků nachází na pracovním trhu svobodného dělníka, který prodává svojí pracovní sílu. Jedním z hledisek je pracovní místo, kdy v rámci ekonomické migrace nejde ani tak o vytváření pracovních míst, jako spíše o hledání pracovního místa s vysokým statutem produktivity práce. Pracovní síly pak směřuje do míst, kde je produktivita práce a tím i její mzdové ohodnocení, vyšší. Čím vyšší je finanční ohodnocení pracovní činnosti, tím jsou lepší pracovní i životní podmínky. Na základě těchto faktů pak dochází k migraci mezi více či méně rozvinutými regiony (západ – východ, sever – jih). V dnešní době musí Evropská unie řešit nejen otázku *vnitroevropské migrace*, ale také *migrace transkontinentální* (např. z Afriky a Asie). Bohatší státy však tomuto pohybu stavějí překážky v institucionalizované podobě jako je povolení pobytu, přistěhovalecké limity, politika víz), v neinstitucionalizované podobě se jedná o rasismus, xenofobii, až nacionální šovinismus.

Sama migrace je přirozeným, ale i žádoucím jevem. Migrace v ekonomické sféře umožňuje efektivnější využití potenciálů lidí i kapitálu. To podněcuje zvětšení prostoru pro jejich soutěž. Migrace je nezbytným jevem v těch místech, kam nelze směřovat transfer kapitálu, je nezbytný tam, kde chybí kvalifikovaná pracovní síla a naopak tam, kde je pracovní síla v přebytku. Demografickým pozitivem pro přijímací země je, že migrace zajišťuje populační růst. Ve sféře sociální se jedná o pozitiva v rámci poznávání jednotlivých národů, kultur. Toto poznávání však sebou nese i určitá negativní rizika.

Využít levnější pracovní sílu tam, kde je jí nadbytek a zvýšit šance v konkurenčním zápolení je hlavním důvodem snahy. Snahou je i snížení

migračního potenciálu v zemích původu nabídnutím domácí pracovní síle takových míst, které by byly pro dostatečně zajímavé. Zde je pak při snížení poptávky po produkci riziko odchodu kapitálu.

Z ekonomického hlediska dochází k odčerpávání kvalifikované pracovní síly – tzv. odliv mozků a tím dochází k posilování závislosti méně vyspělých zemí na zemích rozvinutých. Při migraci nekvalifikovaných pracovních sil hlavně z rozvojových zemí, vzniká produkt, dle Horálka nazvaný jako „kočovný proletariát“. [18 – Kuchař 2007, s. 47] Tito migranti ztratili původní vlast a získání nové vlasti je jen velice obtížné. Ve vyspělých zemích pak dochází k vyhledávání způsobů, kterak by čelily těmto tlakům.

Kuchař ve své práci upozorňuje na autory výzkumu mezinárodní migrace z roku 2000²⁰, kteří zmiňují, že třebaže jsou základním motivem pro migraci ekonomické důvody, směr migrace je závislý na podmínkách, které jsou v příslušných zemích vytvářeny pro přijetí celých rodin. [18 – Kuchař 2007, s. 48] Velká část dnešních žadatelů o azyl přichází za svými příbuznými, kteří do přijímacích zemí přišli přibližně v 60.–70. letech. Tehdy byli tito lidé vítáni, protože svojí levnou pracovní silou pomáhali zrychlit ekonomický růst hostitelské země. Vzniká tak jev, který se nazývá „self fading process“.²¹ [18 – Kuchař 2007, s. 48].

Pracovní migrace může mít formu *sezónní práce* (trvá tři měsíce v roce), *smluvní práce*, *vzájemné zaměstnávání* občanů za účelem zdokonalování jazykových znalostí, *pendlerství* (zaměstnání s denními návraty domů). [19 – Vavrejšnová, s. 199–200]

Dále se rozlišuje „*migrace nabídková*“, kdy se jedná o „odchod odborníků z mateřského chudého státu do cílového státu s vyšším životním

²⁰ Hearing, L. – Erf, R. van der, 2001: Why the people migrate? In: *Statistics in focus*. Population and Social Conditions. Theme 3-1/2001, s. 7

²¹ Již usazené a celkem zajištěné skupiny imigrantů na sebe po určitém čase začnou nabalovat své příbuzné – nové imigranty. Takto vznikaly v minulosti exulantské komunity.

standardem na základě nabídky specializovaných pracovních činností. Má převážně charakter “kariérní”, relativně dlouhodobé, popř. celoživotní migrace.“ [20 – Kolektiv autorů 2001, s. 143] Jedním z motivů této migrační modalit je lepší příjmové zabezpečení těchto migrantů. „*Migrace poptávková*“, znamená „odchod pracovníků běžné kvalifikace a profesního zaměření na základě získání té či oné úrovně informací o situaci na pracovním trhu, podmínkách získání zaměstnání v cílové zemi a o úrovni příjmů z výdělečné činnosti.“ [20 – Kolektiv autorů 2001, s. 143]

2.1 Trh práce

Trh práce, jako jakýkoliv jiný trh, je založený na vztahu dvou na sobě záviselých subjektů – nabízejícího a přijímajícího. Práci jako takovou nelze jen koupit, práce není běžným zbožím, jako komodita je od běžného zboží značně odlišná. Práce je činností nejen ekonomickou, tedy produktivní, ale především činností sociální, jež ji odlišuje od zboží. Kuchař se ve své práci zmiňuje o obchodovatelnosti práce, kterou charakterizuje jako „souhrn podmínek, za kterých je na trhu nabízena a kupována, podstatně více než jiné zboží ovlivňována obecně platnými regulativy, a to jak formálními (kodifikovanými), tak těmi, které se spontánně utvářely v průběhu společenského vývoje.“ [18 – Kuchař 2007, s. 11] Obecně platné regulativy potom vymezují pro oba jednající subjekty pravidla a omezují tak možnosti volné soutěže. Trh práce je označen jako společenský subsystém specializovaný na základě funkcí, které zajišťuje.

Na trhu práce se migrační procesy projevují ve třech směrech. Prvním směrem jsou objemy migrantů. Celkový trend migrace vede k přibývání migrujících. Za tradiční cílové země jsou pokládány Spojené státy americké,

Německo²², Velká Británie a Francie. K těmto zemím přibývají nové země a to zejména Rakousko, Dánsko a Irsko. Česká republika se z hlediska růstu podílu cizinců na domácí populaci také stává atraktivní cílovou zemí. Pro Českou republiku tento trend nemusí přinášet zákonitě problémy, neboť migrace má, jak již bylo zmíněno, pozitivní vliv na demografickou strukturu populace, splňuje některé potřeby trhu a tím zlepšuje příjmové stránky ekonomiky země. Příkladem, kde migrace měla a má prospěch na stát, je například Lucembursko či Švýcarsko s tradičně vysokým procentuálním podílem cizinců v zemi. Riziko představuje růst počtu migrujících přicházejících z rozvojových zemí. Tito lidé přicházejí do vyspělých zemí i přes mnohá restriktivní opatření a požadují zde získání azylu. V průběhu posledních deseti let se jejich počet zvyšoval a snižoval v závislosti na výskytu a intenzitě krizových situací nebo vojenských konfliktů. K největšímu nárůstu došlo na začátku 90. let. Tehdy se staly země Evropské unie cílem uprchlíků z válčící Jugoslávie. Ve druhé polovině 90. let je pak zaznamenán mírný pokles vystřídáný růstem počtu azylantů. Vrchol přílivu žadatelů o azyl byl zaznamenán v roce 2001. Každá ze zemí Evropské unie je určitým favoritem pro migrující osoby. Rozhodující úkol zde pak hrají historické a jazykové kontexty. Například Německo a Nizozemsko jsou nejčastěji cílem Turků (nejvíce Kurdů), do Velké Británie míří obyvatelé Britského společenství národů, jako Pákistánci a Indové, Marokánci a Alžíráné mají pro změnu namířeno do Francie. Česká republika se stává cílovou zemí zejména pro Ukrajince a stálou konstantou jsou v zemi občané Vietnamu. Druhý moment, který změnil migrační klima, bylo rozšíření Evropské unie o postkomunistické země. V Německu a Rakousku tak docházelo k obavám z přílivu levné nekvalifikované pracovní síly. Kuchař zmiňuje, že experti Evropské komise v roce 2001 odhadovali, že vstup 10 zemí střední a východní Evropy by za předpokladu přiznání svobody volného pohybu obyvatelům těchto zemí, mohl přivést k příchodu zhruba 335 000

²² Především USA a Německo jsou se svými více než 600 tisíci migranty ročně hlavními cílovými zeměmi. [18 – Kuchař 2007, s. 49]

dodatečných imigrantů do tehdejších 15 zemí Evropské unie. [18 – Kuchař 2007, s. 50–51] Snižování reálného zájmu o práci v zahraničí je důsledkem několika důvodů, mezi které patří jazykové znalosti, časté komplikace s vyhledáváním práce, vysoké životní náklady v zahraničí, relativní pokles rozdílů ve výši mzdy doma a v zahraničí a v neposlední řadě také obtížné hledání práce po příchodu ze zahraničí. Třetím rysem v současné době migračních procesů je stírání administrativních hranic mezi zeměmi Evropy, které jsou dnes již rozděleny pouze národními dějinami a jazyky. Prostorová mobilita uvnitř tohoto prostoru pro jednotlivce postupně ztrácí dimenzi změny institucí, dochází i ke ztrátě některých podstatných rysů migrace. V rámci Evropské unie je příkladem pro tento druh pohybu Lucembursko, Belgie a Portugalsko. V těchto zemích příchody z ostatních zemí Evropské unie představují více než polovinu všech imigračních toků.

Tyto trendy samozřejmě souvisejí se situací na regionálních trzích práce. Dnešní situace se z hlediska potřeby kvalifikované síly mění. Dříve trhy vyspělých zemí požadovaly především méně kvalifikované pracovní síly do odvětví stavebního průmyslu a do oblasti manuálních služeb. Takto bylo lidem z méně rozvinutých zemí umožněno v celku bezproblémové uchycení na trhu práce. V současné době se všechny vyspělé země novému přílivu nekvalifikovaných pracovních sil z rozvojových zemí brání. Jedná se hlavně o přistěhovalce z oblasti Turecka, bývalé Jugoslávie nebo Romy. Tito migranti přesto pak často využívají nelegálních forem migrace. Situace je odlišná v případě kvalifikovaných a vysoce kvalifikovaných pracovníků, ale i zde řada zemí, včetně České republiky, vyhlásila restriktivní opatření v podobě programů na získávání těchto pracovníků, o kterých bude zmínka později.

Z hlediska vývojových trendů je třeba zmínit zejména dva momenty. Prvním momentem, který se v rámci migrační problematice objevuje je stabilní růst podílu zahraničních pracovníků ve většině zemí (výjimku tvoří Belgie, Francie a Rakousko). Druhý moment se týká skokového zvýšení podílu

zahraničních pracovníků v některých zemích. K nejvyššímu růstu podílu zahraničních pracovníků došlo v letech 1988–89 v Rakousku, v letech 1998–2002 v Irsku, Španělsku a z hlediska rychlosti změn také v České republice. [18 – Kuchař 2007, s. 54] V souvislosti s kvantitativním růstem se mění i cílové odvětví práce příchozích pracovníků. Dříve zahraniční pracovníci směřovali především na místa pomocných sil v zemědělství, průmyslu a stavebnictví, nyní díky restrukturalizace ekonomik, migrující směřují i do oblasti služeb.

Imigranti jsou vystaveni mnohem větším rizikům trhu práce. V míře nezaměstnanosti jsou patrné rozdíly mezi domácí a zahraniční pracovní silou. V řadě zemí Evropské unie je tato míra u pracujících cizinců více než dvojnásobná. V míře rizikového postavení na trhu práce hraje roli dosažené vzdělání cizinců. Tento fakt odděluje imigranty ze zemí Evropské unie a USA. Vysoká míra jejich nezaměstnanosti je obvykle spojena s nízkou úrovní vzdělání a zasahuje tedy zejména imigranty z rozvojových zemí. [18 – Kuchař 2007, s. 55] Vysoké podíly nezaměstnaných jsou hlavní příčinou nepokojů příslušníků etnických minorit, kdy jako příklad lze uvést události ve Francii v roce 2005.

Pracovní trh České republiky je založen na charakteru vlastnictví zaměstnavatelských firem. V mnoha podnicích, i bez zahraničního kapitálu, byly vytvořeny podmínky srovnatelné se zahraničními firmami. Tím dochází k výrazné polarizaci trhu práce. Přibývají podniky, které nabízejí pracovníkům ve specializovaných profesích vysoce atraktivní pracovní místa s nadprůměrnou výší mzdy a výbornou pracovní perspektivou. Na tyto místa jsou ovšem kladeny také náležitě požadavky jako například flexibilita, vysoká adaptabilita, jazykové znalosti, nadprůměrný výkon a další. Těmto požadavkům vyhovují zejména mladší ročníky. Nadále však existují podniky, které přežily období likvidací neperspektivních provozů a ve kterých se výše

uvedené požadavky na pracovní místa nevyskytují. Úroveň kvalifikovanosti práce je zde spíše nižší a platí zde i omezenost mzdového ohodnocení.

Český trh práce v 90. letech se vyznačoval postupným růstem zájmu o zahraniční pracovní sílu. A to jak o vysoce kvalifikované specialisty, tak byl zájem i o nekvalifikované dělníky pro stavební i manuální činnosti. Kuchař podle Horálka uvádí čtyři hlavní důvody tohoto zájmu: strukturální přestavba ekonomiky a z ní vyplývající nutnost zabezpečit zejména potřebu výstavby infrastruktury; konjunkturální důvody, zejména vysoká poptávka po neinvestičních stavebních pracích, sezónnost některých prací a pohotovost zahraniční pracovní síly nastoupit na tyto krátkodobé práce; a konečně populačně-demografické důvody, kdy jednak ubývá pracovních sil v mladším věku a pak poměrně kvalifikovaná domácí pracovní síla ztrácí zájem o výkon některých méně kvalifikovaných a tedy méně placených, ale náročných pracovních činností. [18 – Kuchař 2007, s. 56-57]

Česká republika zaměstnává stále více zahraničních pracovníků, přičemž jejich míra využitelnosti kvalifikace je sporná. Stále častěji se objevují zprávy informující o deficitech v některých kvalifikovaných profesích. Otázkou zde je, proč se nevyužije kvalifikačního potenciálu pracovníků, kteří v naší zemi již pracují. MPSV při této příležitosti vypracovalo projekt „Výběr kvalifikovaných zahraničních pracovníků“, kterému bude věnována podkapitola v této práci.²³

²³ Projekt je v roce 2006 určen občanům Bulharska, Běloruska, Černé Hory, Chorvatska, Kanady, Kazachstánu, Moldavska a Srbska. Podmínkou je dokončené střední vzdělání a získání legálního zaměstnání, nabízena je možnost požádat si o udělení trvalého pobytu již po dvou a půl letech pro celou rodinu, zapojení do specializovaných programů. V období 2002–2005 do něj vstoupilo celkem 340 uchazečů, z nichž bylo 35 absolventů VŠ. [18 – Kuchař 2007, s. 60]

2.2 Ekonomické příčiny a důsledky pracovní migrace

Mezinárodní pohyb občanů mohou vyvolávat různé příčiny, neekonomické a ekonomické. Do *neekonomických příčin* migrace patří především politické důvody, náboženské, národnostní a samozřejmě také rodinné. Přírodní katastrofy, které výrazným způsobem naruší ekonomickou situaci obyvatelstva, jsou také důvodem k přesunu obyvatelstva. *Ekonomické důvody* migrace souvisejí především v nerovnoměrném ekonomickém vývoji v jednotlivých zemích. Tím dochází k rozdílům výše mzdy a životní úrovně. Protože pracovníci následují pracovní příležitosti, je ekonomická migrace spojena také s pohybem přímých zahraničních investic. V zemích vyvolávají potřebu kvalifikovaných i nekvalifikovaných pracovních sil další změny strukturální povahy.

Obvykle *migrační toky* z ekonomických příčin probíhají ze zemí méně rozvinutých do zemí rozvinutějších, v opačném směru se migrace vyskytuje mírněji. Přesto je možné vyčlenit několik důvodů, které vedou k migraci pracovníků do zemí s nižší ekonomickou úrovní. Nejpodstatnějším důvodem je deficit na trhu práce přijímacích zemí v určitých specializovaných oborech, ale také nedostatek pracovních míst v rozvinutých zemích pro kvalifikované pracovníky v některých oborech. K dalším důvodům pohybu osob patří také přímé zahraniční investice²⁴ provázející příchod zahraničních pracovníků z rozvinutých zemí do méně vyspělých.

Důsledky mezinárodního pohybu osob se projevují jak v přijímacích, tak v zemích vysílajících a to jak v pozitivní, tak negativní povahy, viz shrnutí vlivů v *Tabulce 3* (s. 41).

²⁴ Více o zahraničních investicích viz *Literatura* [21]

2.2.1 Pozitivní a negativní důsledky pro zemi přijímající

Mezi *pozitivní důsledky* pro přijímací zemi patří především zaplnění mezer na trhu práce. Zahraniční pracovníci se mohou uplatnit v oblastech, které pro domácí pracovníky nejsou vzhledem k pracovním podmínkám atraktivní. Dochází také ke stimulaci růstu HDP, zahraniční pracovní síly zvyšují agregátní poptávku po zboží a službách. Rovněž stoupá agregátní nabídka a s ní i ekonomický růst dané země. Pozitivním důsledkem pro přijímací zemi, je také systém placení daní. Imigranti jsou obvykle čistými plátcí do veřejných rozpočtů, které jsou větší, než na ně stát vynakládá. Tato skutečnost vyplývá z toho, že zahraniční pracovníci přicházejí do zemí v produktivním věku. Jsou tedy možným řešením problému s financováním sociálního zabezpečení v zemích se stárnoucí populací. Dále je zde přínos v oblasti úspory společenských nákladů na vzdělání. V mnoha případech země získává vysoce vyškolené pracovní síly. Co se týká vedlejších pozitivních důvodů, je nutné se zmínit také o tom, že imigranti přinášejí přijímací zemi nové znalosti, pracovní dovednost, technologie a také různorodé kulturní poznatky.

Nežádoucí účinky přílivu migrantů se projevuje jak v ekonomické oblasti, politické, tak a to především v rovině společenských jevů. Imigranti, jakožto aktivní pracovní síly, produkují neklid a nespokojenost. Tento stav může vyústit až ke xenofobii vůči cizincům. Střet mezi různými národnostmi často podněcuje negativní společenské chování, které mnohdy vyúsťuje v rasovou nebo národnostní nesnášenlivost. Může docházet ke skryté diskriminaci zahraničních pracovníků, která někdy působí na snižování mezd. Společnost cizí pracovní síly odmítá, ale zároveň využívá jejich levnějších služeb. K tomu jevu obvykle dochází, pokud je domácí pracovní trh málo pružný a absorpce imigrantů je nesnadná. Adaptabilita pracovních sil a jejich ochota k mobilitě stoupá, pokud migrující má možnost získat v přijímací zemi vyšší reálnou mzdu. Zároveň klesají nároky na využití kvalifikace, na pracovní

prostředí, úroveň bydlení i stravování. Migranti s takto sníženými nároky jsou pak lákavou nabídkou pro podnikatelskou sféru přijímací země, ale tato situace je nevíтанá pro instituce chránící domácí pracovní trh. Řešením ochrany domácího trhu potom bývá zpřísnění podmínek pro získávání pracovního povolení. Přizpůsobivost a levnost zahraničních pracovníků způsobuje nižší požadavky zaměstnavatelů na jejich kvalifikaci, ale rostou požadavky na zvýšení pracovního výkonu imigrantů. Důsledkem pak bývá, že zaměstnavatelé odmítají zavádět nové technologie a tím také znemožňují zvyšování produktivity práce domácích zaměstnanců.

2.2.2 Pozitivní a negativní důsledky pro zemi vysílající

Mezinárodní migrace má své pozitivní i negativní důsledky i vůči zemi vysílající. V domácí zemi zahraničních pracovníků se vlivem jejich odchodu snižuje nabídka pracovních sil. Tato skutečnost může vést ke snížení nezaměstnanosti. Pozitivem pro odcházející pracovníky, je, že v nové zemi mohou získat takovou pracovní příležitost, která pro ně byla v domácí zemi zcela nedostupná. Pokud migrující ze zahraničí podporuje svou rodinu ve vysílající zemi, dochází pak k růstu devizových zdrojů. Tyto zdroje mohou být použitelné pro růst domácí ekonomiky. Mezi mateřskou a hostitelskou zemí je podporován pohyb zboží, služeb, investic a samozřejmě i informací. Snáze tak dochází k získávání moderních technologií, přímých zahraničních investic a finanční podpory. Aktivity zahraniční komunity mohou dopomáhat ke zvýšení obchodu mezi vysílající a přijímací zemí. Migrace zahraničních pracovníků do přijímací země se stává stimulem k investicím do lidského kapitálu v zemi vysílající. Také návrat migrujících přináší vysílající zemi určitá pozitiva, která závisí na mnoha faktorech, především na důvodu návratu a délce zahraničního pobytu. Domácí země tak získává pracovníky s novými poznatky a novými zkušenostmi, kteří mohou ve své zemi zvýšit produktivitu,

díky investicím které jako zkušení pracovníci poskytují svým novým zaměstnavatelům.

Je samozřejmé, že odchod pracovní síly do zahraničí způsobuje i negativní dopady ve vysílající zemi. Patří sem zejména odliv vysoce kvalifikované pracovní síly, který má dalekosáhlý dopad na řadu oborů hlavně v sektoru služeb. Odchodem vysoce kvalifikované pracovní síly dochází ke zpomalení ekonomického růstu a tím ke zvýšení produktivity práce. Odliv pracovníků může také způsobit zvýšení tlaku na růst mezd v pracovních sektorech, odkud migrující odcházejí. Tento jev je přímým důsledkem vyšší poptávky po deficitních profesích. Reemigranti, kteří pak přicházejí zpět do své vlasti, mívají pak často vyšší nároky na mzdové ohodnocení. Vysílající země také ztrácí odchodem svých pracovníků do zahraničí notnou část odvodu daní. V případě, že se pracovník nenavrátil do domácí země, ztrácí vysílající země investice, které byly vynaloženy na vzdělání emigranta. Dalším negativním důsledkem je také možné přispění k růstu rozdílů v důchodech ve vysílající zemi. V negativních důsledcích emigrace hraje svou roli také celková finanční podpora poskytovaná od emigrujících, která může být jen dočasná.

Tabulka 3: Souhrn pozitivních a negativních dopadů pracovní migrace

POZITIVNÍ EFEKTY	NEGATIVNÍ EFEKTY
<ul style="list-style-type: none"> • poskytnutí příležitosti pro pracovníky • vyplnění „mezer“ na trhu práce • zmírnění dopadu • příliv finančních prostředků a devizových externalit • transfer technologií a investic • může přispět ke zvýšení obchodních toků • příjem daňových příjmů od pracovníků • návrat kvalifikovaných pracovníků může zvýšit místní lidský kapitál, zajistit transfer znalostí a přinést vazby do zahraničních sítí 	<ul style="list-style-type: none"> • snížení kvality služeb v důsledku ztráty, či snížení počtu vysoce kvalifikovaných pracovníků • nižší růst a produktivita trhu v důsledku přebytku pracovních sil nízké kvalifikace • selektivní migrace může způsobit mezi vysílající a přijímající zemí rozdíly v příjmech • nižší výnosy z veřejného vzdělávání • ztráta daňových příjmů z daní zaměstnanců • nestálost migračního toku

Zdroj: [21, s. 10]. World Economic and Social Survey 2004, International Migration, vlastní úpravy; URL: <http://www.un.org/esa/policy/wess/wess2004files/part2web/part2web.pdf>; 27.03.2010

3 Mezinárodní migrace v období druhé světové války

Úvodem k této poměrně rozsáhlé historické části, je nutné naznačit proč tato práce, ačkoliv jejím stěžejním tématem je aktuálnost problémů, začíná migrací během druhé světové války. Struktura této práce má vystihnout zásadní momenty migračního vývoje v České republice, které souvisí s aktuálním vývojem a děním. Fenomén migrace v České republice má své kořeny v historii a druhá světová válka je významným přelomem v migračním vývoji. Po prostudování dostupné odborné literatury a dalších dokumentů, lze podle získaných souvislostí usoudit, že se právě po roce 1945 v České republice zakládají trendy pro vývoj a pochopení otázek migrace do roku 1989 a pro specifika otázek vývoje otázek migrace v České republice (ale i v ostatních státech tzv. Východního bloku) a po pádu socialismu v 90. letech i pro pozdější vývoj až do současných otázek týkajících se usazených přistěhovalců z období 50. let (viz Vietnamská komunita, které věnována samostatná podkapitola). Region dnešní České republiky se z důvodů důsledků druhé světové války významně etnicky homogenizoval a v této podobě v podstatě zůstal nedotčen až do počátku 90. let.

Evropa byla dosud vystěhovaleckým kontinentem, který až na výjimky²⁵ nepřijal větší skupiny migrujících z mimoevropských oblastí. V letech 1815–1930 do zámoří emigrovalo více než 50 milionů Evropanů, v dějinách lidstva toto období představovalo zřejmě největší migrační proud. Evropské prostředí je od 19. století seznámeno především s pracovní migrací ze středních a východních oblastí do vyspělých industriálních center západní i střední Evropy. Zejména se jedná o občany České republiky, Polska

²⁵ Imigrace z Turecka, respektive ze států severní Afriky.

a Ukrajiny. Od konce století přibývají nové příčiny k migraci jako politické problémy, etnické a náboženské.

První světová válka a poválečné uspořádání světa se staly určitým zlomem. Došlo ke vzniku nových států a to na národnostním principu, kdy dvě třetiny obyvatelstva musely být příslušníky dané národnosti. To zapříčinilo vznik nových etnických menšin, které však byly chápány jako cizorodý prvek v národní pospolitě společnosti. Na přelomu 20. a 30. let 20. století došlo na různých místech Evropy k nuceným vysídlením, etnickým čistkám a repatriacím. Odhaduje se, že takto bylo postiženo přibližně 6 milionů osob. Ruská revoluce pak v této době způsobila největší vlnu vystěhovalectví. Z rozbořeného Ruska tehdy odešlo přibližně 1,5 milionu osob. Po roce 1933 do propuknutí druhé světové války opustilo Německo 0,5 milionu židů a pronásledovaných osob. Emigrace v tomto smyslu nadále pokračovala i během meziválečného období.

Období druhé světové války charakterizují útky, nucené práce, deportace, vyhnání. Ve srovnání s první světovou válkou tato válka přinesla daleko větší důsledky pro populační vývoj celé Evropy. Druhá světová válka si vzala spoustu obětí, v roce 1950 byl počet obyvatel v Evropě 531 milionů, v roce 1940 to bylo o 6 milionů méně, navzdory poměrně vysoké poválečné natalitě. [22 – Bade 2005, s. 265] V 50. letech vykazovala Evropa pasivní migrační bilance, ztratila 2,7 milionu obyvatel. V 60. letech byl zaznamenán nepatrný přírůstek imigrací ve výši 300 000 osob. V dalších letech došlo k růstu, 70. léta 1,9 milionu, ovšem v dalších letech došlo ke stagnaci. Až léta 1990–1993 svědčí o skokovém růstu migrujících, 1,1 milionu osob. [23 – Kabeleová a kol. 2001, s. 456]

3.1 Migrace během druhé světové války

Během války byla výrazná pracovní migrace.²⁶ Nejvýraznějším momentem bylo nasazení zahraničních pracovních sil v Německu, v roce 1944 počet nucených pracovníků dosáhl kolem 8 milionů. [23 – Kabeleová a kol. 2001, s. 456] V tomto období lze rozlišit čtyři druhy hlavní skupiny nucené migrace. První skupinou jsou uprchlíci z oblastí bojových operací utíkající před postupujícími jednotkami a evakuované obyvatelstvo. Druhou skupinu tvoří osoby deportované nebo zadržované během války – nuceně nasazení především v německém hospodářství, přesídlené nebo deportované části vlastních nebo cizích etnik a váleční zajatci. Třetí skupinou jsou tzv. „displaced persons“ v bezprostředně poválečné době, v Německu jsou totožní z velké části s nuceně nasazenými ve válečné ekonomice. Čtvrtá skupina je složena z vyhnanců z bývalých východních oblastí říše a z německých jazykových oblastí na východě střední Evropy a ve východní a jihovýchodní Evropě na konci války a po válce. [22 – Bade 2005, s. 266]

Nucená práce v nacistické válečné ekonomice měla charakter ukořistěné pracovní síly. Dobytá území měla za úkol, aby svým obyvatelstvem, surovinami a výrobou Němcům sloužila. Díky nuceně nasazeným, jakožto ukořistěné pracovní síly, německé hospodářství vzkvétalo. Význam nucené pracovní síly vyplývá především z celkového podílu těchto cizích pracovníků na počtu zaměstnaných. V září roku 1944 tvořily zahraniční pracovní síly asi třetinu všech námezdně pracujících. Největší procento zahraničních pracovníků tvořili nuceně nasazení ze Sovětského svazu s 2,8 miliony osob, následovalo Polsko s 1,7 milionu a Francie s 1,2 miliony osob. Několik set tisíc pracovníků pocházelo z Itálie, Nizozemska, Belgie, Československa a Jugoslávie. [22 – Bade 2005, s. 268] Tito pracovníci se nacházeli po celém Německu a ve všech pracovních odvětvích. Největší podíl nuceně nasazených byl v leteckém

²⁶ Pracovní migraci v letech 1945–1973 znázorňuje *Mapa 1* na konci této podkapitoly.

průmyslu s 80–90 %, v zemědělství 46 % a v báňském průmyslu 36 %.
[22 – Bade 2005, s. 268]

Toto nucené nasazování pracovní síly začalo v Německu krátce po propuknutí války. První velkou skupinu v roce 1939 tvořilo na 300 000 válečných zajatců z Polska, kdy jednu třetinu tvořily ženy. Většina z nich našla své uplatnění především v zemědělství. Pro nabírání pracovních sil byly zřízeny pracovní úřady, kdy polské okresy a kraje měly Německu „dobrovolně“ dodávat určené pevné počty pracovníků. K práci v německé válečné ekonomice bylo nakonec z Polska deportováno na 1,8–2 miliony nuceně nasazených. Ani polští pracovníci však nestačili na pokrytí potřeby pracovních sil v rozšiřující se německé válečné ekonomice. Německo svou pracovní sílu ztrácelo v důsledku vojenských odvodů. Během roku 1940 přibýli váleční zajatci z Francie, probíhaly deportace a náborové kampaně ze zemí, které byly Německem dobyty, od severu až po jih Evropy.

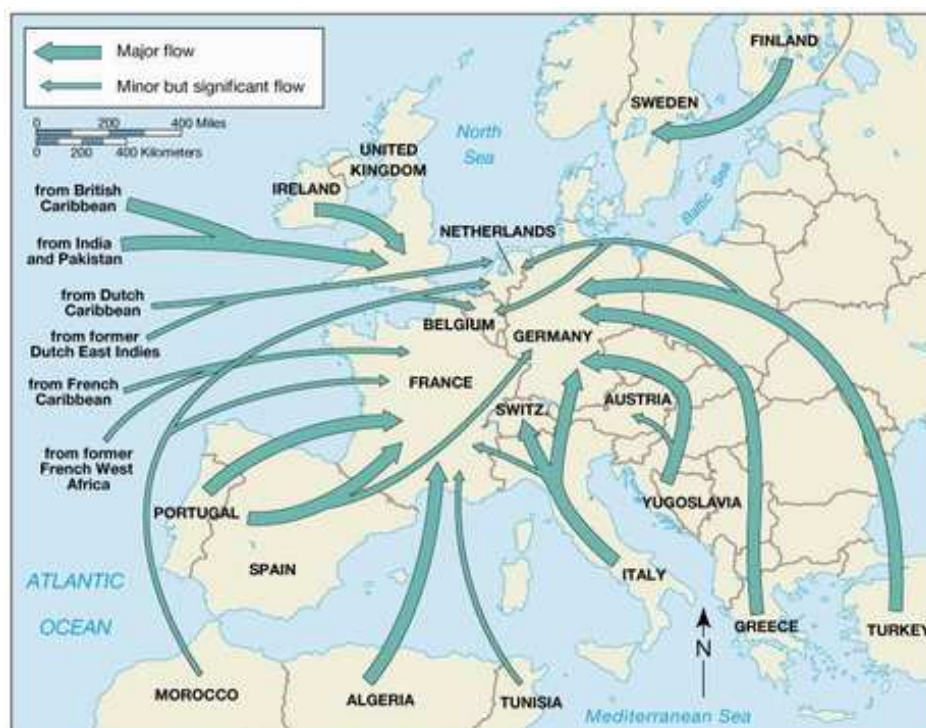
Po zahájení ofenzivy v roce 1941 dosáhl počet zahraničních pracovníků na 3 miliony, kteří byli stále soustředěni v zemědělství. Tento počet zahraničních pracovníků převýšil hodnotu z první světové války. Přepadením Sovětského svazu ze dne 22. června 1941 se potřeba pracovních sil opět zvýšila. Pracovní síly ze Sovětského svazu však byly odmítány z důvodu rasové méněcennosti, bolševismu. Představovali z rasových a politických důvodů jisté nebezpečí. Přesto sovětské zajatci byli nabíráni, padli do německých rukou během a mnoho jich nepřežilo.

Vzhledem k vleklému tažení proti Sovětskému svazu se v Německu opět prohluboval nedostatek pracovní síly. Pro zahraniční pracovní sílu existovaly po celém Německu pracovní tábory s pobočkami a odloučenými pracovišti. Zahraniční pracovníky z nepřátelských států bylo tehdy možné rozdělit do dvou skupin. První skupinu tvořili západní pracovníci, také pracovníci „panských národů“, jednalo se o Francouze, Belgičany a Nizozemce. S těmito lidmi bylo v prvních letech lépe zacházeno než s lidmi z Východu, tedy slovanskými podlidmi či rasově méněcennými. Východní

pracovníci byli zcela zbaveni práv a byli určeni na otrocké práce především v zemědělství. Jako Židé museli nosit na viditelném místě žlutou hvězdu, nuceně nasazení z Polska byli označeni písmenem „P“, ze Sovětského svazu „Ost“. Právě „ostarbeiteři“ ze Sovětského svazu byli nuceni snášet nejhorší pracovní a životní podmínky.

Vězni koncentračních táborů, kteří byli nuceně nasazení ve zbrojním průmyslu, tvořili zvláštní skupinu. V tomto odvětví pracovníci často nacházeli rychlou smrt, proto jednotky SS počítaly s rychlou spotřebou pracovní síly a organizovaly její neustálý přísun. Bezprostředně pro potřebu okupační moci bylo nasazeno, kromě 2,8 milionů odvečených zahraničních pracovníků do Německa, dalších 20 milionů pracovních sil na obsazení částí Sovětského svazu a to hlavně v zemědělství. [22 – Bade 2005, s. 272]

Mapa 1: Mapa mezinárodní migrace pracovních sil v letech 1945-1973

Převzato: [24] The Companion Website for World Regions in global Context, 2nd Edition – Chapter 3: Europe, Critical Thinking, URL: http://wps.prenhall.com/esm_marston_wrg_2/21/5540/1418462.cw/content/index.html; 29.03.2010

3.2 Migrace po skončení druhé světové války

Konec druhé světové války byl opět podnětem pro výrazné přesuny obyvatelstva. Teritoriální uspořádání, které proběhlo po válce, mělo za následek několik dalších spontánních i řízených masivních migračních pohybů, kdy byla tendence vytvářet etnicky homogenní státy. Tento masivní přesun postihl zejména německé menšiny z někdejších východoněmeckých oblastí. Německo tak muselo přijmout mnohamiliónovou skupinu přistěhovalců. Běžně se uvádí kolem 12–13 milionů, z toho 8 milionů přišlo do západních okupačních zón, 3,6 milionů do sovětské zóny, zhruba 530 000 osob zůstalo v Rakousku. Současně se z Německa a Rakouska do svých mateřských zemí vracelo přibližně 10,5 milionů zajatců, vězňů a nuceně nasazených. [23 – Kabeleová a kol. 2001, s. 456] Z bývalých polských východních území se přesouvali Poláci, z Polska Ukrajinci, z Podkarpatské Rusi přicházeli Češi a Slováci, Italové odcházeli z Istrie a Dalmácie, docházelo k výměně mezi Maďarskem a okolními státy.

Od počátku 60. let se především západní část Evropy stala cílem imigrace z mimoevropských zemí. Tato skutečnost souvisela s procesem dekolonizace a postihla zhruba 2 miliony lidí. Evropané žijící v afrických či asijských koloniích se vraceli zpět do svých domovů. Jednalo se hlavně o Holanďany vracející se z Indonésie, Ze Surinamu, z Nizozemských Antil, Francouzi odcházeli z Alžíru, Portugalci z Mosambiku, Britové z Rhodesie. Na tento pohyb navázala tzv. postkoloniální migrace. [23 – Kabeleová a kol. 2001, s. 457] Do Evropy tak přicházely skupiny původního obyvatelstva z koloniálního území. Podnětem k tomuto přesídlování byla komplikovaná sociální situace, politická labilita i rostoucí poptávka po pracovní síle v dřívějších metropolích. Tento typ migrace byl časově neomezený a různé míře trvá až do dnešní doby.

Mapa 2: Evropa v roce 1949

Převzato: [25 – Vinen 2007, s. 232].

3.2.1 Nejčastější migrační destinace

Německo. Jediným významným migračním pohybem až do druhé světové války byly přesuny německých menšin z některých oblastí²⁷, které byly řízené. Východní a východ střední Evropy byl postižen nacionálně socialistickou politikou a ustanovením rasistického německého pořádku. „Přesídlování“ bylo skrytým pojmem pro vyhánění a deportace celých skupin nechtěného obyvatelstva, dávalo vznik novému sídelnímu a zásobovacímu území pro „národ, kterému se nedostává prostoru“.

Na počátku 40. let tyto přesuny nabyly charakteru útěku německého obyvatelstva přes blížící se válečnou frontou. Mezi léty 1939–44 bylo zpět do německé říše z jihovýchodní, východní Evropy a východních oblastí střední

²⁷ Jedná se o okupovanou část Polska, Jižní Tyroly, Pobaltí, některé oblasti Balkánu.

Evropy navráčeno kolem 1 milionu osob německého původu. Tyto osoby měly být usazeny na okupovaném území Polska a Československa. Předpokladem k tomu usídlení mělo být „přesídlení“, resp. vyhnání místních českých, židovských a polských obyvatel, které započalo léty 1939–40 a vyústilo v genocidu. [22 – Bade 2005, s. 273] Celkově se podle prosazeného plánu „Generalplan Ost“, který sestavilo SS v roce 1942, mělo „přesídlit“ 45 milionů osob. „Přesídlení“ nepodléhali jen ti, kteří byli vhodní pro „poněmčení“ a kteří mohli být užiteční jako pracovní otroci pro německou „panskou rasu“.

V říjnu roku 1941 padl zákon zákazu židovského vystěhovalectví. Do tohoto roku bylo z německé říše, Sárska, Rakouska a části Československa vypuzeno přibližně 455 000 osob, které byly podle „norimberských zákonů“ považovány za Židy. V roce 1941 žilo ještě v říši 160 000 Židů. [22 – Bade 2005, s. 274] Pro tyto osoby byly již zřízeny vyhlazovací tábory v Polsku.

Od roku 1944, po postupu Rudé armády a osvobození Polska, nastaly „pochody smrti“ na západ. Mnoho lidí na následky německé „přesídlovací“ politiky zemřelo. Roku 1944 proběhla poslední „přesídlovací“ akce, která měla spíše charakter útěku před rudou armádou. Do Německé říše se navrátilo přibližně 250 000 obyvatel německého původu z Volyně, Haliče a ze Sedmihradska. Údaje ze sčítání lidu z roku 1950 potvrzují, že se „z bývalých východních oblastí říše a z území německých menšin, patřících nyní Polsku, Československu a Sovětskému svazu, dostalo celkem 12,5 milionů uprchlíků a vyhnanců do německých okupačních zón a s nimi pak do obou německých států. Dalších 500 000 uprchlíků a vyhnanců žilo v Rakousku a jiných zemích.“ [22 – Bade 2005, s. 277-278] Spořádaný odsun částí německého obyvatelstva byl nařízen na postupimské konferenci ze 17. července–2. srpna 1945. Nařízení vznesly vítězné mocnosti druhé světové války: Velká Británie, SSSR a USA. Rok 1945 přinesl první „divoké odsuny“ spojené s násilnostmi nejen v Československu. Vyhnáno bylo přibližně 800 000 sudetských Němců a až 300 000 Němců pobývajících podél polské západní hranice na Odře a Nise.

V roce 1950 žilo ve Spolkové republice na 12,5 milionu uprchlíků a vyhnanců. Zhruba 7 milionů pocházelo z území od Odry a Nisy, 3 miliony pocházely z Československa, 1,4 milionu z Polska, 300 000 z města Gdaňsk, 300 000 z Jugoslávie, 200 000 z Maďarska a 130 000 z Rumunska. [22 – Bade 2005, s. 279]

V rámci pracovní migrace po vypuknutí druhé světové války byly do Německa, i přes silné nacionální cítění a projevy vyhraněné xenofobie, naverbovány pracovní síly ze spojeneckých národů nebo z okupovaných zemí v rámci nuceného nasazení. Německo však nebralo v úvahu možnost trvalého usazení takto naverbovaného obyvatelstva. Přibližně od poloviny 50. let došlo k opětovnému zesílení pracovní migrace. Základním podnětem tohoto přílivu byla aktivní politika získávání zahraničních pracovních sil, tzv. „Gastarbeiterů“. Tito dělníci přicházeli na základě mezinárodních smluv²⁸ především ze středomořských oblastí. Přítomnost „Gastarbeiterů“ byla považována jako přechodný fenomén. Ve své první fázi, tj. do roku 1973, řada států z této migrace profitovala. Zahraniční pracovníci byli vítaným obohacením rezervoáru pracovních sil. V Německu roku 1973 bylo celkem 2,6 milionů zahraničních dělníků, v listopadu stejného roku bylo přijímání pracovních sil vlivem ropné krize zastaveno. [23 – Kabeleová a kol. 2001, s. 459] Zákaz vstupu na území Německa, po roce 1973, za účelem získání práce měli občané těch států, kteří nebyli členy Evropského hospodářského společenství a později Evropské unie.

Zatímco koloniální státy zvýšenou potřebu pracovní síly měly zajištěnou díky postkoloniální migraci, státy bez přímé koloniální minulosti (Rakousko, Německo, Švédsko) musely pracovní sílu získávat na základně zvláštních mezistátních smluv s méně rozvinutými zeměmi jižní Evropy. Tito zahraniční pracovníci byli nazýváni jako „Gastarbeiteri“ a jejich první příchozí vlna byla z Itálie, Portugalska, Španělska a Řecka. Později „Gasterbeiteři“

²⁸ První smlouva byla s Itálií roku 1955, následovalo Řecko, Jugoslávie, Portugalsko, Maroko, Španělsko, Tunis a Turecko. [23 – Kabeleová a kol. 2001, s. 459]

přicházeli ze států Maghrebu, bývalé Jugoslávie a z Turecka. Kabeleová ve studii uvádí, že se celkový počet přivedených osob v rámci internacionalizace pracovního trhu západní Evropy, odhazuje na 30 milionů osob. [23 – Kabeleová a kol. 2001, s. 457] Od roku 1973 však v důsledku ropné krize přijala řada přijímacích států restriktivní opatření k zastavení této imigrace. Počet cizinců však v západní Evropě dále narůstal. Důvodem bylo přistěhování rodinných příslušníků k usazeným pracovníkům a také vyšší natalita přistěhovalců. Jihoevropské země od 80. let získaly pozitivní migrační bilanci stejně jako západní část Evropy, která jí disponovala již od 60. let. Uvolnění politických poměrů v některých zemích jižní Evropy a hospodářský rozvoj způsobil návraty svých občanů z ciziny a dále těmito jevy přilákají migranty ze zemí severní Afriky a částečně i z východní Evropy a Balkánu (jedná se hlavně o Polsko, Albánii a Bulharsko).

Spolková republika od počátku 80. let začala návrat zahraničních pracovníků opět finančně podporovat, tzv. „Rückkehrhilfegesetz“. Vlivem tvorby neformálních sociálních a kulturních struktur usedlých přistěhovalců došlo k příchodu dalších přistěhovalců, zejména rodinných příslušníků. Pádem „železné opony“ se v 80. letech pozitivní saldo přistěhovalectví přechodně snížilo, avšak události v bývalé Jugoslávii vytvořily obrat. V roce 1990 pozitivní saldo tvořilo 376 000, v roce 1992 již 593 000 (253 000 připadalo na státy bývalé Jugoslávie, významný byl také počet občanů Turecka), do roku 1996 pozitivní saldo kleslo na zhruba 149 000 osob. [23 – Kabeleová a kol., s. 460] Od konce 70. let byl také ve Spolkové republice zaznamenán dynamický růst žadatelů o azyl. Specifickým jevem v Německu jsou tzv. vystěhovalci, „Aussiedler“, tedy němečtí občané, kteří byli vysídlováni z území bývalého SSSR, z Polska, zčásti i z Rumunska. Návrat těchto občanů začal již v 80. letech. Po pádu „železné opony“ byl návrat do vlasti, pro velký zájem, regulován. Od roku 1993 mohlo být přijímáno maximálně 220 000

vystěhovalců ročně.²⁹ K úpravě omezení počtu došlo v případě smluvních zaměstnanců (Vertragsarbeitnehmer), kteří plní určitou zakázku v Německu, na 100 000 osob, přičemž jejich pobyt nesmí být delší jak tři roky. V současné době v Německu dochází postupně k demografickému propadu domácího obyvatelstva, nedostatku specialistů v některých oborech. V létě roku 2001 byla předložena zpráva zvláštní komise spolkové vlády pro otázky přistěhovalectví, která uvádí, že „bez přistěhovalectví především odborných pracovních sil ve výši přibližně 50 000 osob ročně může Německo pohřbit své sny o růstu a modernizaci“. [23 – Kabeleová a kol. 2001, s. 462]. Německo se v rámci kontextu evropských migračních pohybů v průběhu 20. století proměnilo z vystěhovalecké země³⁰ na dnes jednu z nejdůležitějších cílových zemí. Od konce 80. let 20. století Německo, často díky specifickým podmínkám, přijalo celkem více imigrantů i uprchlíků než ostatní země Evropy.

Francie. Zatímco všechny evropské země byly do 60. let zeměmi v rámci migrace vystěhovaleckými, Francie v této době disponovala aktivní migrační bilancí. Tento trend ve Francii pokračuje již od 70. let 19. století. Důvodem je vyrovnání dlouhodobě nepříznivé demografické bilance. V současné době se Francie díky mnohým aspektům³¹ řadí podílem cizinců na obyvatelstvu na druhé místo v Evropě za Německo. V době propuknutí druhé

²⁹ Jedná se o „tzv. azylový kompromis z roku 1993, který zahrnoval jednak změnu čl. 16 Základního zákona (státní občanství, doplnění čl. 16a o azylovém právu), zákon o změně azylového řízení, cizineckého práva a úpravu problematiky státního občanství. V zásadě kompromis vycházel z přesvědčení, že přistěhovalectví do Německa musí být omezeno a regulováno, aby nedošlo k narušení vnitřního míru v zemi. To zahrnovalo mj. opatření ke zneužívání azylového práva. Současně však měla být poskytnuta ochrana všem skutečně politicky pronásledovaným.“ [23 – Kabeleová a kol. 2001, s. 461]

³⁰ Německo bylo vystěhovaleckou zemí především do Spojených států amerických.

³¹ Například se jedná o „snadnější naturalizaci přistěhovalců, která byla výrazem jistého zájmu o přistěhovalce a současně specifických politických a právních vazeb ke geograficky nepříliš odlehlým (někdejší) francouzským koloniím, zčásti díky tendenci k restriktivní cizinecké politice v 70.–90. let.“ [23 – Kabeleová a kol. 2001, s. 463]

světové války žily ve Francii více než 2 miliony cizinců. Tito cizinci převážně pocházeli z francouzských kolonií v Severní Africe. Tento stav se udržel téměř po celou dobu války. Dále do země v rámci nuceného pracovního nasazení přicházely statisíce dělníků, většinou občanů Polska. Odchod této pracovní síly po skončení války opět nastolil otázku nepostradatelnosti cizí pracovní síly a tím i přistěhovalectví ve Francii. „V roce 1945 byla proto učiněna organizační i právní opatření: byla zřízena Office National d'Immigration jako koordinační orgán, nový Code de la Nationalite Francaise pak měl upravit podmínky k naturalizaci cizinců, včetně udělení státního občanství.“ [23 – Kabeleová a kol. 2001, s. 463] Kompenzací nedostatku pracovních sil Francie řešila i nábořem dělníků z německých a rakouských uprchlických táborů, vyřizováním smluv s Itálií a jinými státy Středomoří. Atraktivní cílovou zemí se Francie stala pro Alžírany (a jiné obyvatele koloniálních zemí), kteří díky vhodným politickým zákonům z let 1946–47 mohli snadno získat francouzské občanství. Přednost však měli Evropané díky snadnější kulturní a sociální integraci.

Charakteristikou 50. let ve Francii se stává nesourodost migrační situace. Vlivem hospodářské stabilizace a konjunktury se zesilovala potřeba dalších pracovních sil, avšak Francie v této době nebyla schopna příliv přistěhovalců účinně kontrolovat. Atraktivita Francie stoupala nejen pro Alžírany, ale i obyvatele koloniální soustavy. Tento příliv začal vzbuzovat negativní pocity z přílišného počtu migrujících. Tendence k omezení přistěhovalectví měly důsledek v ilegální migraci do země. V polovině 70. let došlo k ropné krizi a přistěhovalectví ve Francii se stalo zásadním problémem. Vláda byla nucena zavést restriktivní opatření vůči imigrantům, kteří vzbuzovali u občanů Francie rostoucí xenofobii a nespokojenost z důvodu růstu nezaměstnanosti pro občany Francie. Opatření vlády bylo úspěšné, přestože pohyb zahraniční pracovní síly neustal. Přistěhovalecká politika zůstávala nezměněna i v 80. letech. Určité změny měly nastat, například legalizace vstupu přistěhovalců, úsilí o repatriaci, částečné odbourání některý

sociálních výhod, v programu bylo i zpřísnění vízových pravidel. V roce 1993 bylo prosazeno omezení získávání francouzského občanství³². Po roce 1998 nastaly výraznější změny cizinecké politiky ve Francii. Byla zrušena řada zákonů, včetně zákonu o získání francouzského občanství a byly nastoleny nové podmínky.

Itálie. Itálie rovněž po dlouhou dobu patřila k vystěhovaleckým zemím. K obratu dochází v 80. letech 20. století, kdy Itálie získává pozitivní migrační bilanci a stává se tak také cílovou zemí pro migrující z evropských i mimoevropských zemí. Itálie je po Německu druhou zemí s nejdynamičtěji se zvyšujícím počtem migrantů, Itálie je označena jako „demografická bomba“ v Evropě. Itálie až do poloviny 80. let neměla významnější zkušenosti s imigranty a neměla tedy ani adekvátní cizineckou politiku. Imigrace byla upravena například pouze královskými dekrety z let 1931 a 1940, které vymezovaly podmínky vstupu, pobytu, pohybu a vyhoštění cizinců ze země. [23 – Kabeleová a kol. 2001, s. 465] Komplexní přistěhovalecký zákon je přijat až v 80. letech. Plánovaná migrační politika je pak záležitostí ještě pozdější.

Rakousko. Až do počátku 90. let mělo Rakousko, především díky své geografické poloze a mezinárodní politice, označení tzv. tranzitní země, přes kterou procházeli migranti směřující na západ, či na východ. Rakousko bylo také v roli první azylové země pro politické uprchlíky ze zemí postižených komunistickým režimem. Od poloviny 90. let se však migrační povaha Rakouska proměnila a stalo se tak cílovou zemí řady přistěhovalců.

Po druhé světové válce až do roku 1990 Rakousko zažilo celkem osm migračních vln. V tomto období Rakouskem prošly zhruba 3 miliony osob převážně z východní Evropy. Malá část migrujících si Rakousko zvolila jako

³² „Děti narozené přistěhovalcům na území Francie nezískávaly automaticky občanství po dosažení plnoletosti, nýbrž musely se k němu, byť jen formálně přihlásit, což vyvolalo v zemi značnou kritiku.“ [23 – Kabeleová a kol. 2001, s. 464]

svou novou zemi, většina pokračovala až do tradičních přistěhovaleckých zemí jako je USA, Austrálie, Kanada. V letech 1945–1958 postihla Rakousko první velká migrační vlna. Během tohoto období celkem Rakouskem prošlo zhruba 1,7 milionu osob ze zemí jihovýchodní a střední Evropy. Největší skupinu trvale usazených osob představovali příslušníci německých menšin odsunutí z Československa, Jugoslávie a Maďarska. Tehdejší rakouská společnost je charakteristická až nepřátelským postojem i vůči těmto německy mluvícím migračním skupinám. Další vlna proběhla v letech 1956–57. V důsledku intervence Sovětského svazu opustili vlast občané Maďarska. Jejich cílovou zemí se stalo Rakousko. Ze zhruba 180 000 maďarských uprchlíků, jimž byl přiznán kolektivní azyl, se v zemi natrvalo usadilo pouze 18 000. To jen dokazuje tranzitní povahu země. Prakticky permanentně přes Rakousko plynul tok utečenců z komunistických zemí. „V letech 1954–1964 přišlo do Rakouska 44 046 uprchlíků z Jugoslávie, 7108 z Maďarska, 1044 z Polska, 1219 z Československa, 331 z Bulharska, 151 z Rumunska, 134 z Albánie a 33 ze Sovětského svazu.“ [23 – Kabeleová a kol. 2001, s. 474]

Rakousko nejvíce hospodářsky prosperovalo v letech 1957–1967. Tak jako výše zmíněné země, se také Rakousko potýkalo s nedostatkem pracovních sil. Proto bylo dosaženo roku 1961 dohody o každoročním stanovování tzv. kontingentů zahraničních pracovních sil pro určitá hospodářská odvětví mezi rakouskou vládou, odbory a hospodářskou komorou. První mezistátní smlouva o náborech tzv. *gastarbeiterů* byla uzavřena roku 1962 se Španělskem. Další smlouva byla roku 1964 s Tureckem, ve stejném roce s Jugoslávií³³. Od konce 60. let počet zahraničních pracovníků každoročně narůstal o 20 tisíc až 40 tisíc osob. Toto období bylo především obdobím příchodu pracovních sil přicházejících z Jugoslávie. Rok 1973 znamená kulminaci v počtu zahraničních pracovníků, v Rakousku jich v tuto dobu bylo 230 000. [23 – Kabeleová a kol. 2001, s. 474] Tuto situaci sledoval také nový trend a to prodlužování pobytů

³³ S Jugoslávií mělo Rakousko již od roku 1956 bezvízový styk.

a trvalé usazení těchto zahraničních pracovníků. Z dočasné pracovní migrace, se tak jako v ostatních výše zmíněných zemích, stávalo tolerované, avšak neplánované až nechtěné přistěhovalectví.

V průběhu 80. let se Rakousko měnilo z tranzitní země na zemi cílovou, pro značné množství uprchlíků a azylantů, z Ugandy, Chile, Iránu, Iráku, Libanonu a Afghánistánu. Velkou skupinu tvořili také političtí uprchlíci z Polska. Občané Polska byli však vnímáni jako hospodářští imigranti a rakouský pracovní trh v tomto období byl ve špatné situaci. V roce 1981 nakonec došlo k zavedení vízové povinnosti pro Polsko. Do konce 80. let však Rakousko nadále zůstávalo záchytnou zemí pro oběti postižené komunismem a ti, kteří byli skutečnými politickými uprchlíky, byli velkoryse přijímáni.

V souvislosti s nespokojeností občanů Rakouska s přílivem migrantů, kteří byli chápáni spíše jako cizinci zamýšlející zlepšit si materiální komfort na úkor hospodářství rakouského státu, byly v letech 1991 a 1992 přijaty dvě normy. Zákon o péči o přistěhovalce (tzv. Betreuungsgesetz) a nový azylový zákon. Oba tyto zákony společně stanovují obsah a rozsah azylového práva i péče o uprchlíky a přistěhovalce. V roce 1993 cizinecký zákon upravil podmínky vstupu a výstupu z Rakouska³⁴. Zavedením azylového zákona došlo k poklesu žadatelů o azyl, ale celkový počet cizinců v Rakousku 90. let nadále rostl. Pád „železné opony“ nebyl přímým podnětem k tomuto růstu, hlavní příčinou bylo sjednocování rodin a události v bývalé Jugoslávii. V roce 1991 přišlo do Rakouska na 13 000 Chorvatů, ti se v roce 1992 zčásti vrátili zpět. V letech 1992–93 bylo Rakouskem přijato přibližně 95 000 bosenských uprchlíků, v roce 1999 zhruba 5 000 kosovských uprchlíků. Nadále přicházeli i obyvatelé z Turecka. [23 – Kabeleová a kol. 2001, s. 476]

Od roku 1993 podléhá přistěhovalectví do Rakouska systémů tzv. kvót. Kvóty jsou každoročně stanovovány spolkovou vládou, podléhají zákonu o pobytu cizinců a potřebám pracovního trhu s ohledem na situaci v oblasti

³⁴ Součástí azylové úpravy byl další podmínky, více viz Literatura [23 – Kabeleová a kol. 2001, 476]

bytové politiky. „Do systému kvót může být zařazena pouze prvně podaná žádost o přistěhovalectví do Rakouska či žádost těch osob, kterým nebyl při předešlém pobytu na území Rakouska přidělen pobyt na základě kvóty, které však chtějí vykonávat činnost, která podléhá kvótě.“ [23 – Kabeleová a kol. 2001, s. 476] V souvislostech se vstupem Rakouska do Evropské unie. Účastí na dohodách Schengenu a Dublinu, byl tento azylový zákon překonán. Na základě dlouhodobých jednání byl v roce 1998 přijat tzv. „integrační balíček“ – „Integrationspaket“. Jednalo se o nový cizinecký zákon, který Rakousku přinesl sladění s dohodami Evropské unie³⁵.

Problematika přijímání cizinců je v Rakousku stále aktuální a prochází mnoha debatami. Všeobecným trendem však nadále nejen pro Rakousko zůstává snaha o zabránění uprchlíků ke vstupu na území daného státu a žádání o azyl. Klesající počet uprchlíků je pak důkazem, že restriktivní politiky států jsou účinné.

Velká Británie. Velká Británie je spolu s Irskem dodnes označována za tradiční vystěhovaleckou zemi. Od západoevropských zemí se odlišuje dvěma základními faktory. V západoevropských zemích v letech 1970–1996 počet cizinců stoupal, ve Velké Británii v tomto období docházelo ke stabilizaci počtu či vyloženě k poklesu. Dalším faktorem je, že Velká Británie nebyla významnou cílovou zemí migračních pohybů uvnitř Evropy, s výjimkou imigrantů z Irska. Podstatný podíl cizinců na obyvatelstvu Velké Británie mají imigranti z oblastí dřívějšího britského koloniálního impéria³⁶. Velká Británie

³⁵ Přinesl novou definici tzv. bezpečných zemí, zkrácení lhůty odvolacího řízení, zahájení azylového řízení již na hranicích, novou úpravu předběžného oprávnění k pobytu, jasné stanovení jednotlivých fází azylového řízení a nezávislé odvolací řízení. [23 – Kabeleová a kol. 2001, s. 477]

³⁶ „Sčítání lidu z roku 1992 uvádí ve Velké Británii zhruba 3 milióny příslušníků etnických menšin. Z nich byli nejsilnější skupinou Indové (840.000), černoši z Karibské oblasti (500.000), Pakistánci (477.000), černoši z africké oblasti (212.000), ostatní černoši (178.000), Bengálci (163.000), Číňané (157.000). Zbytek (488.000) tvoří "ostatní".“ [23 – Kabeleová a kol. 2001., s. 466]

je tak zemí s největší zkušeností s imigranty jiné barvy pleti a z jiných civilizačních okruhů.

Velká Británie se po druhé světové válce projevovala, jako řada jiných evropských zemí, nedostatkem pracovní síly. Byl obnoven odchod obyvatelů Británie do Spojených států, Kanady, Austrálie i do částí Afriky. Velká Británie se tak stala „otevřenou náručí“ pro zahraniční pracovní síly. Irská imigrace se stala podstatným zdrojem a také tato migrace nebyla nijak omezována. Vláda Velké Británie se zapojila do řady programů, které zprostředkovávaly náборы dobrovolníků z Evropy³⁷, kteří pak byli umisťováni do oblastí s nedostatkem pracovní síly. Tak do Británie přicházeli občané Ukrajiny, Lotyšska, Polska. Programy byly z hlediska regulace migrace velice bezpečné – dělníci totiž podléhali určitým pravidlům. V případě jejich porušení by byli okamžitě vyhoštěni.

V rámci získání pracovní síly byl nejdůležitějším počinem „Zákon o britské národnosti“ (British Nationality Act) vytvořený roku 1948, který umožnil přijít, pracovat a usadit se ve Velké Británii pro všechny, kteří byli poddanými Koruny z celého Commonwealthu. [23 – Kabeleová a kol. 2001, s. 468] Tak do země přišlo značné množství, převážně mladých lidí, z karibské oblasti, Indie, Pákistánu, afrických zemí ale i Malajsie a z Hongkongu. Byl tak splněn požadavek získání levné pracovní síly avšak s nedožrnnými důsledky, které se záhy projeví. V roce 1958 nastaly rasové³⁸ nepokoje v londýnské čtvrti Notting Hill, které se pak rozšířily i do dalších čtvrtí. Po těchto událostech opět nastalo řešení migrace pomocí restriktivních opatření.

³⁷ Existoval prokazatelný silný přesudek týkající se barvy pleti dělníků. Předpokládalo se, že „přijetí většího počtu ne-bílých přistěhovalců by bylo velmi obtížné“. [23 – Kabeleová a kol. 2001, s. 468]

³⁸ Přistěhovalci se mezi sebou až příliš odlišovali kulturními a sociálními zvyklostmi, převládala silná religiozita, jednalo se hlavně o zemědělsky zaměřené obyvatelstvo s často neuspokojivou znalostí angličtiny.

V současnosti Evropa může být bez obtíží srovnávána s tradičními přistěhovaleckými zeměmi jako je USA, Nový Zéland nebo Austrálie. Podíl zahraničního obyvatelstva v Evropských zemích je často srovnatelný nebo dokonce převyšuje podíl cizinců v klasických přistěhovaleckých zemích. Evropa má však svá specifika týkající se především rozmístění migrantů. Většina přistěhovalců je soustředěna v západní polovině kontinentu. Toto centralizované rozmístění má původ také v důsledku historických územních změn. Většina migračních proudů však byla vnitroeurospkou záležitostí. V poslední třetině 20. století Evropa s větším migračním tokem mimo Evropské oblasti nemá zkušenosti.

3.3 Migrace v českých zemích po druhé světové válce

Druhá světová válka výrazně změnila národnostní skladbu dnešního regionu České republiky. V Protektorátu došlo ke ztrátě pohraničních území, kde žilo německé, lužickosrbské, polské a chorvatské obyvatelstvo. Romové a Židé byli hromadně likvidováni. Autonomní podkarpatská Rus byla odtržena. Bez pohraničních území, tedy bez maďarské i polské menšiny, se Slovensko stalo samostatným státem. Slovenští Židé podlehli genocidě a romští obyvatelé byli Hlinkovou gardou hnáni do těžko obyvatelných lokalit. Ukončení druhé světové války bylo tak pro české země významným mezníkem. Z mnohonárodnostního státu se mělo tehdejší Československo stát národním státem s pouze českým a slovenským národem. Slovanské národnostní menšiny jako Poláci, Rusové, Ukrajinci, Rusíni, Chorvati a Lužičtí Srbové měly být tolerovány jen dočasně. Neslovanské menšiny, Němci a Maďaři, byly podle plánů českých a slovenských politiků mezi léty 1945-47, hromadně vysídleny. Udávají se počty jako 3,2 milionů Němců a 90 000 Maďarů. [26 – Brouček, s. 2] Zároveň se mezi léty 1945–1950 do Československé republiky vrátilo

přibližně 220 000 zahraničních Čechů a Slováků. Většinou přicházeli na místa vysídlená Němci a tvořili nová lokální společenství v pohraničních oblastech. Tito lidé byli v dobových pramenech označeni jako repatrianti, reemigranti, přesídlenci, přestěhovalci, přistěhovalci, krajané a někteří také jako potomci exulantů a optanti. Většinou šlo o cizí státní příslušníky. Podle ústavního zákona ze dne 12. dubna 1946 probíhala reemigrace buď jednotlivě, nebo organizovaně. Zákon pak rozlišoval dvě kategorie reemigrantů. Češi a Slováci, kteří se přestěhovali do ČSR na základě přesídlovací akce, patřili do první kategorie. Tito reemigranti měli nároky na udělení československého státního občanství. Druhou kategorií tvořili Češi, Slováci a příslušníci jiných slovanských národů, kteří se přestěhovali mimo přesídlovací akci, tedy jednotlivě. Tito lidé státní občanství automaticky nezískávali. Během těchto akcí přišlo z Maďarska 720 000 osob – převážně Slováků, ze SSSR 38 000, z Rumunska 21 000 – také většinou slovenští Slováci, z Francie 12 000, z Rakouska 11 000, Polska 10 000, z Německa 6 000 a z Jugoslávie 5 000 imigrantů. [26 – Brouček, s. 2] Reemigrací bylo tehdy pověřeno Ministerstvo sociální péče a jeho repatriační odbor, od 14. října 1946 reemigrační odbor. Reemigrační akce probíhala v několika etapách a byla v poválečných dějinách českých zemí nejrozsáhlejší.

Výrazným rysem pohybu obyvatelstva v Československu po druhé světové válce byla obecně vnější migrace. Projevovala se ve třech variantách. Za prvé jako vystěhovalectví, které se chápe jako legalizovaný pobyt za hranicemi; za druhé emigrace, která vedle ekonomického motivu nese v této době také motiv politický, jde většinou o nelegalizovaný pobyt za hranicemi a třetí variantou je exil, jako specifický typ vynucené emigrace většinou politických tlakem. Exil byl typicky pro únorový převrat v roce 1948 a pro okupaci Československa armádami Varšavské smlouvy v roce 1968. K odchodům z únorového převratu a okupaci sovětským vojskem neexistují

přesná data³⁹, ale odhaduje se, že emigrovalo na 500 000 lidí. Zajímavostí může být to, že emigrace vysokoškolsky vzdělaných občanů byla 2,5 % větší než ostatních vzdělanostních skupin osob. V letech 1968–1989 odešlo zhruba 245–250 000 osob, z toho 104 000 v letech 1968–69. [26 – Brouček, s. 3] K silně vnější migraci po rozdělení ČSFR patřil přesun obyvatelstva z východní části země, ze Slovenska, do českých zemí v letech 1950–1991. Šlo přibližně o 670 000 osob, včetně Romských občanů.

3.3.1 Poválečná migrační politika českých zemí

Poválečné Československo spolu s většinovým obyvatelstvem vykazovalo malou toleranci vůči soužití s jinonárodními menšinami na svém území. Snahou Československa, po druhé světové válce, bylo vytvořit homogenní stát, pomocí přesídlování, transferů a celkové migrace. Stejnou snahu vykazovaly i další země tvořícího se sovětského bloku – Polsko, Jugoslávie i Maďarsko. Svoji migrační politiku uskutečňoval i totalitární Sovětský svaz už v meziválečných letech a totalitární Německo, které pod hitlerovským diktátem začalo s vysídlováním menšin, usilovalo o vysídlení celých národů. Důvodem byla problematika soužití více národů v rámci totalitního státu a jejich případné komplikování totalitní moci. Proto se i státy, které po druhé světové válce směřovaly k totalitnímu uspořádání velice rychle „vyrovnávaly“ s menšinami. Po první světové válce vznikaly národy na národnostním principu a po druhé světové válce tyto státy chtěly dokonat homogenizaci. Novou poválečnou politikou však byl etnický princip, kolektivní odpovědnost, vysídlování a migrace. V Československu vlivem této politiky a sovětizaci, došlo ke ztrátě občanské odpovědnosti vůči všem menšinám a trendem, bylo všeobecné snižování podílu minorit na jeho území.

³⁹ O statistické službě během druhé světové války v Československu viz *Literatura* [27]

Mezi léty 1946–49 trvale klesal podíl jinonárodního obyvatelstva transferem Němců do spojenecké i sovětské německé zóny. První poválečné sčítání lidu roku 1950 poukazuje na 5,8 % podíl menšin na národnostní skladbě obyvatelstva Československa. V českých zemích bylo zaznamenáno 3,3 % podílu menšin na obyvatelstvu, na Slovensku 12,2 %. [28 – Nosková 2001, s. 539] Československo se v průběhu let stávalo proklamovaným národním státem Čechů a Slováků s nízkým zastoupením podílu národnostních menšin. České země, díky odsunu Němců, odchodu Poláků, Rusů i Ukrajinců z meziválečné generace emigrace, dospívaly k národnostní jednodolitosti bez menšin rychleji než Slováci.

V duchu marxisticko-leninské politiky bylo změněno i zaměření národní příslušnosti, resp. přihlášení se k národnosti. Předchozí zachovávání národních menšin s jejich kolektivními právy směřovalo k budoucímu internacionalismu. V návodu k prvnímu sčítání lidu, domů a bytů z 1. března 1950 bylo uvedeno, že „národností se rozumí příslušnost k národu, s jehož kulturním a pracovním společenstvím je sčítaný vnitřně spjat a k němuž se hlásí.“ [28 – Nosková 2001, s. 540] Mateřský jazyk pozbyl důležitosti. Menšinám nebyla zaručována žádná kolektivní práva. Pro chápání a uplatňování kulturních práv příslušníků národních menšin byl určen všeobecný právní rámec, který byl později dotvářen vládnoucí politickou mocí KSČ.

Československo přijímalo politické azylanty, například výše zmíněné Řeky, poskytovalo pomoc rozvojovým zemím, ale nové podmínky pro přijímané menšiny nezajišťovaly národnostní a kulturní svébytnost jako v období předválečného a meziválečného demokratického Československa. Z hlediska tématu minorit v českých zemích prvorepubliková ústava z roku 1920 obsahovala jednu z Hlav přímo s názvem „Ochrana menšin národních, náboženských a rasových“⁴⁰, socialistické ústavy již tuto Hlavu ve stejném

⁴⁰ Zákon ze dne 29. února 1920, kterým se uvozuje Ústavní listina Československé republiky, Hlava šestá – Ochrana menšin národních, náboženských a rasových (§ 128–§ 134), viz *Literatura* [29]

znění v důsledku socialistických vizí zcela národního homogenního státu směřujícímu k socialismu postrádaly.⁴¹ Tyto vize však nezajišťovaly svébytnost ani Čechům a Slovákům, ve smyslu ústupu národních kulturních a sociálních svobod, které byly vykoupeny socialistickými kolektivními právy v důsledku řízení československé politiky Sovětským svazem. Událostmi z února roku 1948 nastal pro Československou republiku počátek vnitřního socialistického formování státu, který se vůči nově příchozím menšinám, kromě přesunů slovenských občanů patřících do národnostního uspořádání Československé republiky, obecně až do roku 1989 uzavřel.

3.3.2 Vybrané menšiny v českých zemích

Slovenská menšina představuje velkou, disperzně rozsídlenou minoritu s mnohovrstevnatostí zájmů. Nevýraznější přílivy Slováků do českých zemí nastaly v letech 1945–1950, 1953–1964, 1968–1960, mírnější v letech 1993–2001. Převážně šlo o pracovní migraci, avšak v jednotlivých letech z období let 1993–1997, se jednalo i o politické důvody k migraci. [28 – Nosková 2001, s. 551]

Maďarská menšina. Maďaři byli významnou minoritou v Československu. Roku 1945 všichni Maďaři na území Československa ztratili čs. občanství a s ním i všechna občanská práva. Byl jim konfiskován majetek Slováky z vnitrozemí Slovenska za účelem odmaďartizování navráceného jihoslovenského a východoslovenského pohraničí. Také byla Maďarům nařízena pracovní povinnost. Po tomto nařízení se část Maďarů pokoušela o ilegální návrat na Slovensko. Většina Maďarů však zůstala na pracích rozptýlena po celém území Čech. Mezi léty 1948–49 byl v českých pohraničních oblastech nedostatek pracovních sil, došlo tedy k nabídkám

⁴¹ Pro srovnání – Ústavy z roku 1948 a 1960 jsou dostupné ze severu viz *Literatura* [30], [31]

Maďarů, aby v českých zemích zůstali. Maďarům bylo navraceno české občanství a další práva, včetně vlastnictví soukromého majetku. Pokud byl původně do pracovní povinnosti nasazen pouze muž⁴², jako hlava rodiny, mohla se rodina scelit. Tak se počátku 50. let do pohraničních okresů přistěhovali další Maďaři ze Slovenska z důvodu scelení rodin. Vzhledem k lepším pracovním příležitostem, možnosti získání lepšího bydlení a v rámci organizovaných přesunů pracovních sil při plánované socialistické výstavbě, v letech 1960–1970 přicházeli opět Maďaři do průmyslových podniků. Takto většinou přicházeli celé rodiny

Bulharská menšina. Mezi dalšími imigračními skupinami v letech 1945-1989 byli zastoupeni například Bulhaři. V letech 1946–1947 přišlo do oblastí po vysídlených německých občanech, zhruba 12 000 osob bulharských zemědělských dělníků. V roce 1957 přišla skupina, většinou stavebních dělníků, o 4 000 osob usídlená do Mosteckého a Chomutovského okresu. [26 – Brouček, s. 3]

Řecká menšina. V důsledku občanské války v letech 1946–49 přicházeli také Řekové. V závěru řeckého politického dění byly z postižených oblastí evakuovány zejména děti a mládež, část transportů směřovala také do Československa. Přibližně 12 000 osobám byl v letech 1949–50 uznán československý azyl. Většinou byli usídleni do severočeských oblastí. [26 – Brouček, s. 3]

Jinoetnické menšiny. V letech 1945–1989 byla pro české země také charakteristická jinoetnická migrace většinou původem ze zemí ze

⁴² V této době se pracovní činnosti nevztahovala na ženy, osoby starší 55 let a mladší 16 let, dále na osoby nemocné.

socialistického tábora⁴³. Nebo byli příchozími levicově orientovaní jednotlivci a skupiny, kteří se považovali za politické uprchlíky. Do českých zemí také přicházely skupiny na základě mezivládních dohod. Pro tyto osoby se používal termín „zahraniční pracující“. Významnou jinoetnickou imigrační skupinu tvořili Vietnamci, kterým je v této práci dále věnována samostatná podkapitola. Menší další skupiny tzv. zahraničních pracujících přišli také z Nikaraguy, Angoly, z Kuby a ze severní Koreje.

V 80. letech bylo v českých zemích 28 000 cizinců s trvalým pobytem a 9 000 s pobytem dlouhodobým. Dramatická změna v počtu imigrantů nastala po roce 1989. Došlo ke zvýšenému přílivu nejen jinoetnických cizinců. V roce 1996 bylo v České republice zastoupeno 150 000 registrovaných cizinců, z toho 45 000 Slováků přišlých po roce 1989. Jako vyhledávaná pracovní síla byli Ukrajinci se 46 000, Poláci 25 000, Vietnamci 17 000. Rusové jako dělníci, ale i bohatí podnikatelé v počtu 7 000. Mezi další patřili Němci, Jihoslované, Číňané, Američané a další etnika. Poměrně malé počty tvořili uprchlíci a azylanti. [26 – Brouček, s. 4]

⁴³ tzv. Východní blok skládající se z: Albánie (bývalá Albánská lidová republika), Bulharska (Bulharská lidová republika), Československo (Československá socialistická republika), Maďarsko (Maďarská lidová republika), Polsko (Polská lidová republika), Rumunsko (Rumunská socialistická republika), Sovětský svaz (Svaz sovětských socialistických republik), Východní Německo (Německá demokratická republika)

4 Rozvoj evropské migrační politiky na konci 20. století

Důležitý předěl pro evropskou migraci a migrační politiku znamenal konec studené války. Rozhodujícími se staly nejen samotné migrační pohyby, ale především jejich prezentace na veřejných a politických diskusích. Sledování migrace, projekce a různé představy o stavu Evropy, určovaly ve 20. století migrační politiku Evropské unie, která se začala integrovat a otvírat dovnitř. Reprezentantem tohoto stavu se stal vnitřní trh bez hraničních omezení související s uzavíráním „pevnosti Evropy“ vůči nežádoucímu přistěhovalectví zvnějšku.

Evropa se západně od železné opony do konce 80. let 20. století stala imigračním kontinentem. V rozmezí let 1950–1990 vzrostl počet obyvatel v dnešních státech EU více než čtyřnásobně. [22 – Bade 2005, s. 357] Konec 70. a počátek 80. let 20. století byl charakteristický liberalizačními i restriktivními tendencemi, přičemž v 80. letech se do popředí dostávaly restriktivní nálady a xenofobní obranné postoje. V podstatě nekontrolovaná migrace v předešlých letech začínala způsobovat neočekávané sociální problémy. Jádrem problému se staly soustředěné migrační skupiny, které vznikaly v rámci řetězové migrace a soustřeďovaly se v etnická a regionální společenstva. Politické diskuse byly ještě v 80. letech zhoršeny rostoucími počty běženců a žadatelů o azyl. Tehdy se ustavila představa, že imigrační omezení je předpokladem začlenění přistěhovalců a jejich akceptování hostitelskou zemí. Zatímco evropská integrace zavedením volného pohybu pracovních sil postupně rušila omezení jejich nábory v rámci sjednocené Evropy, restrikce se přesunuly na vnější hranice vznikající Evropské unie. Na vnějších hranicích sjednocené Evropy došlo na zosílené vstupní kontroly, čímž

byla značně omezena mimoevropská imigrace. Cílem této politiky byla vnitřní integrace migračního pohybu a zároveň vymezení migrace navenek.

V 90. letech byly nejsilnější ty imigrantské populace, které vzešly z koloniální a postkoloniální imigrace nebo z evropské pracovní imigrace. Vlivem přirozeného přírůstku a slučování rodin tato populace rostla. V mnoha přijímacích zemích tak nastaly obavy z nového „stěhování národů“ ze zemí „třetího světa“.

Studená válka skončila v roce 1989 otevřením železné opony. Bylo tak zrušeno omezení migrace z východu na západ. V letech 1989–1992 pak nastala vlivem rozpadu Sovětského svazu, revolučních změn a konfliktů mezi jeho bývalými státy a vlivem násilí v Jugoslávii, nejmohutnější vlna masové migrace ve východní Evropě a z východní Evropy od doby nucených přesunů za druhé světové války. Od konce 80. let v Evropě vzrůstá „migrační tlak“ a s ním spojené otázky, zda je možné uzavřít Evropu bez migračně orientované rozvojové politiky nebo rozvojově orientované migrační politiky. Až do konce 90. let 20. století přehledně narůstala forma dočasné migrace, tedy dojíždění za prací. Přesto strach z nového přílivu obyvatelstva, především z východu na západ, posiloval vnímání migrační politiky jako bezpečnostního opatření.

Migrační politika má své kořeny v dějinách Evropského hospodářského společenství (EHS), které začaly Římskými smlouvami z roku 1957 a „skončily“ vytvořením jednotného vnitřního trhu do 31. prosince 1992 Jednotným evropským aktem (JEA) z roku 1986 v rámci Evropské unie (EU). Utváření vnitřního trhu se vyvíjelo v rámci vnitřní integrace států Evropského společenství (ES)/EU, uzavírání navenek však bylo v jednání politických institucí.

Na základně Římských smluv byl, tzv. „Šestce“ (šesti členským státům EHS), do roku 1986 zaručený svobody pohyb osob s volbou bydliště a zaměstnání. Zastavení náborů pracovních sil a imigrační omezení se

v polovině 70. letech týkalo států evropského Středomoří. Tato opatření se pak po vstupu těchto států do Evropského společenství (ES) týkala třetích zemí. Jednotný akt z roku 1986, platný od roku 1987 měl za cíl kromě podpory integračního procesu a hospodářského růstu odbouráváním hranic, také uskutečnění „čtyř svobod“ – volného pohybu osob, služeb, zboží a kapitálu. [22 – Bade 2005, s. 372]. Jednotným vnitřním trhem bylo dosaženo zrovnoprávnění cizinců z jiných zemí ES. Úplná svoboda pohybu pak byla zajištěna až v Amsterodamské smlouvě z roku 1999, kterou došlo k definitivnímu zrušení kontrol na vnitřních hranicích. Svobody služeb, které bylo možno nabízet v rámci celé EU, bylo dosaženo do konce roku 1992. Tímto docházelo sice k regulárnímu prodávání služeb států, ale byl také provozován nepřímý mzdový dumping⁴⁴. Pro zaměstnance vyslaného např. portugalským zaměstnavatelem na práci do Francie, platilo portugalské právo, nikoliv francouzské, které by mu poskytovalo vyšší mzdový tarif a od zaměstnavatelů by požadovalo vyšší sociální odvody. [22 – Bade 2005, s. 372–373] Domácí zaměstnavatelé tak byli nuceni zaměstnávat levné pracovní síly ze zahraničí, došlo ke stlačování mezd a rostl počet domácích nezaměstnaných. Jako řešení byla roku 1997 přijata Směrnice o vysílání pracovních sil 96/71/8ES⁴⁵, která vstoupila v platnost od roku 1999. Měla předpokládat všeobecné minimální mzdy a zajistit, aby se pracovníci řídili některými podmínkami platnými na území státu, v němž pracují. Vyslaní pracovníci se pak řídí pracovními předpisy přijímacího státu. Do těchto předpisů všeobecně patří kromě minimální mzdy, délka pracovní doby, bezpečnost práce nebo rozsah dovolené.

Problematičtější je otázka přístupu do prostoru ES/EU zvnějšku, protože vytvoření společného trhu a otevření vnitřních hranic způsobilo ztrátu

⁴⁴ Mzdový dumping obecně znamená, že cena práce je v jiných zemích nespravedlivě nižší než v EU. Slovo dumping pak, znamená jinou cenu téhož zboží na zahraničním a domácím trhu; více o mzdovém (sociálním) dumpingu lze nalézt v informačním materiálu Flexibilní formy zaměstnávání viz *Literatura* [32]

⁴⁵ Směrnice je dostupná ze serveru viz *Literatura* [33]

kontroly na situací. Ve státech ES/EU pohraniční a vstupní kontroly vyústily do 80. let 20. století v diferencovanou vstupní opatření. Postupné rušení kontrol, na společných hranicích mezi vládami států Hospodářské unie zemí Beneluxu, Francie a Německa, bylo zajištěno Schengenskou dohodou⁴⁶ z roku 1985 (Schengen I. Roku 1990 byla přidána příslušná prováděcí úmluva⁴⁷ (Schengen II), která v roce 1993 vstoupila v platnost pro celou EU, ale až 26. března roku 1995 se realizovala na území, Francie, Belgie, Německa, Lucemburska, Nizozemska, Španělska a Portugalska.

V roce 1992 byla založena Evropská unie Maastrichtskou smlouvou⁴⁸. Smlouva byla podepsána v Maastrichtu 7. 2. 1992 a vstoupila v platnost 1. listopadu 1993. Maastrichtská smlouva založila Evropskou unii na třech základních pilířích, které tvoří Evropské společenství zahrnující Evropské společenství uhlí a oceli (Montánní unie), Evropské hospodářské společenství (EHS) a Evropské společenství pro atomovou energii (EURATOM). [22 – Bade 2005, s. 374] Mezi organizacemi platí nadnárodní rozhodovací mechanismy. V prvním a třetím pilíři jsou vystaveny úpravy dotýkající se migrace. V oblasti migrace bylo nyní možné přijímat stanoviska, dohody a opatření s platností pro celou EU. Dále následovala Amsterodamská smlouva⁴⁹, podepsána roku 1997 a vstoupena v platnost v roce 1999. Amsterodamskou smlouvou byl obsah Schengenské dohody přijat do práva EU a oblast vízové, azylové a imigrační politiky byla převedena z mezivládní spolupráce, tedy ze třetího pilíře do kompetence Unie do prvního pilíře, jako součást podmínek fungování vnitřního trhu. V této smlouvě bylo jasně ustanoveno, že volný pohyb je možný pouze ve spojení s vhodnými opatřeními, která se týkají především zvýšené kontroly na vnějších hranicích. Do rámce EU byly zahrnuty i Schengenské dohody.

⁴⁶ Schengenská dohoda je dostupná ze serveru viz *Literatura* [34]

⁴⁷ Prováděcí úmluva k Schengenské dohodě je dostupná ze serveru viz *Literatura* [35]

⁴⁸ Maastrichtská smlouva je dostupná ze serveru viz *Literatura* [36]

⁴⁹ Amsterodamská smlouva je dostupná ze serveru viz *Literatura* [37]

Ve shrnutí lze poukázat na to, že s ohledem na ústavní vývoj ES/EU a dobově dominantní postoje k migraci, resp. ekonomické migraci, lze rozdělit do tří fází. Od Maastrichtu do Amsterdamu (1992–1999) vládní restrikce a harmonizace postojů je docílena přijímáním nezávazných rezolucí a doporučení. Od roku 1999–2004 došlo k otevření nových možností legislativ, avšak regulace ekonomické migrace pro členské země není prioritou. Ekonomická migrace se stává diskutovanou, teprve od roku 2005, kdy je tato problematika zařazována do kontextu globálního přístupu k migraci. [38 – Baršová 2008, s. 49]

4.1 Vývoj jednotného vnitřního trhu

V přístupu kontinentálních zemí byla od samého počátku zřetelná orientace na společný trh, který měl zajistit odstranění ekonomických bariér mezi členskými zeměmi s cílem dosáhnouti efektivního využití ekonomického potenciálu. Smlouva o zřízení společenství uhlí a oceli z roku 1951 byla založena na společném trhu, společných cílech a společných institucích. V Messinské deklaraci z roku 1955 bylo založeno budování Evropy hlavně v ekonomické sféře. Sjedenáctá Evropa měla být vytvořena na základě „budování společných institucí, postupným propojováním národních ekonomik, vytvářením společného trhu a postupnou harmonizací sociální politiky“. [39] Roku 1957 byla uskutečněna Římská smlouva o společném trhu, kdy úkolem ES je vytvoření společného trhu, který je základem ekonomického společenství EHS – se čtyřmi svobodami, v rozmezí dvanácti let, tedy do konce roku 1969. Do začátku roku 1970 byla dokončena celní unie, byl uvolněn pohyb pracovníků mezi členskými zeměmi, ovšem se regulovaným přístupem k profesím, zákaz diskriminace, zajištěn volný pohyb služeb přes hranice s národní regulací. První pokus o společný trh byl víceméně neúspěšný. Přesto

mezi léty 1958–1970 vzrostl vzájemný obchod mezi zeměmi devítinásobně, obchod se třetími zeměmi trojnásobně. [39]

V polovině 80. let došlo k obratu dokončení vnitřního trhu. Roku 1982 Evropská rada jednala v Kodani o dokončení vnitřního trhu s vysokou prioritou, o dva roky později ve Fontainebleau byla nutnost dokončení potvrzena. V roce 1985 Evropská rada v Bruselu položila opatření k dosažení jednotného trhu do roku 1992 a tím k vytvoření příznivějšího prostředí pro podporu podnikání, hospodářskou soutěž a obchod. Bílá kniha z roku 1985 shrnula hlavní bariéry⁵⁰ vzniku společného vnitřního trhu. Návrh na nápravu obsahoval přes 280 směrnic. Vizí Bílé knihy bylo pro všechny občany Společenství, kromě jiného, mít možnost volného pohybu v rámci Společenství, aniž by probíhaly systematické kontroly totožnosti a osvobození od všech kontrol na vnitřních hranicích do roku 1992. Roku 1985 se také ukázalo, že je třeba doplnit Římské smlouvy. K tomuto účelu byl přijat již výše zmíněný Jednotný evropský akt z roku 1987. S návrhem téměř 300 směrnic stanovil dokončení vnitřního trhu do konce roku 1992. Vnitřní trh byl také Jednotným evropským aktem definován jako „oblast bez vnitřních hranic“, ve kterém je zajištěn „volný pohyb zboží, osob, služeb a kapitálu“ [39] Novostí bylo, že se program vnitřního trhu rozšířil za rámec čtyř svobod. Legislativa vnitřního trhu byla doplněna o předpisy zabývající se sociálními otázkami, ochranou životního prostředí, ekonomickou a sociální soudržností, výzkumem a technickým rozvojem a v budoucnu měla přibýt také hospodářská a měnová unie. [40]

V roce 1992 bylo možné z těchto programů vyvodit pozitivní i negativní důsledky. Jako výrazná pozitiva lze hodnotit odstranění 70 milionů celních dokladů, ušetření 3% nákladů při mezinárodní dopravě, vzrůst investic

⁵⁰ Bariéry fyzické: na vnitřních hranicích mezi členskými státy se nadále udržovaly kontroly zboží i osob; technické: značně rozsáhlý rejstřík odlišných národních předpisů, který brzdil volný pohyb zboží, služeb i pracovníků; daňové: rozdíly v sazbách nepřímých daní, které nejen deformovaly obchod, ale vynucovaly si kontrolu na hranicích mezi členskými státy. Viz *Literatura* [40]

z let 1985–1990 o třetinu, vytvoření 9 milionů pracovních míst a další. Zároveň se snížilo potenciální tempo růstu evropské ekonomiky ze 4 % na zhruba 2,5 % ročně, docházelo k vzrůstu nezaměstnanosti, zhoršila se konkurenceschopnost ve vztahu k USA a k Japonsku. [39] Následující rok 1993, byl rokem dokončení vnitřního trhu. Bílá kniha navrhovala mimo jiné zvýšení podílu investic, upravení daní pro malé a střední podniky pro vytváření nových pracovních míst, vytvoření podnětů pro práci na částečný úvazek. 90% návrhů Bílé knihy bylo k dokončení vnitřního trhu přijato. Ve stejném roce byla přijata i Maastrichtská smlouva. Program vnitřního trhu doplnila o hospodářskou a měnovou unii. Přesto se očekávaný efekt vnitřního trhu do poloviny 90. let nedostavil. Tendence nezaměstnanosti rostla, došlo k mírnému zvýšení volného pohybu osob, v letech 1985–1993 z 5,1 milionu na 5,4 milionu osob, snížil se počet migrujících z Portugalska, Španělska, Řecka a Irska. [39] Vnitřní trh ani v roce 1993 nebyl zcela dokončený, ačkoliv za dokončený byl považován. V roce 1997 došlo k obohacení vnitřního trhu o koordinovanou politiku zaměstnanosti. Jednalo se o tzv. lucemburský proces (komplexní plán pro zvýšení zaměstnanosti), který byl posílen Amsterodamskou smlouvou, v níž se poprvé objevila kapitola o zaměstnanosti. „V rámci lucemburského procesu věnují státy EU hlavní pozornost strukturálním reformám trhů práce. Cílem je zvýšit efektivitu politik zaměstnanosti zaměřením na problémové skupiny na národních trzích práce, které představují například mladí pracovníci, ženy nebo lidé v předpenzijním věku.“ [41]

Roku 1997 vstoupil v platnost Akční plán vnitřního trhu a byl aktivní do 1. ledna 1999. Cílem bylo mimo jiné odstranění zbylých deformací trhu, bariér integrace, orientace vnitřního trhu směrem k vyšší informovanosti občanů. Evropský parlament roku 1999 považoval za nutné, aby vnitřní trh zahrnoval také měnovou unii z důvodu, že samostatná měnová politika členských států podkopává jednotný vnitřní trh. Téhož roku bylo zavedeno Euro. Evropská rada koncem 90. let upozornila na vysoký počet

nezaměstnaných osob, 15 milionů. [42] Dále na nízkou míru zaměstnanosti a na nedostatečné rozvinutí sektoru služeb.

V roce 2000 byla vyhlášena Lisabonská strategie jako program radikálních ekonomických reforem až do roku 2010. Cílem byla komplexní ekonomická, hospodářská, sociální a ekologická obnova EU. Do konce roku 2002 měla být přijata opatření, která by odstranila překážky bránící mobilitě výzkumných pracovníků a která by do Evropy přilákala kvalitní badatelské talenty. V sociálním pilíři Lisabonské strategie v oblasti aktivní politiky zaměstnanosti byly shledány následující slabiny: na rozdíl od USA pracuje v EU pouze polovina žen, evropské země mají nižší podíl zaměstnanosti vzhledem k USA, mezi členskými zeměmi existují velké rozdíly (nezaměstnanost se soustřeďuje v Německu, Francii, Španělsku a Itálii), vysoká je dlouhodobá zaměstnanost, v sektorech informačních technologií je nedostatek pracovních sil z důvodu nedostatečných výdajů na vzdělávání v této oblasti, nezaměstnaností je vysoce postižena věková skupina 55–65 let. Náklady spojené s nízkou mírou zaměstnanosti jsou velice výrazné, nízké využívání pracovního potenciálu a s ním spojené náklady se pohybují mezi 1 až 2 mld € ročně, což představuje 12–20 % celkového HDP Unie. [42] Lisabonský summit vůči těmto problémům přijal opatření ve smyslu uvádění do souladu kvalifikace pracovníků s nabídkou, rekvalifikace pro nezaměstnané, důrazu na celoživotní vzdělávání, zvyšování zaměstnanosti ve službách, podpory rovných příležitostí mužů a žen, vytvoření společného evropského formuláře curriculum vitae pro usnadnění mobility osob mezi členskými státy.

Vnitřní trh, podle Bolkensteina, člena Komise odpovědného za vnitřní trh (2003), změnil Evropu během deseti let k nepoznání, pomohl vytvořit miliony pracovních míst a stovky miliard dodatečné prosperity vyjádřené v euru, odstranil bariéry a otevřel dveře, podniky mají přístup k mnohem širším trhům a Evropa je mnohem lépe ochraňována proti ekonomickým propadům. [39] Roku 2006 Komise oznámila provedení celkové revize dosavadních přístupů k vnitřnímu trhu. Podnětem byly neuspokojivé výsledky Lisabonské

strategie, kritické zprávy. Ve strategii vnitřního trhu na období 2003–2006 se také objevila demografická opatření ve smyslu růstu zaměstnanosti a tím k ulehčení situace penzijních systémů a možnosti využívání zdravotních služeb i v jiných členských zemích. V druhé polovině roku 2007 bylo Komisi předloženo „ambiciózní a komplexní přezkoumání jednotného trhu“, na tomto základě byl přijat program vnitřního trhu pro 21. století.

Vytváření vnitřního trhu Evropské unie je zcela kontinuálním procesem, nelze, ani v současné době, hovořit o dokončenosti trhu. Program vnitřního trhu musí reagovat na nastalé podněty zvenčí i zevnitř.

4.1.1 Volný pohyb osob

„Volným pohybem osob se rozumí nejen právo cestovat a pobývat v rámci Evropského společenství ES, ale především právo pracovat, podnikat a usazovat se na území kteréhokoli členského státu.“ [43] Právo volně se pohybovat v rámci teritoria členských zemí je zakotveno v Chartě základních práv EU přijatých roku 2000. Jak již bylo zmíněno v předchozí podkapitole, na základě Římských smluv byl členským státům EHS do roku 1986 zaručený svobodný pohyb osob s volbou bydliště a zaměstnání. Zakotvení principu volného pohybu, nejprve pracovníků a poté všech občanů, je tedy v programu vnitřního trhu již od roku 1968. Do této doby byly při překročení hranic nutností cestovní pasy a víza. Roku 1987, výše zmíněný Jednotný evropský pakt, volnost pohybu zajistil také pro studenty, důchodce a osoby s nezávislými příjmy. Zavedení občanství unie bylo zásluhou Maastrichtské smlouvy. Každý občan Unie tak získal právo na svobodné pohybování a pobývání na území členských států. Maastrichtská smlouva zakotvuje tři pilíře, formální právní základy EU. První pilíř spočívá v komunitárním právu, druhý pilíř tvoří společná zahraniční a bezpečnostní politika a třetí pilíř je tvořen spoluprací v oblasti justice a vnitřních věcí. Od roku 1993 se nejedná již o pohyb pracovních sil, ale o pohyb obyvatel bez bližší specifikace.

K volnému pohybu osob bylo nutné zavést určitá opatření. Bylo nutné odstranit diskriminaci pracovníků na základě jejich státní příslušnosti. Zákaz diskriminace na základě pohlaví, etnického nebo rasového původu, světového názoru nebo víry, sexuální orientace a invalidity zajišťovala Amsterodamská smlouva. Základním principem se stalo „národní zacházení“, osoby z kteréhokoliv členského státu mají stejná práva a povinnosti jako osoby hostitelského státu. Amsterodamskou smlouvou byla také vytvořena nová hlava IV Smlouvy o založení Evropského společenství (SES) „Vízová, azylová, přistěhovalecká i jiné politiky týkající se volného pohybu osob“. Čl. 61 této hlavy stanoví, že k postupnému vytváření prostoru svobody, bezpečnosti a práva přijme Rada do 5-ti let od vstupu smlouvy v platnost mimo jiné opatření k zajištění volného pohybu osob a s tím spjatá doprovodná opatření týkající se kontroly na vnějších hranicích, azylu a přistěhovalectví. [43]

Odstraňování překážek volného pohybu osob probíhalo také na základě Schengenských dohod. Ty zrušily kontroly osob na vnitřních hranicích signatářských států, zharmonizovala kontroly na vnějších hranicích Schengenského prostoru a došlo k zavedení společné politiky ve věci víz a jiných doprovodných opatření. Od roku 1994 se svoboda volného pohybu osob vztahuje také na osoby z Evropského hospodářského prostoru EHP – Lichtenštejnsko, Norsko, Island, Švýcarsko. Schengenská úmluva se však nezaměřila ve vztahu k občanům EU a občanům třetích zemí na regulování práva dlouhodobého pobytu a výkonu práce. Tito občané mohou do Evropské unie vstoupit pouze s platným cestovním dokladem nebo vízem až na tři měsíce. Pro rodinné příslušníky občanů EU, kteří nejsou občany EU, platí zvláštní pravidla, která se odvíjejí od toho, zda cestují sami nebo v doprovodu občana EU. V rámci Schengenského prostoru mohou obyvatelé třetích zemí vstoupit na území signaturských států s platným cestovním dokladem a s vízem – pokud je považováno. Dále je požadován účel cesty a disponován dostatkem

finančních prostředků na zajištění pobytu a návratu. Nesmí být v seznamu osob Schengenského informačního systému, který nepovoluje vstup na dané území.

Schengenská úmluva byla začleněna do smluv Evropské unie. V březnu roku 2001 podepsalo úmluvu 13 členských států: Německo, Belgie, Dánsko, Francie, Lucembursko, Nizozemsko, Rakousko, Itálie, Španělsko, Portugalsko, Finsko, Švédsko. Velká Británie a Irsko úmluvu nepodepsaly, hodlají se však zapojit do některých aspektů Schengenu, ale neukončí kontroly na hranicích s jinými státy, které nejsou členy EU. Norsko s Islandem pak zachovávají ustanovení Schengenské úmluvy podle zvláštních dohod.

Rozšířením Evropské unie bylo nutné revizovat základní smlouvy. Došlo k ratifikaci Evropské ústavy, jejíž součástí je i Listina základních práv občanů EU, která zatím znamená poslední změnu zakládajících smluv. Schengenský prostor, odstraňující kontrolu osob na hranicích mezi členskými státy, není totožný s prostorem EU. Od 12. prosince 2008 Schengenskou oblast tvoří 22 členských zemí EU⁵¹ a 3 nečlenské země EU (Island, Norsko, Švýcarsko). Výjimku tvoří Velká Británie, Irsko, Kypr, Rumunsko a Bulharsko. Při rozšíření Evropské unie v roce 2004 začala ve veřejnosti panovat obava z masového přesunu pracovníků z Východu. Podle představ veřejnosti to mělo ohrozit domácí pracovní trh. Země EU-15 tak získaly právo přechodně omezit příchod pracovníků z nových zemí maximálně po dobu 7 let, rozdělených na 2+3+2 roky, až do roku 2011. K plnému otevření pracovních trhů pro pracovní sílu z nových zemí v roce 2004 otevřela Velká Británie, Irsko a Švédsko. Ostatní země své trhy otevíraly postupně, Německo a Rakousko plně otevřou své trhy v roce 2011.

Obecně na pracovní trh zemí EU více vstupují občané třetích zemí. Jejich počet vysoko převyšuje migranty z členských zemí.

⁵¹ Belgie, Česká republika, Dánsko, Estonsko, Finsko, Francie, Itálie, Litva, Lotyšsko, Lucembursko, Maďarsko, Malta, Německo, Nizozemí, Polsko, Portugalsko, Rakousko, Řecko, Slovensko, Slovinsko, Španělsko a Švédsko.

5 Mezinárodní migrace v Evropské unii

V předešlých kapitolách byl nastíněn migrační vývoj v období druhé světové války a v poválečném období, včetně rozvoje migračních politik na konci 20. století, vývoje jednotného vnitřního trhu a volného pohybu osob. Význam druhé světové války a poválečného dění ve vývoji migrace je podstatný ve smyslu pochopení souvislosti dalšího směru migrace nejen v České republice. Po roce 2000 začíná hrát v regionu České republiky roli Evropská unie a její budoucí rozšíření v roce 2004. Po tomto roce pak svou roli hraje nejen Evropská unie, ale také zejména Schengenský prostor a další rysy Evropské unie, které se objevují v migrační politice i realitě České republiky, i změna fungování české ekonomiky.

Evropská unie je společenství evropských států, vytvořené na základě mezinárodní smlouvy, které vytváří nový typ mezinárodní organizace založené na dobrovolně sdílené suverenitě členských států, se společným trhem a volným pohybem osob v rámci členského území. Cílem Evropské unie je vytvořit mírovou, demokratickou a prosperující sjednocenou Evropu. Evropská unie je výsledkem integračního postupu probíhajícího v Evropě do konce druhé světové války. Projekt jednotné Evropy započal v roce 1951 podepsáním smlouvy o vytvoření Evropského společenství uhlí a oceli na padesát let s cílem vytvoření společného trhu. V roce 1957 byly podepsány smlouvy o vytvoření Evropského hospodářského společenství, které je významné svým programem celní unie a jednotného trhu. V roce 1992 se EHS přejmenovalo na Evropské společenství ES.

5.1 Rozšiřování Evropské unie

Ze šesti zakládajících států je dnes v Evropské unii 27 zemí.⁵² K poslednímu rozšíření Evropské unie došlo v roce 2007. Kandidátské země jsou v současné době celkem tři: Bývalá jugoslávská republika Makedonie, Chorvatsko a Turecko. Současné členské státy Evropské unie a kandidující státy zobrazuje níže uvedená *Mapa 3*.

Mapa 3: Členské státy EU a kandidující státy

Převzato: [44] Europa – Portál Evropské unie, Členské státy EU; URL: http://europa.eu/abc/european_countries/eu_members/index_cs.htm; 03.04.2010

⁵² Česká republika, Belgie, Bulharsko, Dánsko, Estonsko, Finsko, Francie, Irsko, Itálie, Kypr, Litva, Lotyšsko, Lucembursko, Maďarsko, Malta, Německo, Nizozemsko, Polsko, Portugalsko, Rakousko, Rumunsko, Řecko, Slovensko, Slovinsko, Španělsko, Švédsko a Velká Británie.

Až do současné doby došlo v Evropské unii celkem k šesti rozšířením, viz *Mapa 4* se znázorněním jednotlivých vln. Zakládající zeměmi byla Belgie, Francie, Itálie, Lucembursko, Nizozemsko a Spolková republika Německo. V roce 1973 se staly členy ES Velká Británie, Dánsko, Irsko a Portugalsko, v roce 1981 Řecko, v roce 1986 Španělsko a Portugalsko. Do ES se po jednocení Německa začlenila v roce 1990 i bývalá NDR. V roce 1995 se staly členy EU Rakousko, Švédsko a Finsko.

Mapa 4: Jednotlivé vlny rozšíření Evropské unie

Převzato: [45] Geografické vymezení Evropy – Evropská unie není totéž co Evropa; URL: http://ces.vse.cz/portal/index.php?page=view_chapter&kap=8; 03.04.2010

Z pohledu České republiky je nejdůležitější rozšíření EU z roku 2004. Jedná se o páté a zatím největší rozšíření Evropské unie. Dne 16. dubna 2003 byla podepsána v Athénách smlouva mezi nejvyššími představiteli patnácti členských států EU a osmi států střední a východní Evropy (Česká republika, Estonsko, Litva, Lotyšsko, Maďarsko, Polsko, Slovensko, Slovinsko) a dvou středomořských států (Kypr a Malta). Dne 1. dubna 2004, na základně uvedení v platnost smlouvy, pak deset nových členských států vstoupilo do Evropské unie. Bulharsko a Rumunsko vstoupilo do EU po podepsání smlouvy 25. dubna 2005 v Lucemburku. Obě země se staly rovnoprávnými členskými zeměmi 1. ledna 2007.

Rozšíření z roku 2004 má velký význam pro vývoj v Evropě. Překonalo se tak umělé rozdělení Evropy, ke kterému došlo za studené války a přispívá k ukončení ekonomické a politické transformace ve střední a východní Evropě po rozpadu komunistického systému v roce 1989. Rozšířením Evropské unie tak vznikl největší společný jednotný trh na světě.

5.2 Migrace v rámci rozšíření EU o SVE

Migrační potenciál střední a východní Evropy, uplatnění volného pohybu osob a pracovních sil po přijetí mezi členské státy EU je diskutován jak po odborné stránce, tak po politické po celá 90. léta 20. století. Diskuze probíhají především na pozadí politicko-historického vývoje mezi evropskými státy a národy. S ohledem na poválečný vývoj, společné hranice, malé vzdálenosti a snadné dostupnosti je problematika soustředována především na Německo a Rakousko.

Před rozšířením EU v roce 2004 se vyskytly námitky proti úplnému osvobození pohybu osob z nových členských zemí, kvůli možnému

nežádoucímú přílivu migrantů. Tyto námitky jsou přímým důsledkem poválečných zkušeností. Cahlík ve své publikaci zmiňuje, že srovnání ekonomických ukazatelů (HDP na hlavu v paritě kupní síly) vedlo mnoho lidí, po vstupu nových členských států do EU k závěru, že je nevyhnutelný masivní příliv pracovníků právě z těchto nově přijatých zemí. V roce 2002 měly státy – Estonsko, Lotyšsko, Litva, Maďarsko, Polsko a Slovensko, tedy nové členské státy EU, HDP pod 50% evropského průměru. Přesto Cahlík upozorňuje, že k výrazné intenzifikaci migračních toků do zemí, u kterých nebyla zavedena přechodná období volného pohybu osob, nedošlo. [46 – Cahlík 2006, s. 84] „Podle studie OECD (2005) bylo ve Velké Británii mezi květnem a prosincem 2004 vydáno celkem 133 000 pracovních povolení pro občany z nových členských zemí. Z těchto uchazečů bylo téměř 40 % přítomno ve Velké Británii již před 1. květnem 2004.“ [46 – Cahlík 2006, s. 84] Přesto byla vůči některým zemím zavedena přechodná období volného pohybu osob, týkající se občanů, kteří by chtěli uzavřít pracovní smlouvu se zaměstnavatelem se sídlem ve stávající členské zemi. Netýkají se těch, kteří by v EU-15 chtěli studovat nebo se stát osobou samostatně výdělečně činnou.

5.2.1 Přechodná období se zřetelem k ČR

Vstupem České republiky do EU byla zajištěna okamžitá platnost volného pohybu osob, „s výjimkou aplikace úpravy volného pohybu pracovníků, tj. čl. 39–42 Smlouvy o ES a tedy i ustanovení nařízení Rady (EHS) 1612/68 v případech, že stávající členský stát se rozhodne pro aplikaci přechodných období pro volný pohyb pracovníků.“ [47, s. 10] Tato opatření jsou vnitřní záležitostí členských států.

Některé stávající státy z důvodu ochrany domácího pracovního trhu zavedly přechodná opatření vůči všem přistupujícím státům, označovaným jako E-8. Vyplývá z toho, že čeští občané se mohou pohybovat na území těchto států pouze na základě platného pracovního povolení. Dále platí, že občané EU

mají při obsazování volného pracovního místa přednost před občany ze třetích zemí.

Volný pohyb osob ze států EU-8 v rámci členských států EU. V současné době uplatňují přechodná opatření pouze dva členské státy EU – Německo a Rakousko, které využily poslední možné etapy. Německo uvolnilo trh práce pro nedostatkové pozice a absolventy vysokých škol, v Rakousku platí seznam profesí, u kterých je zjednodušený postup pro získání pracovního povolení. Od července roku 2008 otevřela trh pro EU-8 Francie a s účinností od 1. května 2009 Dánsko s Norskem. Ostatní státy EU-15 přechodná opatření⁵³ zatím neaplikují. [48]

Volný pohyb pracovníků EU-8 v rámci EU-8. Mezi osmi novými členskými státy EU byly národní trhy mezi sebou otevřeny okamžitě od podepsání smlouvy o přistoupení. Od 1. května 2009 se tak občané ČR mohou volně ucházet o práci na Slovensku, v Maďarsku, Polsku, Slovinsku, Litvě, Lotyšsku a Estonsku. Kypr je také součástí volného přístupu, částečně Malta, která uplatňuje systém automaticky vydávaných pracovních povolení. [48]

Volný pohyb pracovníků v rámci Evropského hospodářského prostoru. „Dohoda o Evropském hospodářském prostoru (EHP) umožňuje třem státům Evropského sdružení volného obchodu (tj. Norsku, Islandu, Lichtenštejnsku) podílet se na vnitřním trhu ES. ČR se stala součástí vnitřního trhu zemí EHP na základě Dohody o účasti České republiky, Estonské republiky, Kyperské republiky, Lotyšské republiky, Litevské republiky, Maďarské republiky, Republiky Malta, Polské republiky, Republiky Slovinsko a Slovenské republiky v Evropském hospodářském prostoru ze 14. října 2003“ [48]

Volný pohyb osob mezi občany ČR a Švýcarskou konfederací. Režim volného pohybu pracovníků je v tomto případě dán Protokolem k Dohodě mezi Evropským společenstvím a jeho členskými státy na straně jedné a Švýcarskou konfederací na straně druhé. Je obdobný jako v případě EHP. Protokol

⁵³ Přehledná tabulka s přechodnými opatřeními vůči ČR k 1. 5. 2009 je dostupná na stránkách MPSV, viz *Literatura* [48]

obsahuje zvláštní přechodná ustanovení pro zaměstnané osoby a poskytovatele služeb v určitých odvětvích, kteří jsou občany České republiky, Estonské republiky, Lotyšské republiky, Litevské republiky, Maďarské republiky, Polské republiky, Slovinské republiky a Slovenské republiky. Tato přechodná období budou ukončena nejpozději 30. dubna 2011. [48]

Občané třetích zemí. Na občany přijíždějící do ČR ze třetích zemí se nevztahují výhody volného pohybu osob pracovníků. Tito občané si musí nadále žádat o povolení k zaměstnání. Zvláštní případy při udělování povolení k zaměstnání cizinců jsou dostupné z Integrovaného portálu MPSV.⁵⁴

5.3 Ekonomické determinanty odchodů za prací v EU

Očekávání vyšší mzdy v cílové zemi, respektive mzdové diferenciaci, jsou obecně platnou ekonomickou motivací migrace obyvatelstva. V evropských zemích existují několikanásobné rozdíly ve mzdové úrovni. „Hodinové náklady práce za nové členské země dosahovaly v roce 2000 pouhé pětiny průměru EU-15, ovšem údaj je zkreslen rozdíly v nemzdových nákladech, jako jsou například sociální příspěvky. Produktivita práce v paritě kupní síly byla v roce 2002 v ČR podle Eurostatu na úrovni 56 % Německa a čisté příjmy zaměstnanců v českém zpracovatelském průmyslu dosahovaly v témže roce jen 52 % úrovně těchto příjmů v Německu (v roce 1996 dokonce jen 44 %).“ [50] Do nedávné doby toto platilo pro migrační proud z méně ekonomicky vyvinutých zemí do vyspělejších. Z hlediska evropského kontinentu se jednalo o migraci mezi severní a jižní částí Evropy. Především se jednalo o již zmíněných „Gastarbeiterech“ přicházejících převážně z Itálie, Řecka, Portugalska do Německa a Rakouska. Po druhé světové válce, na konci

⁵⁴Více informací k udělování povolení k zaměstnání občanům třetích zemí viz *Literatura* [49]

20. století se charakter migrace proměňuje a migrační toky směřují z východu na západ. Z hlediska očekávání vyšších mezd jsou nutná volná pracovní místa, která se však v existující nezaměstnanosti jen těžko poskytují. Zároveň migrující občané z postkomunistických zemí nejsou vždy vítanou pracovní silou.

Poptávka po pracovní síle se tak diferencuje. Podle Vavrejšnové na jedné straně roste poptávka po kvalifikované pracovní síle, lidském kapitálu, jehož tvorba je drahá a v postkomunistických zemích nedoceněná, na druhé straně nacházejí v bohatších zemích pracovní uplatnění lidé v nekvalifikovaných nebo obtížných profesích, které místní obyvatelstvo není již ochotno vykonávat.[19 – Vavrejšnová, s. 196]

Velké rozdíly ve mzdách východních a západních zemích Evropy jsou využívány emigranty, i jejich zaměstnateli a do značné míry tato situace ovlivňuje stav pracovního trhu. Z pozitivního hlediska emigrace snižuje nezaměstnanost ve vysílající zemi a pomáhá řešit nezaměstnanost v přijímající zemi⁵⁵, zároveň je posilou v rámci demografické oblasti. Negativní hledisko spočívá v nelegální migraci a nelegální zaměstnanosti. Obojí vede ke zvyšování nezaměstnanosti v přijímající zemi.

⁵⁵ Příkladem opět může být zaměstnávání polských horníků v ostravských dolech. Tato výhoda platí však pouze do určité míry. Nepoměr mezi vyšší mírou nezaměstnanosti na polské straně hranice (průměrná míra nezaměstnanosti v Polsku je kolem 18 %, ale v příhraničních oblastech přes 27 %) než v českých regionech a neochota českých pracovníků vykonávat některé práce dosud dovoluje zaměstnávat část polských pracovníků, avšak po úplné liberalizaci trhu práce může značně vyšší míra nezaměstnanosti v polských příhraničních regionech přenášet problémy do českých regionů. [19 – Vavrejšnová, s. 196]

6 Mezinárodní ekonomická migrace v ČR před a po vstupu do EU

Významným migračním procesům jsou země západní Evropy vystaveny zhruba od 60. let, Česká republika je v tomto ohledu diametrálně odlišná. Stejně tak jako jiné postkomunistické země byla Česká republika uzavřenou společností, která znala především emigraci, ale nikoli významný imigrační pohyb, který je pro zemi z mnoha hledisek významnější. Současný stav aktuálních problémů v Evropě i regionálně v České republice, nachází své kořeny, jak již bylo zmíněno, především v období druhé světové války a v poválečném vývoji, důležitým předělem jsou 90. léta 20. století a budování Evropské unie, až do její současné podoby, včetně propuknutí ekonomické hospodářské krize v roce 2008. Po významné etnické homogenizaci v poválečném období nastalo období jakési „imigrační nedotčenosti“ regionu České republiky, které se zlomilo rokem 1989. Přesto jsou však probíhající změny ve složení obyvatelstva v důsledku migrace v horizontu do roku 2010 v zásadě marginálních hodnotách. Některé aspekty těchto marginálních hodnot mohou však mít zajímavé důsledky z dlouhodobého hlediska, např. v horizontu roku 2065, a to jak z demografického hlediska (viz poslední kapitola), tak i ekonomického a integračního.

Mezi základní charakteristické rysy po roce 2000 a po rozšíření Evropské unie v roce 2004, patří zejména zvýšená atraktivita regionu České republiky pro migraci z východních států i určitých asijských států, například Vietnamu a změna území České republiky z tranzitní migrační zóny na cílovou probíhající víceméně od 90. let. Tento druhý rys má z dlouhodobého hlediska pro Českou republiku a migrační politiku v rámci Evropské unie a vztahu k dalším zemím, v budoucnu i novým přistupujícím zemím, podstatný význam. V migračním vývoji regionu České republiky v rámci Evropské unie implicitně působí jak momenty historických podmínek, tak i implicitně a explicitně

ekonomické faktory, z nichž některé potvrzují a jiné kolidují s vějířem ekonomických názorů na migraci uvedených v této práci.

6.1 Česká republika před rozšířením EU

Komunistický režim v Českých zemích uplatňoval velice restriktivní migrační politiku, která omezovala volný pohyb osob přes hranice, výsledkem bylo, že České země mezi lety 1948–1989 nemělo žádné „klasické“ mezinárodní migranty. Migrační toky v této době představovali především občane komunistických zemí, kteří do Čech přijížděli na základě mezinárodní pomoci mezi stejně vládně orientovanými zeměmi. V 70. a 80. letech se tak převážně jednalo o dočasné studenty, učně a pracovníky, kteří přicházeli z Maďarska, Polska, Kuby, Mongolska, Angoly a Koreje, o pracovnících z Vietnamu pojednává samostatná podkapitola v této práci. Tito občane tak získávali vzdělání a pomáhali dočasně zacelovat trhliny na trhu práce. Během 80. let tak počet těchto pracovníků kulminoval na 60 000. Platnost mezinárodní pomoci, respektive mezivládních smluv byla ukončena spolu se sametovou revolucí, avšak většina přistěhovalců se domů nevracela. K dubnu roku 1993 bylo povoleno pobývat v zemi 1330-ti pracovníkům. [51 – Drbohlav 2008, s. 58] Navázané kontakty a získané zkušenosti pak posloužily zejména Vietnamcům jako budoucí trvalé imigrační komunity v České republice.

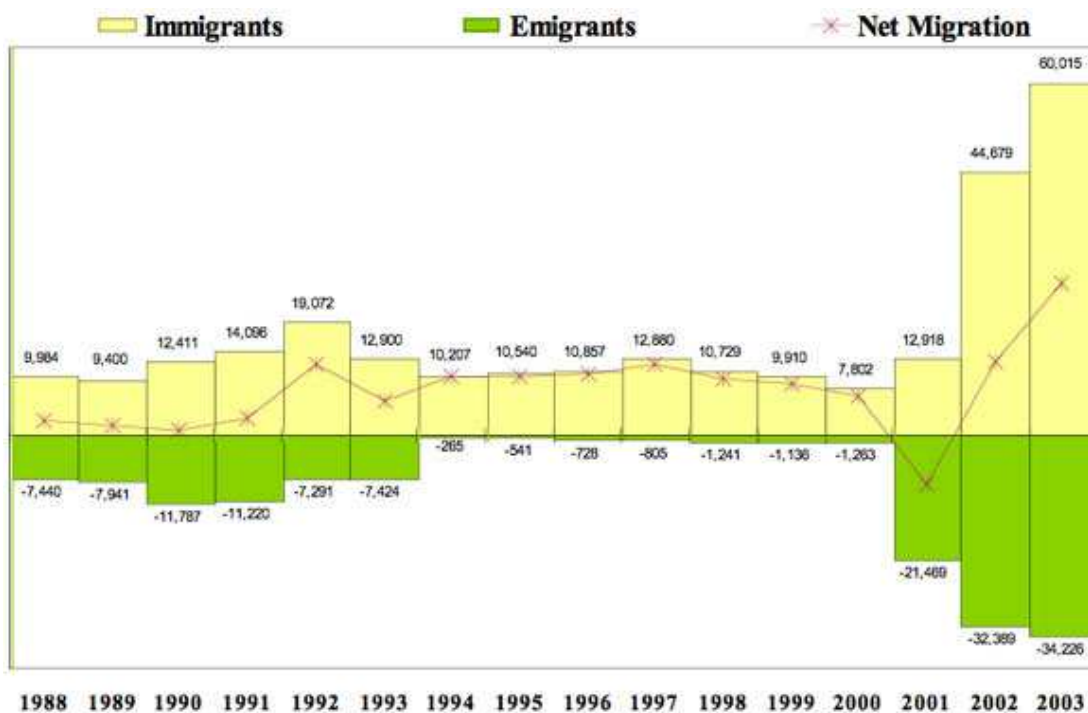
„V období let 1993–2000 převládaly v České republice zejména krátkodobé pracovní migrace. Režim zaměstnávání cizinců byl od samého počátku uzpůsoben tak, aby bylo možno dočasně angažovanou cizí pracovní sílu v případě potřeby vypovědět. Přesto se značná část cizinců postupně usadila na delší dobu, ačkoli původně přišli za krátkodobým výdělkem.“ [52 – Horáková 2008, s. 7]

6.1.1 Období 1989–1993

V průběhu vývoje konce 80. a začátku 90. let se Česká republika víceméně zařazuje mezi evropské státy jako tranzitní a imigrační země, jak ukazuje *Graf 1*, postupně docházelo k převisu vlastní emigrace v imigraci. Po roce 1989 došlo k výrazným změnám nejen politickým, ale také v souvislosti s migrací i ke změnám ve vnímání imigrujících národnosti a etnických minorit. Metody přístupu se vyvíjejí velice pomalu, v časovém vyjádření jsou otázkou spíše směny generací. Přijmutí imigrantů obnáší pochopení dvou aspektů, jednak kulturního (porozumění zvykům, hodnotám, kultuře imigrantů) a jednak ekonomického (imigranti vstupují na trh a stávají doplňkem, ale i konkurentem stávající pracovní síly). Tyto dva aspekty s sebou nesou i dopady na politickou sféru. Konec 90. let je v českých zemích charakteristický politickými problémy i změnami v migrační politice v souvislosti s evropskou legislativou, přesto však ke snížení imigrace nedošlo. „V současné době jsou počty legálních (a velmi pravděpodobně i nelegálních) migrantů v Česku vyšší než v kterékoliv jiné evropské post-komunistické zemi.“ [51 – Drbohlav 2008, s. 58]

Česká republika si i v porevolučním období zachovala dobrou životní úroveň a atraktivní ekonomiku, která lákala zahraniční pracovní síly, jejichž počet se zvyšoval. Česká republika tak díky kladnému migračnímu saldu získává migranty snadno. Prakticky až do roku 1997 byla v České republice aplikována velmi liberální migrační politika, čímž se zvyšoval počet migrantů. Česká republika, díky geografickému umístění, naskytovala možnost tranzitní, přesněji nelegální migraci směřující dále na západ.

Graf 1: Migrace a emigrace v České republice 1988–2003⁵⁶

Převzato: [53]. *The Czech Republic: From Liberal Policy to EU Membership* By Dušan Drbohlav; URL: <http://www.migrationinformation.com/Feature/display.cfm?ID=325>; 19.04.2010

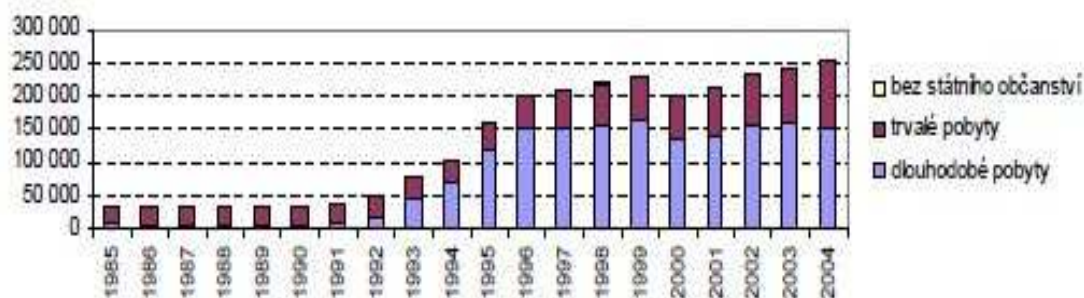
6.1.2 Období 1994–2003

Vzestup cizinců s povolením k pobytu v České republice je patrný od roku 1993. Z Grafu 2 je zřejmý vývoj počtu cizinců s povolením k pobytu v České republice. Počet cizinců vzrostl od roku 1994 do roku 2004 z 104 000 osob na 254 000. Z Grafu 2 je patrný dočasný pokles z roku 2000, kdy se jedná o důsledek změny zákona č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území ČR. Od roku 2002 imigrace nadále vzrůstá. Nejvyšší přírůstky obyvatelstva v důsledku imigrace vykazuje v tomto období Irsko, Španělsko a Portugalsko,

⁵⁶ Emigrace, které se původně zvýšily v letech těsně po získání nezávislosti v roce 1989, významně poklesly po roce 1993 v průměru asi 850 emigrantů ročně, podle oficiálních záznamů. V roce 2001, vláda začala zahrnovat pobyt krátkodobých a dočasných migrantů v oblasti přistěhovalectví a emigraci do statistik, což je důvod, proč se tato čísla výrazně zvýšila. [53]

z v budoucnu přistupujících zemí Slovinsko a Chorvatsko. V Estonsku, Litvě, Lotyšsku a v Polsku naopak imigrace klesá a vzrůstá počet emigrantů.

Graf 2: Vývoj počtu cizinců s povolením k pobytu v České republice (1985-2004)

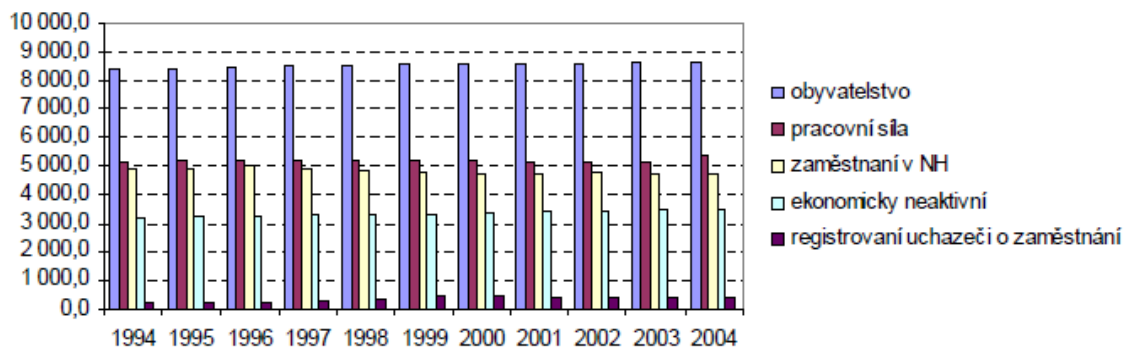

Převzato: [54 – Horáková 2005, s. 4]. *Cizinci na trhu práce v České republice v letech 1994-2004*, URL: http://www.cizinci.cz/files/clanky/300/Horakova-cizinci_1994-2004.pdf; 06.04.2010

Občané EU-25 se na celkové zaměstnanosti cizinců v ČR v roce 1995 podíleli 54 %, v roce 2004 se jednalo o 51%. Zaměstnanost občanů SR se ve stejném roce pohybovala na 43 %, podíl cizinců z třetích zemí tvořil 46 %. Roku 2004 však zaměstnanost občanů SR vzrostla na 43 % a podíl občanů ze třetích zemí na 49 %. [55 – Horáková 2004, s. 2] Do roku 2004 tedy došlo k vzestupu pracovních migrací ze Slovenska a třetích zemí, naopak však poklesly pracovní migrace z ostatních členských států.

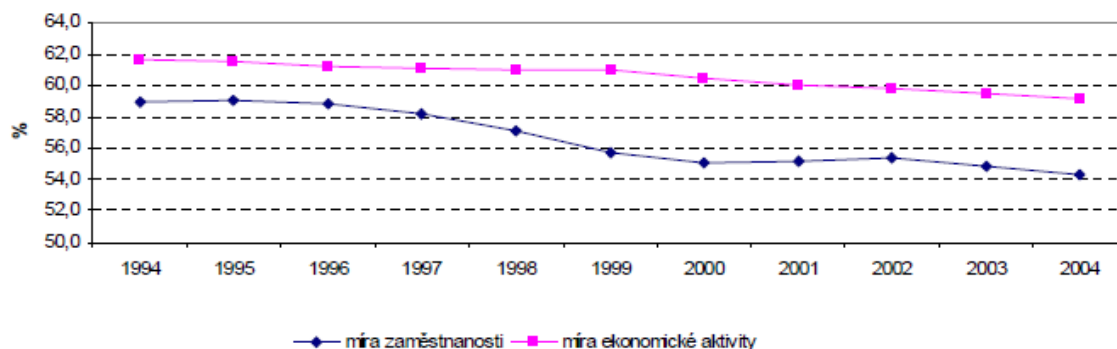
Na trhu práce se v rozmezí let 1994–2004 sešly poválečné ročníky a silné ročníky 70. let českých občanů. Do vývoje pracovního potenciálu České republiky se v této době nepromítly procesy stárnutí a pokles obyvatelstva. V důsledku ekonomické transformace se však snižovala míra zaměstnanosti a míra ekonomické aktivity obyvatelstva. Viz níže uvedený *Graf 3*, *Graf 4* a *Graf 5*.

Graf 3: Trh práce České republiky (průměry 1.– 4.Q.)

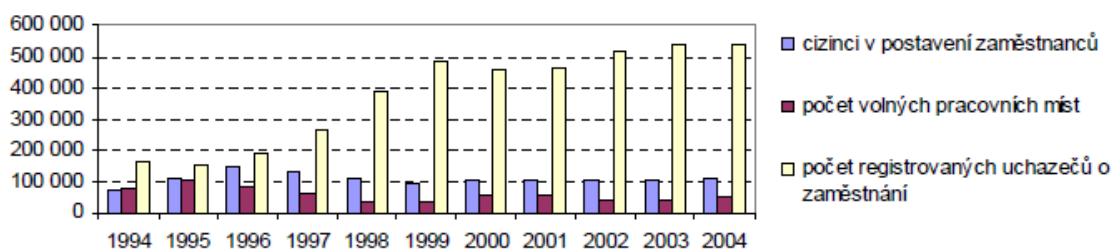
Převzato: [54 – Horáková 2005, s. 6]. *Cizinci na trhu práce v České republice v letech 1994-2004*; URL: http://www.cizinci.cz/files/clanky/300/Horakova-cizinci_1994-2004.pdf; 06.04.2010

Graf 4: Míra zaměstnanosti a míra ekonomické aktivity obyvatelstva ČR

Převzato: [54 – Horáková 2005, s. 6]. *Cizinci na trhu práce v České republice v letech 1994-2004*; URL: http://www.cizinci.cz/files/clanky/300/Horakova-cizinci_1994-2004.pdf; 06.04.2010

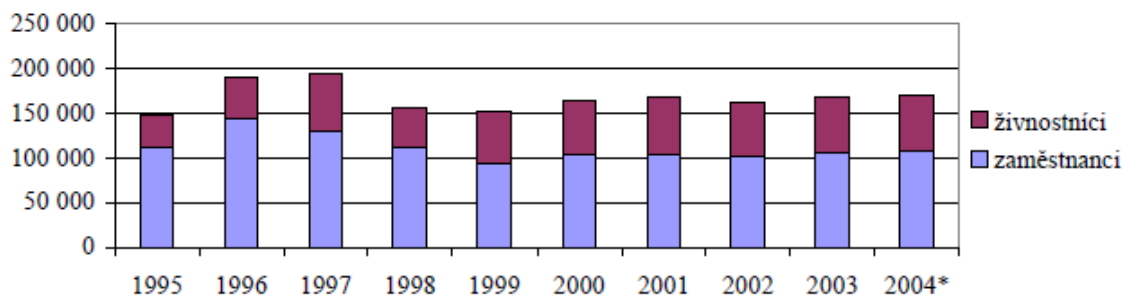
Graf 5: Zaměstnanost cizinců a vývoj trhu práce v ČR

Převzato: [54 – Horáková 2005, s. 8]. *Cizinci na trhu práce v České republice v letech 1994-2004*; URL: http://www.cizinci.cz/files/clanky/300/Horakova-cizinci_1994-2004.pdf; 06.04.2010

V období 1995–2004 došlo ke změně struktury zahraničních pracovních migrací. „Počet cizinců v postavení zaměstnanců klesl z 111 859 na 106 538 (-5 321). Počet cizinců s živnostenským oprávněním se naopak zvýšil z 36 996 na 62 769 (+25 773).“ [55 – Horáková 2004, s. 2] Po celé období 90. let existovala na trhu práce ČR nenasyčená poptávka po určitých kvalifikovaných profesích, které se nemohly saturovat z domácích zdrojů. V průběhu doby přešla určitá část občanů EU, i občanů České republiky, od zaměstnání k sebezaměstnávání na základě živnostenského oprávnění, jak znázorňuje *Graf 6*. K nejvíce přesunům od zaměstnání k živnostenskému podnikání došlo mezi cizinci ze střední a východní Evropy, kteří však měli přístup na trh práce ztížený podmínkou získání pracovního povolení v těch sektorech, ve kterých byl patrný trvalý převis nabídky nad poptávkou. Cizinci ze třetích zemí si v tomto případě museli v průběhu let rozvinout širokou škálu různých právních forem podnikání, protože zaměstnávání na základě pracovního povolení pro ně bylo stále méně atraktivní kvůli obtížnosti vstupu na trh a nízké pracovní flexibilitě. [55 – Horáková 2004, s. 2]

Graf 6: Struktura zaměstnanosti cizinců v ČR v letech 1995-2004

Převzato: [55 – Horáková 2004, s. 3]. *Trendy zahraničních pracovních migrací v České republice v letech 1995-2004*, URL: http://www.cizinci.cz/files/clanky/103/Horakova-trendy_zahr_migr.pdf; 06.04.2010

Z číselných údajů v *Tabulce 4* je patrné, že cizinci v ČR pracují dočasně. Cizinců s povolením trvalého pobytu a pobytu nad 90 dní, bylo

k 31. prosinci 2002, 231 600 tisíc osob. Od roku 1992 se tak jejich počet zvýšil 4,6krát. [19 – Vavrejšnová, s. 199]

Tabulka 4: Migrační bilance ČR v roce 2002 podle hlavních zemí, počet osob, legální migrace

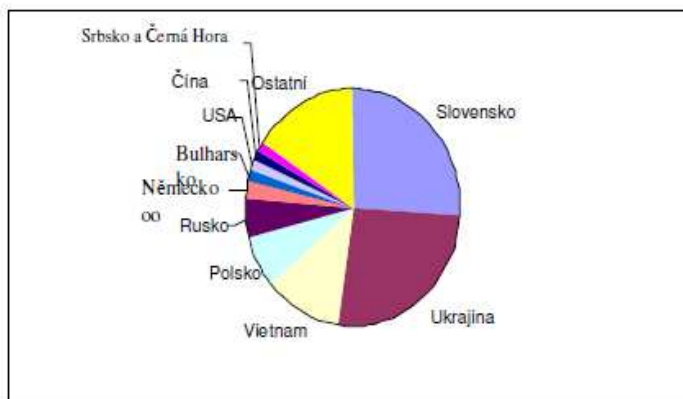
Celkový počet imigrantů			Celkový počet emigrantů		Bilance
	44 679			32 389	12 290
Z toho	13 326	Slovensko	Z toho	14 455	-1 129
	10 742	Ukrajina		5 778	4 964
	5 691	Vietnam		1 273	4 418
	2 456	Rusko		1 912	544
	1 679	Polsko		1 117	562
	987	Německo		1 087	-100
	836	USA		536	300

Převzato: [19 – Vavrejšnová, s. 198]. *Mobilita pracovní síly před a po vstupu ČR do EU*. URL: <http://nb.vse.cz/icre/books/sb-027/Vavrejšnova.pdf>, 27.03.2010

Níže uvedený *Graf 7* zobrazuje národnostní složení složení imigrantů v ČR z roku 2002.

Graf 7: Struktura zahraničních pracovníků v ČR v roce 2002

Slovensko	26,40 %
Ukrajina	25,50 %
Vietnam	11,70 %
Polsko	6,90 %
Rusko	5,50 %
Německo	2,20 %
Bulharsko	1,80 %
USA	1,50 %
Čína	1,40 %
Srbsko a Černá Hora	1,40 %
Ostatní	15,70 %

Převzato: [19 – Vavrejšnová, s. 9]. *Mobilita pracovní síly před a po vstupu ČR do EU*, URL: <http://nb.vse.cz/icre/books/sb-027/Vavrejšnova.pdf>, 27.03.2010

K 31. prosinci 2003 bylo v České republice evidováno 240 421 cizích státních příslušníků. Uvedená *Tabulka 5* vykazuje počet cizinců podle pobytu a státního občanství – top 15 k 31. prosinci 2003.

Tabulka 5: Počet cizinců podle pobytu a státního občanství – top 15 k 31. 12. 2003

Státní občanství	Celkem	Trvalý	Víza nad 90 dnů	% osob s trvalým pobytem	% cizinců	Citizenship
	<i>Total</i>	<i>Permanent stay</i>	<i>Long-term visa over 90 days</i>	<i>% of perman. residing persons</i>	<i>% of foreigners</i>	
Celkem	240 421	80 844	159 577	33,6	100,0	<i>Total</i>
Slovensko	64 879	11 499	53 380	17,7	27,0	<i>Slovakia</i>
Ukrajina	62 282	11 294	50 988	18,1	25,9	<i>Ukraine</i>
Vietnam	29 046	16 856	12 190	58,0	12,1	<i>Viet Nam</i>
Polsko	15 766	11 135	4 631	70,6	6,6	<i>Poland</i>
Rusko	12 605	4 722	7 883	37,5	5,2	<i>Russia</i>
Německo	5 188	2 670	2 518	51,5	2,2	<i>Germany</i>
Bulharsko	4 030	2 118	1 912	52,6	1,7	<i>Bulgaria</i>
Spojené státy	3 264	1 403	1 861	43,0	1,4	<i>United States</i>
Moldavsko	3 261	445	2 816	13,6	1,4	<i>Moldova</i>
Srbsko a Černá Hora	3 123	1 830	1 293	58,6	1,3	<i>Serbia and Montenegro</i>
Čína	3 031	702	2 329	23,2	1,3	<i>China</i>
Bělorusko	2 655	740	1 915	27,9	1,1	<i>Belarus</i>
Rumunsko	2 273	1 766	507	77,7	0,9	<i>Romania</i>
Kazachstán	2 004	1 234	770	61,6	0,8	<i>Kazakhstan</i>
Rakousko	1 888	787	1 101	41,7	0,8	<i>Austria</i>
Ostatní	25 126	11 643	13 483	46,3	10,5	<i>Other</i>

Převzato: [56]. ČSÚ, Cizinci podle pobytu a státního občanství – top 15 k 31. 12. 2003, URL: [http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/07004072D1/\\$File/c01a08t.pdf](http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/07004072D1/$File/c01a08t.pdf); 07.04.2010

6.2 Migrace v ČR po rozšíření EU

Česká republika vstupem do Evropské unie, 1. května 2004, okamžitě získala možnost volného pohybu osob, s výjimkou úpravy volného pohybu pracovníků, tj. článku 39-42 Smlouvy o ES a tedy i ustanovení nařízení Rady (EHS) 1612/68 v případech, kdy se stávající členských stát rozhodne pro ustanovení přechodných období pro volný pohyb pracovníků. V *Tabulce 6* jsou

uvedeny státy včetně roků, ke kterým se vztahují konce přechodných opatření uplatňovaných zeměmi Evropské unie k 1. srpnu 2008.

Tabulka 6: Přechodná opatření uplatňovaná zeměmi Evropské unie (k 1. srpnu 2008)

Přechodná opatření	Státy	Poznámka
Od počátku neuplatňuje	Bulharsko, Estonsko, Irsko, Kypr, Litva, Lotyšsko, Maďarsko, Polsko, Rumunsko, Řecko, Slovensko, Slovinsko, Švédsko, Velká Británie	
Od roku 2005 neuplatňuje	Portugalsko	
Od roku 2006 neuplatňuje	Finsko, Itálie, Španělsko	
Od roku 2007 neuplatňuje	Lucembursko, Nizozemsko	
Od roku 2008 neuplatňuje	Francie, Dánsko	Dánsko - pouze pro práce nekryté kolektivní smlouvou se musí žádat o pracovní povolení u všech zemí vydán seznam profesí s jednodušším vyřízením pracovního povolení
Stále uplatňuje	Belgie, Německo, Rakousko	

Převzato: [47]. *Konkurenceschopnost a volný pohyb pracovních sil v rámci Evropské unie*, URL: http://www.euroskop.cz/gallery/35/10567-konkurenceschopnost_a_volny_pohyb_ps.pdf, 03.04.2010

6.2.1 Výběr kvalifikovaných pracovníků

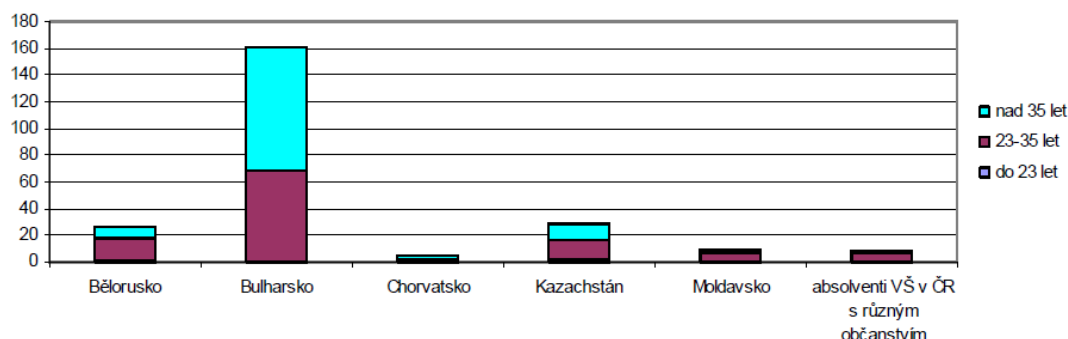
Podobně jako ve Švédsku a ve Švýcarsku byl v České republice vypracován roku 2000 „Pilotní projekt“⁵⁷ o tom, jak vyhledat kvalifikované pracovní síly s předchozí praxí. [19 – Vavrejšnová, s. 204] Tito pracovníci by měli mít zájem pracovat v ČR a současně mají být přínosem pro konkrétní odvětví v ČR. Pokud jsou však na tato místa k dispozici čeští pracovníci, pro cizí pracovní síly jsou tato místa neplatná. Pilotní projekt byl schválen českou vládou 26. září 2001.

Záměrem tohoto projektu je usnadnění příchodu kvalifikovaných odborníků ze zahraničních států, kteří se v České republice usadí a začlení se do majoritní společnosti. Projekt byl zahájen roku 2003 a do té doby prošel

⁵⁷ Neboli „Aktivní výběr kvalifikovaných zahraničních pracovníků“

výraznými změnami, ve smyslu vedení a úpravy koncepce cílové skupiny. Leyontieva zmiňuje v této souvislosti fenomén „brain drain“ z východních zemí. [57 – Leyontieva 2008, s. 164] Od počátku byl kladen důraz na špičkové odborníky ze zahraničí. Z obav velkého zájmu byl projekt omezen na občany tří zdrojových zemí – Bulharska, Chorvatska a Kazachstánu. V říjnu roku 2004 se přidalo Bělorusko a Moldavsko, v lednu 2006 Ukrajina, téhož roku v červnu Srbsko, Černá hora a Kanada. Z pohledu autorů projektu však ani toto rozšíření nepřineslo ohromující výsledky. Na konci roku 2004 bylo vybráno celkem 241 cizinců, z nichž bylo 53 % mužů. Nejvyšší zastoupení žen bylo mezi vybranými cizinci z Kazachstánu 65 %, Chorvatska 60% a Moldavska 60 %. Nejnižší podíl žen byl mezi cizinci, kteří vstoupili do pilotního projektu po ukončení VŠ v ČR (11 %). Mezi občany Běloruska bylo 45 % žen, mezi občany Bulharska 40 %. [54 – Horáková 2005, s. 24] *Graf 8* pak znázorňuje vybrané cizince podle státního občanství a věku.

Graf 8: Pilotní projekt - vybraní cizinci podle státního občanství a věku

Převzato: [54 – Horáková 2005, s. 25]. Cizinci na trhu práce v České republice v letech 1994-224, URL: http://www.cizinci.cz/files/clanky/300/Horakova-cizinci_1994-2004.pdf; 06.04.2010

„Za 4, 5 let fungování v „pilotním“ režimu se do projektu zapojilo pouhých 860 účastníků a 968 jejich rodinných příslušníků.“ [57 – Leyontieva 2008, s. 165] Z rozhovoru realizovaného v listopadu roku 2005 pro potřeby projektu „Politicko-právní institucionální rámec České republiky a jeho

proměny v kontextu vstupu do Evropské unie“ vyšlo najevo, že nízký zájem o usazení se v ČR, je způsoben obtížností získat ze zaměstnání. Na základě této okolnosti se v říjnu roku 2004 Ministerstvo práce a sociálních věcí rozhodlo spustit speciální internetové stránky⁵⁸ projektu, kde je od začátku roku 2006 možné zapojení do projektu pouze elektronicky. Pilotní fáze tohoto projektu skončila po pětiletém plánovaném období v roce 2008. Od října 2008 však pilotní projekt v České republice pokračuje a to v již nepilotní podobě a do projektu mohou vstupovat zájemci z 51 zemí. Projekt⁵⁹ je realizovaný Ministerstvem práce a sociálních věcí ČR, podílí se na něm Ministerstvo zahraničních věcí ČR a Ministerstvo vnitra ČR.

V následujícím *Grafu 9* je zobrazen stav počtu uchazečů do projektu k 1. 1. 2010. – celkem se do projektu zapojilo 1617 cizích státních příslušníků.

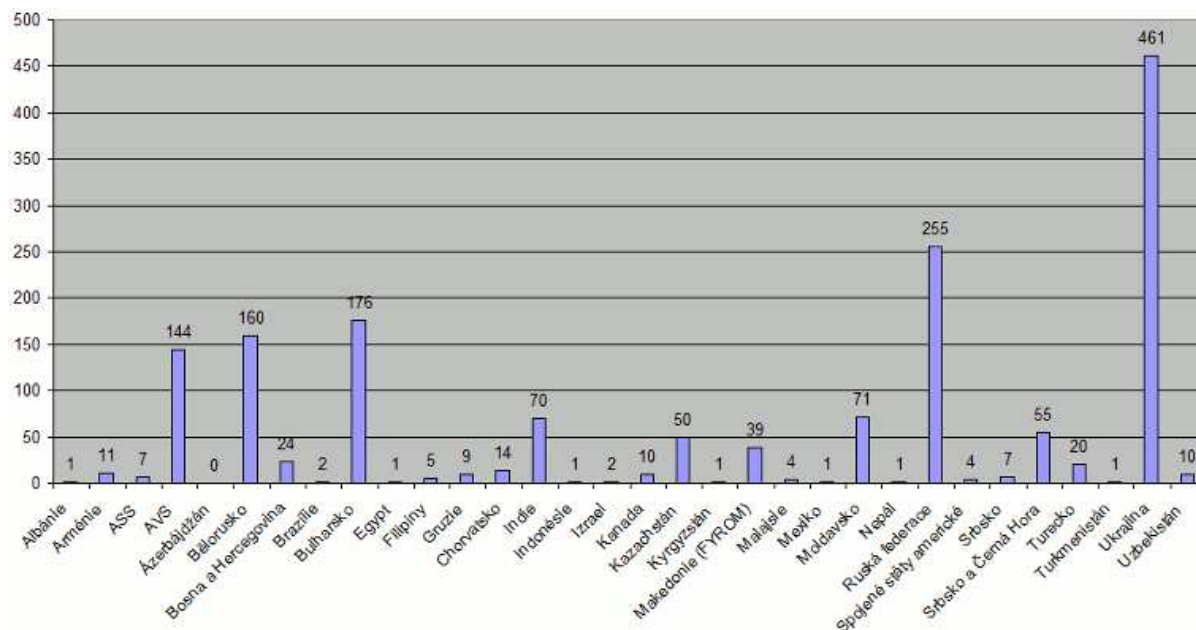
⁵⁸ Na tomto portálu je databáze volných pracovních míst poskytovaných pro zájemce, viz

Literatura [58]

⁵⁹ více o projektu na serveru viz *Literatura* [59]

Graf 9: Počet uchazečů zařazených do projektu podle státní příslušnosti k 1.

1. 2010

Převzato: [60]. *Projekt Výběr kvalifikovaných zahraničních pracovníků*, URI: <http://imigrace.mpsv.cz/?lang=cz&article=media&mm=4410&full=true>; 08.04.2010

„Celkový trend v zahraničních pracovních migracích do České republiky směřoval v letech 1995–2004* k úbytku cizinců v postavení zaměstnanců a vzestupu počtu podnikatelů. Počet cizinců z třetích zemí zaměstnaných na základě pracovního povolení klesl, čímž se do určité míry omezila možnost regulace pracovních migrací z těchto zemí. Podnikání cizinců bylo naopak po celou dobu liberální. Spektrum podnikatelských aktivit cizinců se v průběhu doby rozšířilo. Statisticky podchyceno bylo jen živnostenské podnikání cizinců. Je paradoxní, nicméně logické, že se podnikání jako účel pobytu cizinců rozšířilo podstatně více mezi cizinci z bývalých socialistických zemí nežli z kapitalistických zemí, včetně EU. Podnikání cizinců z východu ale nebylo spojeno s přílivem investic a kapitálu, ale pouze s přílivem pracovní síly.“ [55 – Horáková 2004, s. 3]

6.2.2 Období 2003–2004

Po vstupu České republiky do Evropské unie byl u nás zaznamenán vzestup všech forem pracovních migrací. Viditelná změna struktury pracovních migrací je jasná již ve srovnání období od konce roku 2003 do konce června 2004 a po vstupu ČR do EU, od konce března 2003 do konce června 2004. Po vstupu ČR do EU se změnila i samotná struktura zaměstnanosti. Pracovní povolení již nepotřebují občané Evropské unie. Zaměstnavatelé mají jen povinnost informovat příslušný Úřad práce, že zaměstnávají občana EU. Důsledkem byl pokles počtu povolení k zaměstnání, ale naopak zvýšení celkového počtu cizinců v postavení zaměstnanců na úkor cizinců, kteří podnikali na základě živnostenského oprávnění.

V prvním období (do konce roku 2003 do června 2004) došlo ke zvýšení počtu především občanů EU v roli zaměstnanců – ze 70 300 na 74 100. Příčinu lze spatřovat v přílivu slovenských občanů, zaměstnaných v ČR, kterých se zvýšil z předchozích let o 6 100 osob. Slovensko zůstává tak jako v předešlých letech nejvýznamnější zdrojovou zemí pracovních migrací do ČR. V tomto období klesl počet zaměstnanců z ostatních zemí EU, celkový nárůst zaměstnanců ze členských zemí EU tvořil 3 700. Občané EU s živnostenským oprávněním vzrostli pouze o 364 osob, 70% z nich tvořili občané Slovenska. Počet zaměstnanců z třetích zemí v uvedeném období klesl o 2 900 osob a počet živnostníků z těchto zemí se zvýšil pouze o 112 osob. Na konci června 2004 bylo pořadí podle výše zaměstnanosti občanů EU následující: Slovensko 72 500, Polsko 7 200, Německo 2 100 a Spojené království 1 300, přičemž počet občanů ostatních členských zemí EU nedosahoval výše jednoho tisíce osob. [61 – Horáková 2004, s. 1]

Ve zmíněném druhém období (konec března 2003 až konec června 2004) se počet cizinců s platným povolením k zaměstnání zvýšil ze 41 661 na 41 830 osob. Počet slovenských občanů registrovaných na úřadech práce v ČR se vzrostl z 59 702 na 64 140 a počet cizinců s živnostenským oprávněním se

zvýšil z 62 392 na 62 769. Příliv pracovníků ze Slovenska vedl ke zvýšené pracovních migrací ze zemí EU i ve druhém čtvrtletí 2004. Obecně se počet pracovníků z jiných členských zemí EU nezvýšil. Ve druhém čtvrtletí 2004 se počet cizinců s živnostenským oprávněním v ČR zvýšil o 239 osob (viz *Tabulka 7*), z toho 148 slovenských občanů, na druhém místě 49 polských občanů a na třetím 24 německých občanů. Ve druhém čtvrtletí 2004 poklesl počet občanů ze třetích zemí o 3 tisíce, počet živnostníků se pak mírně zvýšil, o 138 osob. Počet občanů třetích zemí s povolením k zaměstnání v ČR ve druhém čtvrtletí 2004 mírně vzrostl, o 1 109 osob. Mezi cizinci z třetích zemí bylo nejvíce Ukrajinců (39 423) a Vietnamců (21 406). [55 – Horáková, s. 4]

V počtu cizinců podnikajících v ČR na živnostenský list jsou na prvním místě, v tomto období, občané Vietnamu, jejichž počet se zvýšil o 148 osob. Na druhém místě jsou občané Ukrajiny, jejichž počet se zvýšil o 63 osob. Počet Ukrajinců s povolením k zaměstnání se rovněž zvýšil z 19 576 na 20 678, ačkoli počet pracovníků v pozici zaměstnanců z „třetích zemí“ celkově klesl. Kromě občanů Ukrajiny mírně vzrostl počet cizinců s povolením k zaměstnání z Bulharska (z 1 526 na 1564), Moldavska (z 1 257 na 1 323), Mongolska (z 1284 na 1447), Rumunska (z 580 na 605). Naopak, klesl počet občanů Ruska (ze 768 na 722) a Běloruska (z 910 na 827). Významný počet držitelů pracovních povolení z USA zůstal stabilizovaný (na konci března 1 260 a na konci června 1263). [61 – Horáková, s. 2]

Tabulka 7: Počty držitelů živnostenských oprávnění (březen – červen 2004)

stát	březen			červen			rozdíl		
	muži	ženy	celkem	muži	ženy	celkem	muži	ženy	celkem
EU	10 258	1 907	12 165	10 448	1 956	12 404	190	49	239
ostatní	35 245	14 982	50 227	35 224	15 141	50 365	-21	159	138
součet	45 503	16 889	62 392	45 672	17 097	62 769	169	208	377

Převzato: [61 – Horáková 2004, s. 2]. Průběh pracovních migrací v České republice od vstupu do Evropské unie, URL:

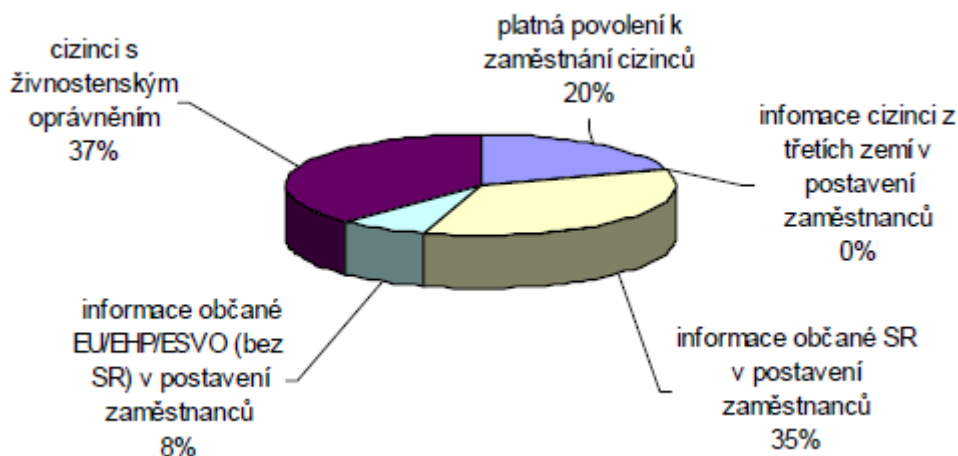
http://aa.ecn.cz/img_upload/9e9f2072be82f3d69e3265f41fe9f28e/pr_b_h_pracovn_ch_migrac_.pdf; 09.04.2010

Česká republika, stejně jako jiné země EU usiluje o efektivní řízení pracovních migrací. Ve druhém čtvrtletí roku 2004 se tak podařilo utlumit růst živnostenského podnikání cizinců ze třetích zemí v ČR a tím rozšířit prostor pro regulaci počtu těchto osob na trhu práce ČR. I přes udržení nezaměstnanosti příliv cizinců do ČR pokračoval. Zájem cizinců, i přes nepříznivý vývoj na trhu práce v těchto letech, rovněž neklesá. Česká republika podporuje všechny formy migrace ve snaze zamezit demografické kolizi ve smyslu stárnutí obyvatelstva a úbytku obyvatelstva v produktivním věku. Horáková zmiňuje, že Česká republika usiluje o získání a stabilizaci kvalifikované pracovní síly z třetích zemí v obavách, že poptávku na trhu práce ČR nebude možno saturovat z vnitřních zdrojů EU, přičemž vláda ČR pokládá výběrovou migraci za cíl své migrační politiky a rozšiřuje spektrum zemí, jejichž občané se mohou ucházet o přijetí do výše zmíněného pilotního projektu aktivního výběru kvalifikovaných zahraničních pracovníků. [54 – Horáková 2004, s. 3] Vláda České republiky pak motivuje zájem cizinců z třetích zemí o vstup do tohoto projektu výhodnými podmínkami k trvalému usídlení jejich rodin. Výběrové pracovní migrace pak tvoří nepatrnou část ekonomických aktivit cizinců v České republice, hlavní část připadá na spontánní pracovní migrace iniciované aktuálními potřebami trhu práce. Pro občany ze třetích zemí nejsou vládou České republiky stanovené žádné kvóty, které by jejich vstup limitovaly. Není ani žádná regulace podnikání, přesto se přísněji rozlišuje mezi tím, co je podnikání a co je zastřený zaměstnanecký vztah. Ke snížení četnosti skrytého zaměstnávání měla přispět novela zákona 435 o zaměstnanosti z května 2004.

Na konci roku 2004 bylo na trh práce ČR evidováno celkem 173 203 cizinců, z toho 107 984 cizinců bylo v postavení zaměstnanců a 65 219 cizinců podnikalo na základě živnostenského oprávnění. Cizinci s povolením k zaměstnání tvořili jen pětinu z celkové zaměstnanosti cizinců [54 – Horáková 2004, s. 10] Struktura zaměstnanosti cizinců na konci roku 2004 je znázorněna

v Grafu 10, kdy největší procento představovali cizinci s živnostenským oprávněním.

Graf 10: Struktura zaměstnanosti cizinců k 31. 12. 2004

Převzato: [54 – Horáková 2005, s. 11]. Cizinci na trhu práce v České republice v letech 1994-2004, URL: http://www.cizinci.cz/files/clanky/300/Horakova-cizinci_1994-2004.pdf; 06.04.2010

6.2.3 Období 2005–2006

Na základě srovnání údajů z Českého statistického úřadu za roky 2004 a 2005 vyplývá neustále se zvyšující počet přichozích cizinců. Od konce roku 2004 do konce roku 2005 se celkový počet cizinců zvýšil o 24 018 osob. Na konci roku 2005 pobývalo v České republice 278 312 cizích státních příslušníků, viz *Tabulka 8*. Největší migrační skupinu v České republice tvoří občané z Ukrajiny, k 31. prosinci 2004 jich v České republice pobývalo 78 263, na konci roku 2005 se jednalo již o 87 789 osob. Na druhém místě se jedná o občany Slovenska, kteří na konci roku 2004 pobývali v ČR v počtu 47 352 osob a na konci roku 2005 již 49 446 osob. Třetí významnou migrační skupinou jsou občané Vietnamu, kdy konec roku 2004 patřil 34 179 osobám a na konci roku 2005 byl jejich počet v ČR 36 833 osob. [62]

Tabulka 8: Cizinci podle kategorií pobytu a státního občanství – 25 nejčetnějších státních občanství 31. 12. 2005

Státní občanství	Celkem	Trvalý pobyt	% trvalých pobytů	Přechodný EU/ Dlouhodobý pobyt	% přechodných EU/ dlouhodobých pobytů	Víza nad 90 dní	% víz nad 90 dní	Country of citizenship
	Total	Permanent residence	% of permanent residence	Temporary EU/ Long-term residence	% of temporary EU / long-term residence	90-days-and-over visa	% of 90-days-and-over visa	
Celkem	278 312	110 598	40%	145 963	52%	21 751	8%	Total
Ukrajina	87 789	15 334	17%	60 284	69%	12 171	14%	Ukraine
Slovensko	49 446	20 227	41%	29 219	59%	-	-	Slovakia
Vietnam	36 833	23 235	63%	11 430	31%	2 168	6%	Viet Nam
Polsko	17 810	11 384	64%	6 426	36%	-	-	Poland
Rusko	16 273	6 012	37%	8 638	53%	1 623	10%	Russian Federation
Německo	7 187	3 957	55%	3 230	45%	-	-	Germany
Moldavsko	4 674	678	15%	2 877	62%	1 119	24%	Moldova
Bulharsko	4 551	2 337	51%	1 781	39%	433	10%	Bulgaria
Spojené státy	3 952	2 051	52%	1 147	29%	754	19%	United States
Čína (vč. Hongkongu)	3 580	1 471	41%	1 853	52%	256	7%	China
Srbsko a Černá Hora	3 559	2 306	65%	1 089	31%	164	5%	Serbia and
Bělorusko	3 020	951	31%	1 802	60%	267	9%	Belarus
Rumunsko	2 701	1 962	73%	509	19%	230	9%	Romania
Mongolsko	2 435	309	13%	1 658	68%	470	19%	Mongolia
Rakousko	2 368	1 161	49%	1 207	51%	-	-	Austria
Kazachstán	2 247	1 313	58%	794	35%	140	6%	Kazakhstan
Spojené království	2 235	986	44%	1 249	56%	-	-	United Kingdom
Chorvatsko	2 140	1 524	71%	548	26%	68	3%	Croatia
Itálie	1 761	1 079	61%	682	39%	-	-	Italy
Bosna a Hercegovina	1 684	1 349	80%	294	17%	41	2%	Bosnia and
Francie	1 551	603	39%	948	61%	-	-	France
Arménie	1 268	906	71%	305	24%	57	4%	Armenia
Nizozemsko	1 260	489	39%	771	61%	-	-	Netherlands
Japonsko	1 235	105	9%	822	67%	308	25%	Japan
Makedonie	1 215	561	46%	552	45%	102	8%	Macedonia
Ostatní	15 538	8 308	53%	5 850	38%	1 380	9%	Other

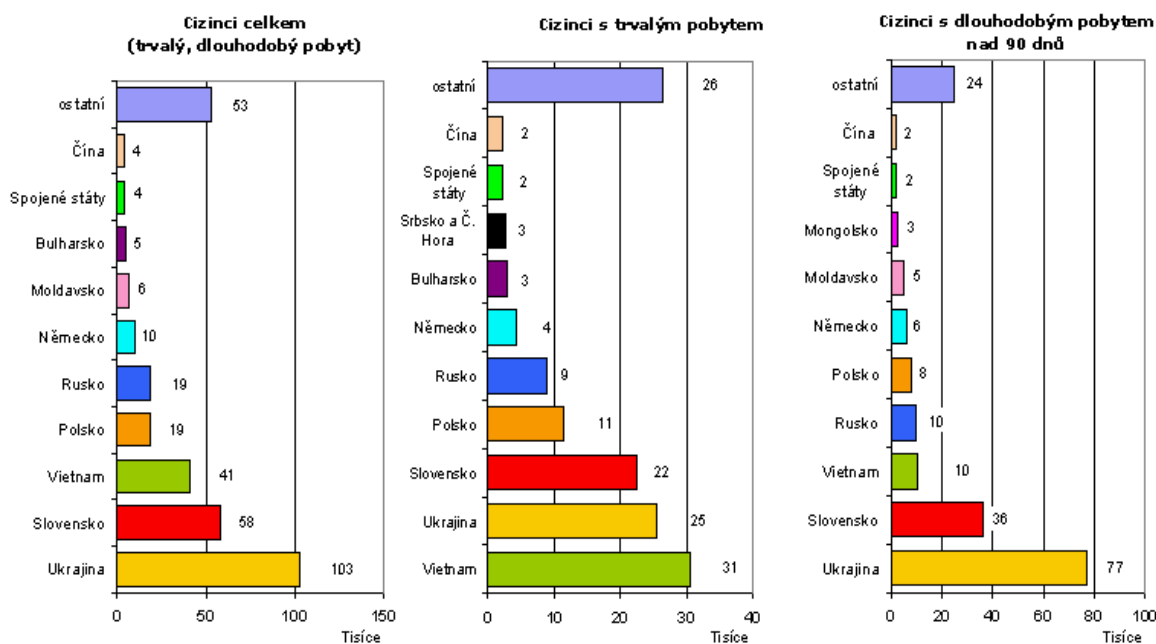
Převzato: [63] ČSÚ – Cizinci podle kategorií pobytu a státního občanství – 25 nejčetnějších státních občanství – k 31. 12. 2005; URL: [http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/420043ACAD/\\$File/c01a64t.pdf](http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/420043ACAD/$File/c01a64t.pdf); 09.04.2010

Rok 2006 přinesl oproti předchozím letům dramatický nárůst počtu cizinců žijících v České republice. K 31. prosinci 2006 bylo v České republice celkem 321 456 cizinců, což je o 43 144 osob více než na konci roku 2005. Na konci roku 2006 v České republice pobývalo 102 594 občanů z Ukrajiny, 58 384 občanů ze Slovenska a 40 779 občanů Vietnamu. [64] Největší počet

cizinců s trvalým pobytem představovali na konci roku 2006 občané Vietnamu, viz Graf 11.

Graf 11: Cizinci v ČR podle typu pobytu a státního občanství – top 10 – k 31. 12. 2006

12. 2006

Převzato: [65]. ČSÚ - Cizinci v ČR podle typu pobytu a státního občanství (top 10) – 31.12. 2006, URL: <http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/tab/B9002F8EEF>; 09.04.2010

Tento trend zvyšování migrační populace, velice zřetelný na konci roku 2006, svědčí o tom, že se Česká republika definitivně etablovala jako vysoce přitažlivá imigrační oblast. V roce 2006 se také zkrátila obvyklá doba pro získání trvalého pobytu z dříve požadovaných 10-ti let na 5 let pobytu na území ČR. Toto je pozitivní změna pro cizince, kteří se tak mohou dostat ze závislosti na zprostředkovatelských pracích, kterým původní lhůta vyhovovala v jejich „podnikání“.

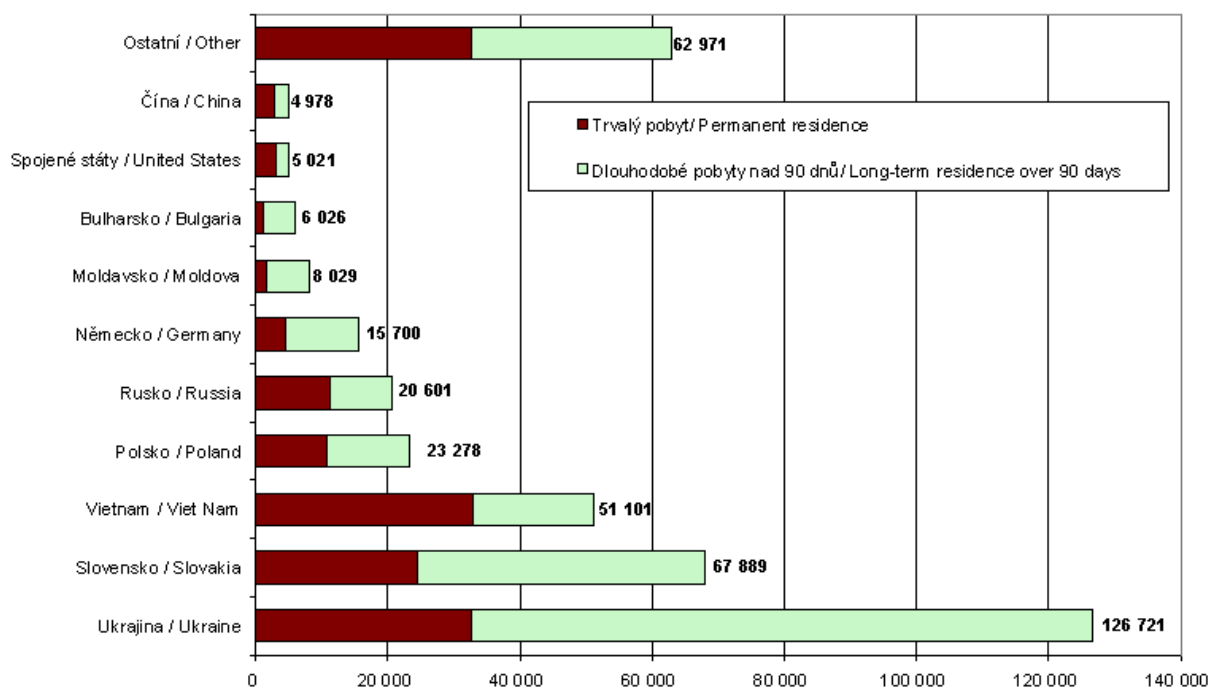
Horáková ve své studii zmiňuje, že většina zemí OECD organizovala v posledních letech dočasné pracovní programy pro nízkokvalifikovanou pracovní sílu, v jejichž rámci přišlo v roce 2006 do zemí OECD na základě

povolání k přechodnému pobytu přes 2,5 milionu osob, čímž počet přechodně usazených cizinců zhruba 3krát převýšil počet cizinců usazených trvale (OECD, 2008). [52 – Horáková 2004, s. 7] V České republice se snížil podíl cizinců s povolením k trvalému pobytu o 3 % v období od konce roku 2006 do konce června 2008, a to z 43 % na 40 %. Podobně jako v jiných zemích OECD jsou i u nás najímáni cizinci ze třetích zemí obvykle na pracovní místa s nízkými požadavky na kvalifikaci. [52 – Horáková 2004, s. 7–8]

6.2.4 Období 2007–2008

Rok 2007 potvrzuje dlouhodobost nejintenzívnějších migračních směn probíhajících zejména mezi Českou republikou, Slovenskem a Ukrajinou. Mezi Slovenskem a Českou republikou nejsou tyto směny natolik výrazné jako se zmíněnou Ukrajinou. Největší migrační saldo bylo s Ukrajinou (30 000), Slovenskem (19 000) a Vietnamem (11 000). K 31. prosinci 2007 bylo v České republice 392 315 cizinců. Oproti minulému roku došlo ještě k dramatičtějšímu přírůstku cizinců. Na konci roku 2007 bylo v České republice o 70 085 cizinců více než na konci roku 2006. Z *Grafu 12* lze vyčíst, že největší počet přistěhovalých tvoří občané Ukrajiny 126 721 osob. Slovenských občanů pobývalo v České republice 67 889 a Vietnamských přistěhovalců 51 101.

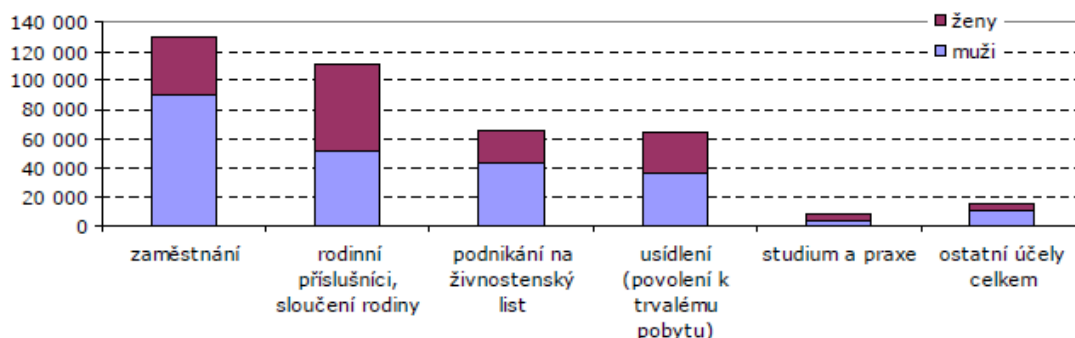
Graf 12: 10 nejčastějších státních občanství cizinců v ČR podle typu pobytu k 31. 12. 2007

Převzato: [66]. ČSÚ - 10 nejčastějších státních občanství cizinců v ČR podle typu pobytu, k 31. 12. 2007, URL: <http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/tab/DE0046C3DE>; 14.04.2010

V roce 2007 také významně vzrostlo živnostenské podnikání. Rostla poptávka po pracovní síle a forma podnikání na živnostenský list tak umožňovala rychle získat potřebnou flexibilní pracovní sílu v určitých oblastech trhu práce. Z níže uvedeného *Grafu 13* lze vidět, že nejčastějším účelem pobytu cizinců v ČR je zaměstnání.

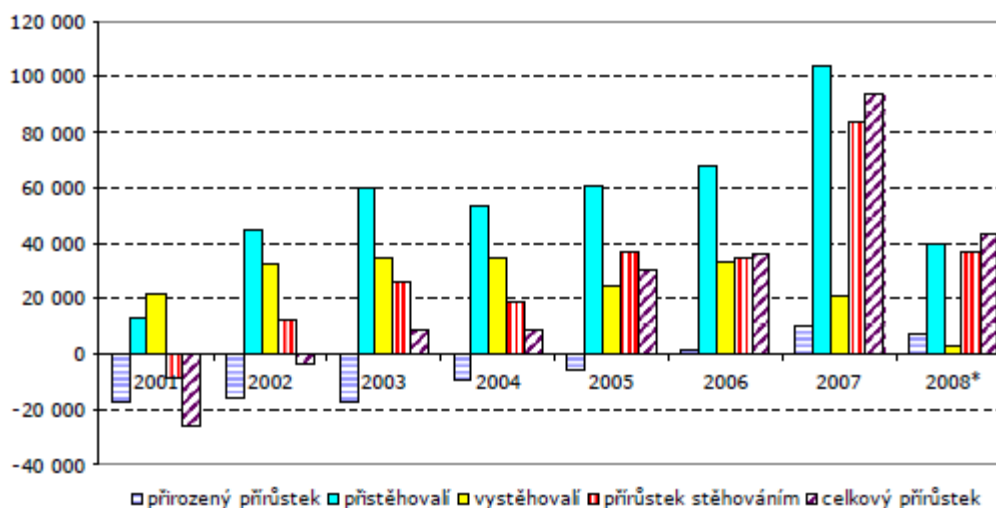
Graf 13: Nejčastější účely pobytu cizinců v roce 2007 podle pohlaví

Převzato: [45 – Horáková 2008, s. 32]. Dlouhodobé trendy ve vývoji pracovních migrací v České republice, URL: http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_288.pdf; 03.04.2010

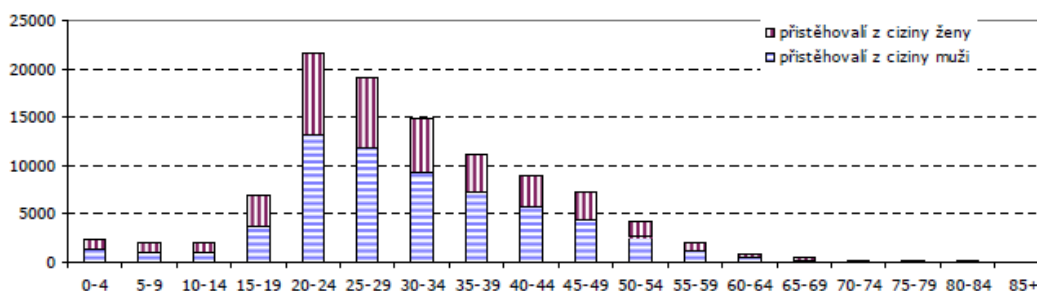
Rok 2007 je z demografického hlediska v České republice zajímavý tím, že podle Českého statistického úřadu byl zaznamenán prozatím nejvyšší přirozený přírůstek obyvatel ve výši 10 000 a přírůstek obyvatel v důsledku zahraničních migrací činil 84 000. Česká republika zaznamenala v roce 2007 prozatím nejvyšší celkový přírůstek obyvatel, 94 000 [52 – Horáková 2004, s. 11] Viz *Graf 14* a *Graf 15*.

Graf 14: Přistěhovalí a vystěhovalí a přírůstky obyvatel České republiky v letech 2001-2008 (1. pololetí)

Převzato: [52 – Horáková 2008, s. 14]. Dlouhodobé trendy ve vývoji pracovních migrací v České republice, URL: http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_288.pdf; 05.04.2010

Graf 15: Přistěhovalí v roce 2007 podle věku a pohlaví

Převzato: [52 – Horáková 2008, s. 15]. Dlouhodobé trendy ve vývoji pracovních migrací v České republice, URL: http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_288.pdf; 05.02.2010

Ve snaze přilákat do České republiky pracovní síly ze zahraničí do oborů, které se potýkají s nedostatkem pracovníků, byl vládou v roce 2007 schválen plán na zavedení zelených karet⁶⁰, které bude Česká republika udělovat cizincům ze třetích zemí ve vybraných profesích. Výhodou zelených karet je spojení povolení k pobytu s pracovním povolením v jednom dokumentu. Tímto projektem není však snaha o získání pracovníků, kteří by se v České republice usadili, ale tzv. „Gastarbeiteri“, kteří by se měli vrátit do země původu. Zároveň mají zelené karty zprůhlednit zaměstnávání cizinců a tím odbourat jejich nelegální zaměstnávání. [57 – Leonytieva 2008, s. 165]

Dne 21. prosince 2007 se Česká republika stala členem Schengenského prostoru. V noci z 20. na 21. prosince byly zrušeny kontroly na vnitřních hranicích. Tímto činem bylo završeno pomyslné rozdělení na „Západ“ a „Východ“. Vstup do Schengenu tedy znamenalo pro Českou republiku zrušení hraničních kontrol na pozemních hranicích a možnost projíždět bývalými hraničními přechody bez zastavení. Jednalo se o významný krok ve smyslu plnohodnotného začlenění ČR do EU, především v právu občanů EU na volný pohyb osob. Z hlediska struktury a způsobu práce cizinecké policie došlo ke změně. Více se kontrolovaly legality pobytu cizinců, harmonizovala se

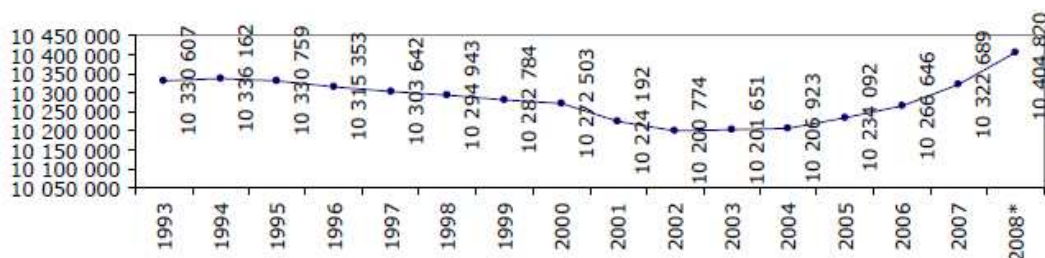
⁶⁰ Více o zelených kartách na serveru Ministerstva práce a sociálních věcí, URL viz *Literatura* [67]

krátkodobá víza, zvýšila se cena víz (pro ukrajinské občany byla víza do této doby zdarma) a začala se využívat společná schengenská databáze nežádoucích osob. [68]

V prvním čtvrtletí roku 2008 v České republice pobývalo 402 320 cizinců, z toho 125 453 občanů Ukrajiny, 70 394 občanů Slovenska a 54 550 občanů Vietnamu. [69] Ve druhém čtvrtletí stejného roku se počet cizinců zvýšil na 413 794 osob. Občanů z Ukrajiny bylo 126 588, ze Slovenska 72 326, z Vietnamu 56 659. [70]

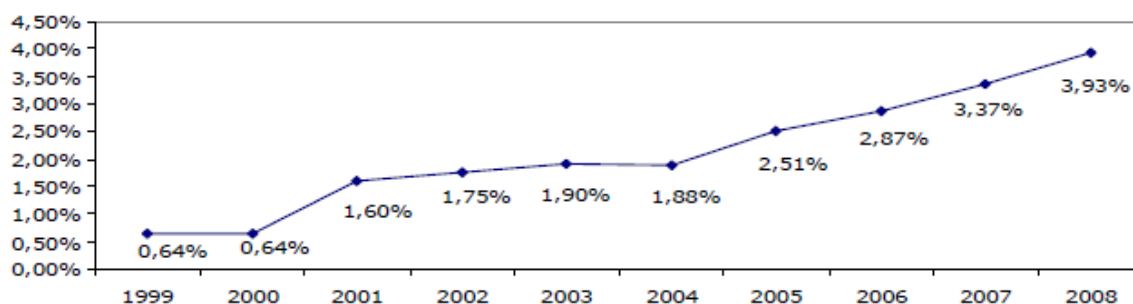
Celkový počet obyvatel v České republice byl k 30. červnu 2008 celkem 10 424 926. Vzestup obyvatel z let 2007–2008, patrný z *Grafu 16*, je podle Horákové „důsledkem synergického působení migračních i přirozených přírůstků obyvatel. Přestože zahraniční migrace hrají v populačním vývoji České republiky pozitivní roli, nemohou být zdrojem významného populačního růstu.“ [52 – Horáková 2004, s. 12] Zároveň se v České republice zvyšuje podíl cizinců na celkovém obyvatelstvu, viz *Graf 17*.

Graf 16: Vývoj středního stavu obyvatelstva České republiky 1993-2009 (1. pololetí)

Převzato: [52 – Horáková 2008, s. 12]. Dlouhodobé trendy ve vývoji pracovních migrací v České republice, URL: http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_288.pdf; 05.04.2010

Graf 17: Podíl cizinců v obyvatelstvu České republiky 1999-2008 (zahrnuti jsou cizinci s pobytem přesahujícím jeden rok)

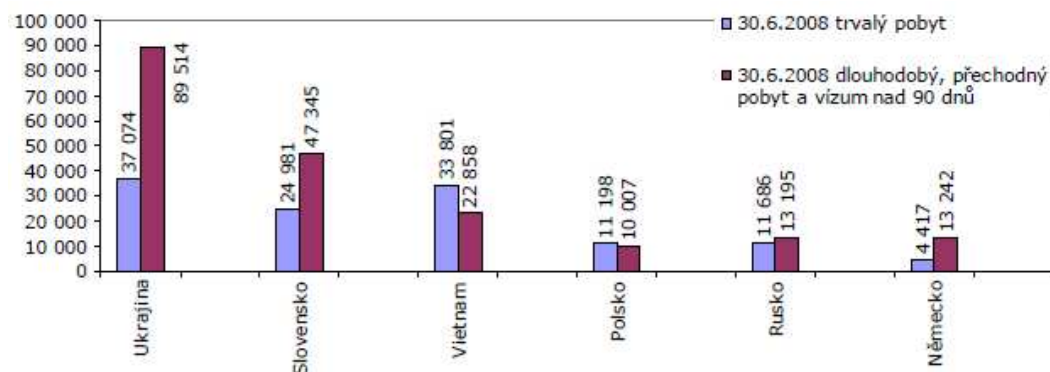

Převzato: [52 – Horáková 2008, s. 12]. Dlouhodobé trendy ve vývoji pracovních migrací v České republice, URL: http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_288.pdf; 05.04.2010

Struktury povolení pobytu podle státního občanství se v průběhu let příliš nemění. Nejpočetnější skupinu stále tvoří dlouhodobě občané Slovenska a Ukrajiny, s větším odstupem pak občané Vietnamu. V období od konce roku 1994 do konce června 2008 se zvýšil v absolutním měřítku zejména počet Ukrajinců z 14 000 na 127 000, tj. celkem 8krát. Počet Vietnamců ve stejném období vzrostl z necelých 10 000 na 57 000. Menší dynamikou se vyznačoval růst počtu občanů EU s povolením k pobytu v České republice. [52 – Horáková 2004, s. 27]

Horáková konstatuje, že zatímco občané Ukrajiny a Slovenska představují typ cirkulačních migrantů, kteří se po určité době vrací domů, občané Vietnamu inklinují k usídlení. Na konci června 2008 se na celkovém počtu povolení k pobytu podíleli, jak je patrné z *Grafu 18*, nejvíce občané Ukrajiny (31 %), Slovenska (17 %), Vietnamu (14 %). Mezi cizinci s povolením k dlouhodobému pobytu a s vízem nad 90 dní bylo na konci června 2008 nejvíce Ukrajinců (37 %), Slováků (19 %), Vietnamců (9 %). Mezi držiteli povolení k trvalému pobytu bylo nejvíce Ukrajinců (22 %), Vietnamců (20 %), Slováků (15 %). [52 – Horáková 2004, s. 27–28]

Graf 18: Struktura povolení k pobytu podle státního občanství k 30. 6. 2008

Převzato: [52 – Horáková 2008, s. 28]. *Dlouhodobé trendy ve vývoji pracovních migrací v České republice*, URL: http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_288.pdf; 05.04.2010

Z hlediska postavení cizinců na trhu práce ČR Horáková poukazuje na to, že se poměry na trhu práce konsolidují a přechodné anomálie vyvolané „boomem“ v oblasti pracovních migrací se pomalu vytrácejí. Trh práce se do jisté míry liberalizoval tím, že se zjednodušily podmínky pro zaměstnávání určitých kategorií cizinců ze třetích zemí. Cizinci registrovaní na úřadech práce jsou relativně stabilní složkou pracovní síly. Většina z nich (98 % k 30. červnu 2008) je zaměstnána v České republice déle nežli jeden rok anebo déle nežli půl roku, kratší pracovní pobyty do tří měsíců se vyskytují stále méně. V období 2006–2008 mírně poklesl relativní podíl dlouhodobě zaměstnaných nad jeden rok (ze 73 % v roce 2006 na 63 % na konci června 2008). Zkracování délky doby zaměstnání je odrazem určité liberalizace v zaměstnávání cizinců angažovaných dle aktuálních potřeb trhu práce na dočasná zaměstnání. [52 – Horáková 2004, s. 36] *Tabulka 9* ukazuje nárůst počtu zaměstnaných cizinců na 7–12 měsíců a nad 12 měsíců.

Tabulka 9: Délka doby zaměstnání cizinců evidovaných na úřadech práce v letech 2005–2008

délka doby zaměstnání	2005		2006		2007		2008*	
	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%
do 3 měsíců	4 671	3%	3 074	2%	2 707	1%	2 041	1%
3-6 měsíců	5 613	3%	5 216	3%	3 657	2%	2 783	1%
7-12 měsíců	44 353	27%	45 994	23%	69 774	29%	95 988	35%
nad 12 měsíců	111 932	67%	147 562	73%	164 104	68%	171 659	63%
celkem	166 569	100%	201 846	100%	240 242	100%	272 471	100%

Převzato: [52 – Horáková 2008, s. 36]. *Dlouhodobé trendy ve vývoji pracovních migrací v České republice*, URL: http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_288.pdf; 05.04.2010

Jak vykazuje *Graf 19*, dominantní skupinou na trhu práce se stali na konci června občané Ukrajiny. Horáková poukazuje na signifikantní zvýšení počtu rekrutovaných Vietnamců zahraničními firmami do málo kvalifikovaných profesí v automobilovém průmyslu v posledních dvou letech. „Vietnamci hledají stále častěji uplatnění jako zaměstnanci zejména ve zpracovatelském průmyslu, protože se jejich živnostenské podnikání, zejména v obchodování s textilem přestává vyplácet.“ [52 – Horáková 2004, s. 48]

Graf 19: Celková zaměstnanost⁶¹ cizinců podle státního občanství k 30. 6. 2008

Převzato: [52 – Horáková 2008, s. 49]. *Dlouhodobé trendy ve vývoji pracovních migrací v České republice*, URL: http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_288.pdf; 05.04.2010

Stoupající podíl cizinců na zaměstnanosti v České republice nekolidoval v prvním pololetí 2008 s vývojem míry nezaměstnanosti, na konci roku 2007 i na konci června 2008 byla míra nezaměstnanosti ve srovnání s lety 2003-2004 (kdy kulminovala) zhruba poloviční (5 %). Příznivý vývoj na trhu práce vytvořil prostor pro zahraniční pracovní sílu. Ta se kumulovala zejména ve stavebnictví a zpracovatelském průmyslu. [52 – Horáková 2004, s. 51]

V září roku 2008 burzy po celém světě zaznamenaly hluboký propad. Nastala světová finanční krize, která byla důsledkem americké hypoteční krize. Na konci září finanční krize postihla i Evropu. Českou republiku však krize výrazněji nezasáhla. Bylo však propuštěno na několik tisíc (odhad se pohybuje okolo 6 000 až 8 000) agenturních zaměstnanců – občanů třetích zemí. [71] Cizinci tak ztrátou práce ztratili i legalitu pobytu, což jen poukázalo na

⁶¹ Celková zaměstnanost je součtem počtu platných registrací zaměstnaných cizinců na úřadech práce a evidence počtu cizinců- fyzických osob podnikajících na základě živnostenského oprávnění.

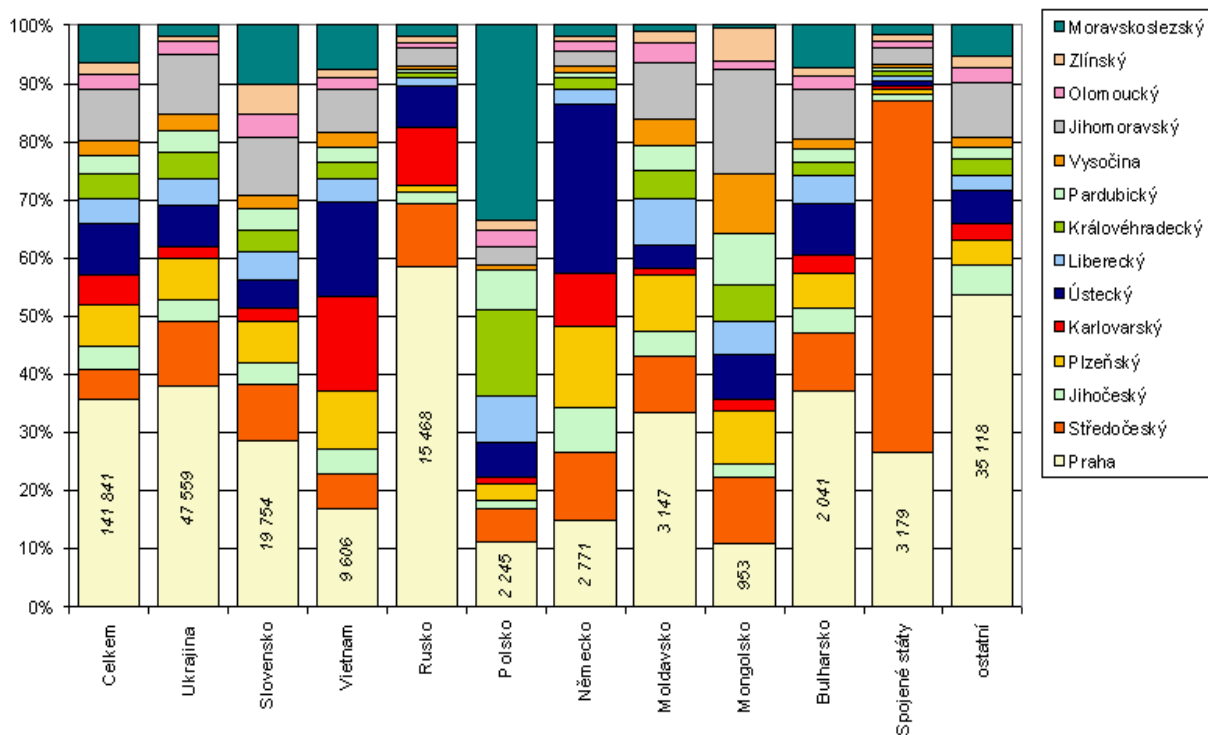
problematiku zprostředkovatelských agentur, které v rozporu se zákonem často nenesou odpovědnost ani za zahraniční pracovníky, které do ČR dopraví, ani za ty, které na území ČR zaměstnávají.

Koncem listopadu 2008 bylo odhlasováno zavedení tzv. modrých karet⁶². Tyto modré karty mají za úkol umožnit zaměstnávání kvalifikované síly ze třetích zemí za výhodných podmínek pro pracovníky. Jak uvádí Horáková, mají být modré karty určeny pro vysoce kvalifikované pracovníky, přičemž vymezení „vysoké“ kvalifikace je značně široké. Základní podmínkou pro udělení modré karty je ukončení vyššího vzdělání (alespoň tříleté) nebo profesní způsobilost s pěti lety praxe. Před svým příchodem do EU musejí žadatelé najít pracovní místo, ve kterém mají pět let praxi.

Na konci roku 2008, k 31. prosinci, bylo v České republice evidováno 437 565 cizinců. *Graf 20* znázorňuje deset nečastějších státních občanství cizinců v jednotlivých krajích, přičemž je znatelné, že se celkově cizí státní příslušníci soustředí v Praze. Oproti 31. prosinci roku 2007 se jednalo 45 520 osob navíc, čímž nebyl předčen výše zmíněný výrazný přírůstek, mezi roky 2006-2007. V České republice pobývalo 131 921 občanů Ukrajiny, 76 034 občanů ze Slovenska a 60 255 občanů Vietnamu. [73]

⁶² Více o modrých kartách na severu viz *Literatura* [72]

Graf 20: 10 nejčastějších státních občanství cizinců v jednotlivých krajích ČR k 31. 12. 2008

Převzato: [74]. ČSÚ - 10 nejčastějších státních občanství cizinců v jednotlivých krajích ČR, URL: <http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/tab/C400484762>; 12.04.2010

6.2.5 Období 2009–2010

K 1. lednu 2009 začaly v České republice platit výše zmíněné zelené karty, které měly předcházet důsledkům světové ekonomické recese, jejíž důsledkem bylo snížení poptávky po nízkokvalifikované pracovní síle ze třetích zemí. Zahraniční pracovníci v důsledku této situace byli jako první propouštěni z výroby. Pracovní agentury, stejně tak jako jiní zaměstnavatelé neodpovídají za to, že dočasně najatí cizinci skutečně odejdou, ztratí-li své zaměstnání. Ti se pak mohou přesunout do šedé ekonomiky a tak rozšířit okruh nelegálně zaměstnávaných cizinců. [52 – Horáková 2004, s. 8] Do této doby

byly k pobytu a práci na území ČR nutná dvě povolení⁶³, od roku 2009 povolení stačí pouze jedno a to zelená karta.

Zároveň s platností od 1. ledna 2009 bylo rozhodnuto o zavedení zkoušky z českého jazyka⁶⁴ jako povinné podmínky pro získání povolení k trvalému pobytu.

Situace pracovních migrantů byla nadále zasažena světovou ekonomickou krizí tentokrát i s větším dopadem na Českou republiku, která vůči tomuto jevu musela zaujmout postoj. Legislativní zakotvení, které bylo nedokonalé, státní politika s nejasnou vizí a problémová nevyřešená problematika integrace cizinců na trh práce, umožnilo dle Burdové-Hradečné, některým zaměstnavatelům a to zejména agenturám práce, profitovat ze závislé situace zaměstnanců-cizinců a naplno rozjet „moloch“ netransparentního obchodování s levnou pracovní silou. Nastalá situace nebyla z postavení státu podchycena, došlo ke zrušení institutu povolení k získávání zaměstnanců ze zahraničí, zvýšila se maximální doba platnosti povolení k zaměstnání a byl rozšířen okruh osob, které tato povolení vůbec nemusejí získávat. Hospodářská krize vedla k razantnímu úbytku pracovních míst, i přes strategii Úřadů práce preferovat cizince, kteří již v České republice pobývají před nově příchozími, nebyla dostatečná. Ani systém zelených karet se dle Burdové-Hradečné neujal, byl takřka nefunkční. [76]

S cílem pomoci zahraničním pracovníkům propuštěným v důsledku hospodářské krize byl schválen projekt dobrovolných návratů⁶⁵. Tímto programem mělo dojít k pomoci těm migrantům, kteří se do České republiky dostali v době jejího největšího ekonomického rozmachu, kdy bylo zdání vysokého počtu pracovních míst a že cizinci budou potřební. Přelom roku

⁶³ Povolení k pobytu a povolení od úřadu práce.

⁶⁴ K tomu účelu byl vytvořen portál čeština pro cizince, viz Literatura [75]

⁶⁵ Více na stránkách severu viz Literatura [77]

2008/2009 však ukázal, že tomu tak není a že ne pro všechny přicházející cizince se v České republice najde pracovní umístění. „Představitelé neziskových organizací i odborné veřejnosti sledovali se znepokojením postoj MV ČR, vyjádřený v materiálu „Zajištění bezpečnostní situace České republiky“ v souvislosti s propouštěním zahraničních pracovníků v důsledku hospodářské krize z počátku roku, který poznamenal oficiální dění v této oblasti a vedl k návrhu některých opatření s přímým dopadem na život cizinců. Konkrétním krokem bylo například zavedení tzv. dobrovolných návratů, a to jak dvoufázově vystavěných pro cizince v legálním postavení, tak i novátorsky pro cizince v nelegálním postavení.“ [76] Podle Burdové-Hradečné ani zde nelze hovořit o výraznějším úspěchu, který byl pravděpodobně zapříčiněn částečně nesprávným nastavením podmínek návratového programu, ale zejména neochotou cizinců, kteří byli a jsou zadluženi v domovských státech, opustit ČR i za cenu neoprávněného pobytu na území. [76]

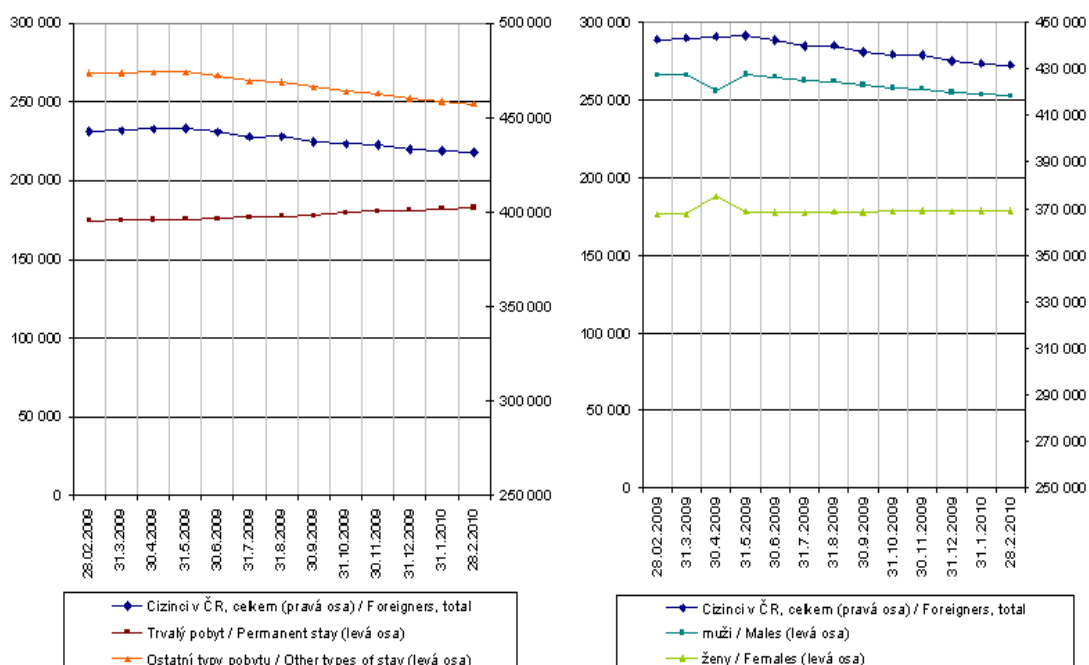
První fáze tohoto projektu byla zahájena 16. února 2009 a ukončena 24. července 2009. V této první fázi bylo zaregistrováno 1871 cizinců, z nichž 97% Českou republiku opustilo. Druhá fáze byla spuštěna 27. července a skončila 15. prosince 2009, mohlo se přihlásit na 4000 cizinců, zájem byl však nižší. V období od 15. září do 15. prosince 2009 byl realizován jednorázový projekt pro řešení situace nelegálně pobývajících cizinců. [77]

Podle dat statistického úřadu pobývalo k 31. lednu 2009 v České republice 441 705 cizinců, z čehož se jednalo o 133 055 občanů Ukrajiny, 76 406 občanů Slovenska a 60 763 občanů Vietnamu. [78] K 31. červenci, po ukončení první fáze projektu dobrovolných návratů bylo v České republice 439 762 cizinců, z toho 133 773 občanů Ukrajiny, 76 956 občanů Slovenska a 60 998 občanů Vietnamu. [79] Celkový trend snižování počtu cizinců je poměrně úspěšný, až na mírné zvýšení počtu ukrajinských občanů. Dne 31. prosince, po ukončení druhé fáze projektu dobrovolného návratu a jednorázového projektu, pobývalo v České republice 433 305 cizinců, z toho

131 977 občanů Ukrajiny, 73 446 občanů Slovenska, 61 126 občanů Vietnamu. [80] Od 1. ledna 2009 do 31. prosince 2009 se snížil celkový počet cizinců o 8 400 osob, z toho o 1 078 občanů Ukrajiny. Naopak je z uvedených číselných dat čitelné, že počet Vietnamských občanů se nesnižuje, naopak se lehce zvyšuje, ke konci roku 2009 bylo v České republice o 363 občanů Vietnamu více.

Časová řada v *Grafu 21* ukazuje průběh vývoje počtu cizinců v České republice za období 2/2009 – 2/2010.

Graf 21: Vývoj počtu cizinců 2009/3-2010/3

Převzato: [81]. ČSÚ, Počet cizinců v ČR – G01 Vývoj počtu cizinců v ČR – měsíční údaje; 2009/3-2010/3; URL: <http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/tab/06003C1864>; 14.04.2010

Podle nejnovějších dat ČSÚ trend snižování celkového počtu cizinců pokračuje i v roce 2010. K 31. lednu 2010 bylo v České republice evidováno 432 356 cizinců, z tohoto počtu bylo nejvíce ukrajinských občanů 131 566, slovenských občanů 72 865 a vietnamských občanů 61 185. [82] Dne 28. února 2010 opět došlo k poklesu celkového počtu na 431 587 osob, z toho 130 924

ukrajinských občanů, 72 499 slovenských občanů a 61 166 občanů z Vietnamu. [83]

6.3 Migrace Vietnamců do České republiky 1950–2010

První větší organizovaná migrace vietnamských občanů do České republiky se váže k 50. letům 20. století. Tehdy bylo dne 2. února 1950 navázáno diplomatické spojení mezi ČSSR a VDR. [84 – Kocourek 2001, s. 103] Vietnam po válce zasáhla těžká hospodářská i sociální krize. Proto Vietnam využíval možnost vzdělávání svých obyvatel – pracovních sil v zahraničí.

V rámci mezinárodní pomoci válkou postiženého Vietnamu do českých zemí přijíždí roku 1956 skupina dětí, sirotků a jednotlivců postižených válkou. Děti byly umístěny v Chrastavě. Zde měly získat základní vzdělání, popřípadě i následující vzdělání odborné. Na základě mezivládních dohod do Československa přijížděli žáci odborných průmyslových škol a studenti vysokých škol. Následovali je první praktikanti a studenti postgraduálního studia.

V roce 1956 byla podepsána smlouva „Dohoda o vědecko-technické spolupráci“. Kocourek uvádí, že na jejím základě k nám koncem 50. let přišli první vietnamští praktikanti, učňové a pracující, kteří se vzdělávali hlavně v oblastech strojírenství a lehkého průmyslu (potravinářského, textilního a obuvnického). Tato dohoda měla podpořit rozvoj hospodářských styků.

Roku 1966 bylo Československo vietnamskou stranou požádáno o přijetí většího počtu, Kocourek uvádí počet 2 100 osob, technických kádrů a kvalifikovaných dělníků na vyškolení do československých škol do strojírenství, kovoprůmyslu, chemického průmyslu, sklářství apod.

[84 – Kocourek 2001, s. 104] Další dohody o vzájemné spolupráci byly podepisovány v průběhu 60. a 70. let 20. století.

Mezník vývoje migrace vietnamské populace do Československa, spatřuje Brouček v roce 1973, kdy vietnamská strana značně zvýšila svou aktivitu, aby přiměla Československo k přijímání vietnamské pracovní síly v různých oborech na vyučení, zaučení a následnou praxi. Brouček se zmiňuje o počtu 10–12 000 vietnamských občanů. Požadavek byl odůvodněn dobrými předchozími zkušenostmi s Československem a jeho vysokou ekonomickou úrovní. [70 – Brouček 2003, s. 10] Československo v této době pocíťovalo nedostatek pracovních sil a jednou z nápravných cest bylo zvolení náboru zahraničních pracovníků, mezi které se kromě jiných národnostních etnik řadí i pracovníci z Vietnamu. Kocourek uvádí, že v roce 1981 bylo v Československu asi 30 000 vietnamských občanů, z toho dvě třetiny pracujících v dělnických profesích. Po mezivládní dohodě pak došlo k postupnému snižování tohoto čísla, Brouček uvádí, že v roce 1985 se jednalo o 19 350 osob, z nichž byla, pro zajímavost, většina mužů. [85 – Brouček 2003, s. 15] Československo v 80. letech stále více Vietnamce využívá v neatraktivních oborech, výdělky Vietnamci používají k posílání zboží do Vietnamu.

Po roce 1986 se vietnamské hospodářství mění a značně rozvíjí. Zároveň v těchto letech, zejména po roce 1989, Československo zaujímá negativní postoj ke všem bývalým spolupracujícím zemím RVHP. Česká publika po tomto roce přistoupila k vyrovnání finančních závazků vůči Vietnamu a přerušila s ním mezistátní vztahy. Důsledkem bylo uzavření cesty na rozvíjející se vietnamský trh. Do konce 90. let se snižoval i počet příchozích vietnamských občanů. Rok 1989 vietnamskou imigraci dělí do dvou základních období. Motiv prvního období byla československá pomoc Vietnamu po válce. V druhém období, tedy od počátku 90. let za stávajícími vietnamskými občany přicházejí jejich příbuzní a známí, kteří mají vštípené dobré zkušenosti se životem v Československé republice. V tomto období se rozvíjí již ekonomická

migrace. Od konce 90. let do České republiky vietnamští občané přicházejí z jiných důvodů, než za studiem a odbornou praxí. Orientují se především na obchodní činnost a to bez ohledu na předchozí získané vzdělání. Tak vznikají nové velkoobchody a tržnice, kde se obchodní vztahy většinou stále odvozují od tradičních vietnamských zvyklostí.

Mezi léty 1990–1991 se „mezi Vietnamci, kteří se podíleli na organizaci vietnamské migrace v bývalé ČSSR, se traduje, že tehdejší vláda uvolnila 14 milionů dolarů na výplatu odstupného.“ [85 – Brouček 2003, s. 16] Peníze byly určeny pro vietnamské občany, kteří měli smlouvy na pracovní pobyty v ČSSR a podniky či závody, ve kterých pracovali, jim z důvodu zrušení nebo ekonomické transformace, nemohly dále zajistit zaměstnání. Tlak vyvíjený na migranty však byl nedůsledný. Migrantům tak bylo umožněno zůstat v České republice nebo se přemístit do jiné evropské země. Jednou z šancí zůstat v České republice byla možnost získat živnostenské oprávnění, dlouhodobý pobyt, či později pobyt trvalý. Od roku 1992 až do současnosti se vytváří a doplňují první lokální komunity. Vietnamští občané přicházejí z Vietnamu s cílem stmelování rodin. Po roce 1993 přicházejí zejména z Německa, kdy v tomto roce německá strana ukončila pracovní smlouvy z doby NDR a pracovní pobyty. Po finančním vyrovnání byli vietnamští imigranti nuceni k reemigraci. Vietnamští občané přicházejí z dalších zemí, a to hlavně ze Slovenska, Maďarska a Polska. Nelegálním migrace z Vietnamu putovala přes Rusko, Maďarsko až do České republiky.

Pechová uvádí, že na základě vymezení pojmu národností menšina dle zákona 273/2001 Sb. o právech příslušníků národnostních menšin a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, nejsou Vietnamci žijící v ČR vymezeni jako národnostní menšina, ale jako cizinci. [86 – Pechová 2007, s. 17] V důsledku tohoto vymezení platí pro občany Vietnamu kulturní, školské a v oblasti jazyka limity. Dělení, které uvádí Pechová, nejlépe vypovídá o poměrech vietnamské komunity, kde se velká skupina migrantů nachází ve

složité sociální a ekonomické situaci. „Trung Ta Minh (2002, s. 17) dělí Vietnamce, kteří žijí v Chebu, bez ohledu na dobu jejich příchodu do ČR na vzdělané obyvatele velkých měst, kteří se k nám dostali jako představitelé státních nebo soukromých podniků a mají pevné zázemí, Vietnamce, kteří k nám přišli ze západní Evropy (velkoobchodníci a majitelé restaurací) a ostatní, které popisuje následovně: „ ... dostali se do Evropy bez vlastního kapitálu a pevného zázemí, jsou buď zaměstnání u svých majetnějších krajanů nebo si u nich půjčují na zboží, které potom prodávají v pronajatých stáncích a obchůdcích. Pocházejí z vesnic a slabších sociálních vrstev a alespoň část z nich se hrozivě zadlužila. Splácení tohoto dluhu může trvat celé roky ... “ [86 – Pechová 2003, s. 18]

6.3.1 Ekonomické důvody odchodu z Vietnamu.

Dle Pechové je již od první návštěvy pracovních migrantů ze zahraničí do Vietnamu v zemi udržován mýtus zahraniční práce coby životního štěstí a privilegia. [86 – Pechová 2003, s. 19] Životní úroveň Vietnamců je těžko srovnatelná s životní úrovní jak České republiky, tak jiných zemí. Již samotná ekonomická nerovnováha, kromě vysoké nezaměstnanosti a bídy vietnamského venkova, je hlavním důvodem migrace za prací. I přes snahu snižování chudoby ve Vietnamu, je stále mnoho oblastí, které mají nízkou životní úroveň. „Pokud Vietnamec vlastní pět tisíc korun v Čechách, jedná se o čtvrtinu české průměrné mzdy, přiveze-li však stejnou částku do Vietnamu, může z ní žít jedna rodina i několik měsíců.“ [86 – Pechová 2003, s. 19] „Vietnamská hrdost“ nedovoluje, i přes tvrdé živobytí v cizině, navrácení migranta do své země s neúspěchem, že není v schopný se v zahraniční „udržet“. Pechová uvádí, že lidé v zahraničí nechtějí v očích sousedů a známých klesnout a svoji rodinu vystavit hanbě, že v cizině neuspěli. To, že člen rodiny odchází do zahraničí, vyzdvihuje celou rodinu.

Vietnamská vláda řešila od 70. let nezaměstnanost a nízkou kvalifikaci svých zaměstnanců vývozem pracovních sil do zemí Východního bloku. Tímto způsobem byly v podstatě spláceny závazky se spřátelenými státy. V 90. letech vývoz pracovníků směřoval ve větší míře do Jihovýchodní Asie. Problém nezaměstnanosti je takto řešen i v současné době. Za prací vycestovalo z Vietnamu roku 2006 na 78 800 pracovníků, v roce 2007 se počítalo s odchodem 80 000 lidí, od roku 2010 vietnamská vláda chce vysílat každý rok do zahraničí 320 000 vietnamských pracovníků. Dvě třetiny z tohoto počtu měly absolvovat jazykový kurz. S milionem vietnamských pracovníků v zahraničí počítá vláda do roku 2015. [86 – Pechová 2003, s. 20] Trendem roku 2007 byl odchod vietnamských občanů do českých továren, které pocíťovali nedostatek levné pracovní síly.

Do konce roku 2010 Vietnam usiluje o dosáhnutí statutu země se středním příjmem, což znamená ukončení statutu Vietnamu jako rozvojové země. „Země do té doby bude muset být natolik ekonomicky vyspělá, že nebude závislá na doposud poskytované rozvojové pomoci. Nebude to však znamenat úplné zastavení této pomoci, ale spíše její postupnou reorganizaci a orientaci na specifické oblasti, aby byla zaručena její optimální účinnost a návratnost.“ [87] Po roce 2010 by měly být realizovány rozvojové projekty s vysokou finanční návratností, které by umožnily rychlejší splácení úvěrů a dluhů, stále však klíčovou roli bude hrát využívání rozvojové pomoci.

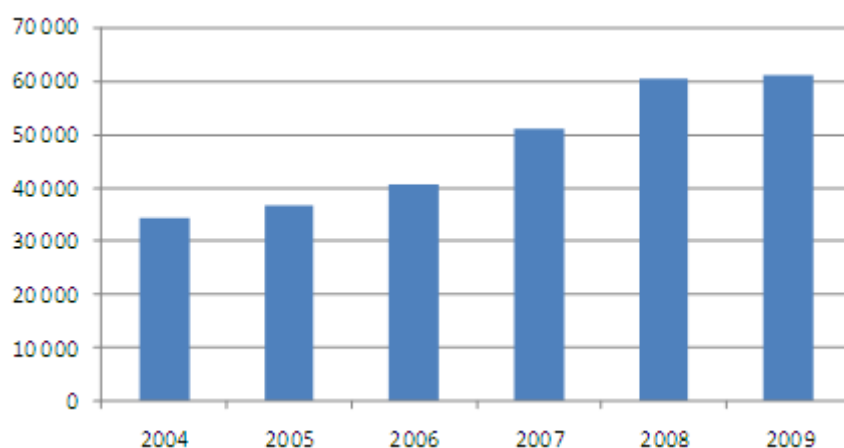
Česká republika je pro příchod vietnamských občanů osvědčenou cílovou zemí. Zázemí komunity, která se tu desetiletí vytvořila, poskytuje vše, co potřebuje nově příchozí pracovník. Pro vycestování do České republiky, vyřízení žádosti o vízum, zajištění dalších záležitostí je úkolem vietnamských zprostředkovatelských agentur, které nejen že poskytují podnikatelský servis, ale také organizují imigraci. Jsou důležitou součástí ve vietnamském migračním mechanismu. „Většina Vietnamců chápe nabídku zprostředkovatelských agentur jako ekonomickou směnu, kdy kapitálem na

straně zprostředkovatelských agentur je znalost českého jazyka, prostředí, zákonů, fungujících mechanismů a konkrétních úředníků.“ [86 – Pechová 2003, s. 26] Ti, kteří si neumějí sami vyřídit administrativní záležitosti, platí agenturám vysoké částky.

6.3.2 Současní občané Vietnamu v ČR

Podle dat ČSÚ od konce prosince 2004 do konce ledna 2010 byl v České republice evidován nárůst o 27 006 občanů Vietnamu. Po celou sledovanou dobu docházelo k nárůstu. Nejnovější údaje z konce února 2010 vykazují mírný pokles počtu ze 61 185 občanů v lednu 2010 na 61 166 osob. Viz níže *Graf 22*.

Graf 22: Vývoj počtu občanů Vietnamu 31.12.2004–31.1.2010

Zdroj: [62], [63], [64], [73], [80], [88]; vlastní úpravy; 16.04.2010

Ekonomický význam a postavení občanů Vietnamu v Československu před rokem 1989 má důležité místo pro pochopení současného pobytu vietnamských občanů v dnešní České republice. Jejich poměrně vysoký počet, v České republice jsou po občanech Slovenska a Ukrajiny třetí nejpočetnější minoritou, je nejen důsledkem československých a později českých

imigračních, konzulárních a podnikatelských předpisů, ale také dobrý zkušenostmi s životem a integrací v současných komunitách v České republice. „Naprostá většina současných vůdčích osobností vietnamských komunit má zkušenosti s životem v ČR před rokem 1989.“ [85 – Brouček, s. 17] Tyto osobnosti ovládají chod komunit, organizují různé výroby, podnikají s dovozem a prodejem především asijského zboží. Do jejich činností patří i nelegální aktivity typu vymáhání procent z podnikání jiných osob, pozemková spekulace a samozřejmě organizace nelegální migrace.

Česká republika zcela jistě z přítomnosti vietnamské pracovní síly ekonomicky profitovala. V bývalém Československu byli vietnamští občané poměrně lacinou pracovní silou, pro některé obory dokonce i nezbytnou. Hovoří se i o jistém zneužívání Vietnamců v neatraktivních odvětvích českého průmyslu prostřednictvím internacionální pomoci. Vietnamští pracovníci tak sloužili k vyplňování mezer pracovních míst. Současná vietnamská existence v České republice neustále čerpá z osobností, které do českých zemí přišli před rokem 1989. Tito lidé dostali vzdělání, často již přicházeli se středoškolským vzděláním již z Vietnamu a vysokoškolský titul získávali vzděláním u nás.

Příchody vietnamského obyvatelstva jsou přímoúměrné ekonomickému a politickému dění v obou zemích, i celosvětovému vývoji. Vietnamští občané se v České republice vyznačují nižší koncentrací do středu republiky, jejich největší část žije v pohraničí. To souvisí s ekonomickými podmínkami vhodnými pro jejich podnikání či obchodování, např. tržnice při hranicích s Německem, Rakouskem. Celkově mají Vietnamští občané největší podíl osob s živnostenským oprávněním

V dnešní době existuje mezi Vietnamci velké množství úspěšných podnikatelů. Asiáté pronikají do všech oblastí trhu. Ve svých firmách zaměstnávají i Čechy. Do řídicích funkcí „starousedlíků“ nastupuje generace tzv. „banánových dětí“, tak Vietnamci nazývají své potomky vyrůstající

v České republice. Veškeré soustředění podnikatelského, ale i kulturního života je ve velkostržnici Sapa v pražské Libuši.

6.4 *Nezaměstnanost v ČR a zaměstnanost cizinců*

Česká republika se stejně tak jako ostatní členské země EU v bezprostřední současnosti potýká s relativním nedostatkem pracovních sil. Využití pracovního potenciálu občanů ze třetích zemí je omezeno nedostatečně aktivní migrační politikou, která není schopna reagovat na současné ani budoucí potřeby trhu práce. Podle Horákové chybí vzdělávací a rekvalifikační programy, které by umožnily rychlou adaptaci již usídlených cizinců na aktuální potřeby trhu práce a zvýšily tak jejich šance na integraci v oblasti zaměstnání. Profesní mobilita cizinců ze třetích zemí je podvazována řadou bariér, kromě institutu pracovního povolení a nástrojů k odstranění jazykové bariéry k nim patří i málo funkční systém uznávání odborného vzdělání a odborné kvalifikace získané v jiné vzdělávací soustavě. [89 – Horáková, s. 1] K účelům získávání kvalifikované pracovní síly byly zavedeny programy, které jsou výše zmíněny v této práci.

Doznívajícím, avšak stále aktuálním problémem, jsou důsledky světové ekonomické krize z roku 2008. Situace na trhu práce se může změnit takřka den ze dne, což potvrdil samotný vznik krize. V jejím důsledku vzrůstá nezaměstnanost až do současné doby. Podle zprávy ze serveru Lidových novin z 10. března 2010 na základě doporučení Ministerstva práce a sociálních věcí přestanou vydávat Úřady práce cizincům ze zemí mimo Evropskou unii až na výjimky pracovní povolení. [90] Vláda se snaží ohlídat pracovní místa pro občany ČR a EU, proto některým občanům neprodlouží pracovní povolení. Autor článku, Malý, zmiňuje obtížnost získání pro cizince ze třetích zemí – tedy především pro naše největší minoritní skupiny Ukrajinců a Vietnamců.

Zároveň bude komplikovanější i prodloužení již stávajících pracovních povolení. Doporučení je reakcí na dosažení míry registrované nezaměstnanosti v České republice⁶⁶ k 28. únoru na 9,9 % oproti lednu 2010 – 9,8%, únoru loňského roku – 7,4 %, viz *Tabulka 10*. [91] *Graf 23* pak znázorňuje skladbu míry nezaměstnanosti v období leden 2005–2010 a *Graf 24* popisuje míru nezaměstnanosti v letech 2000-2009 v % s ročním klouzavým průměrem.

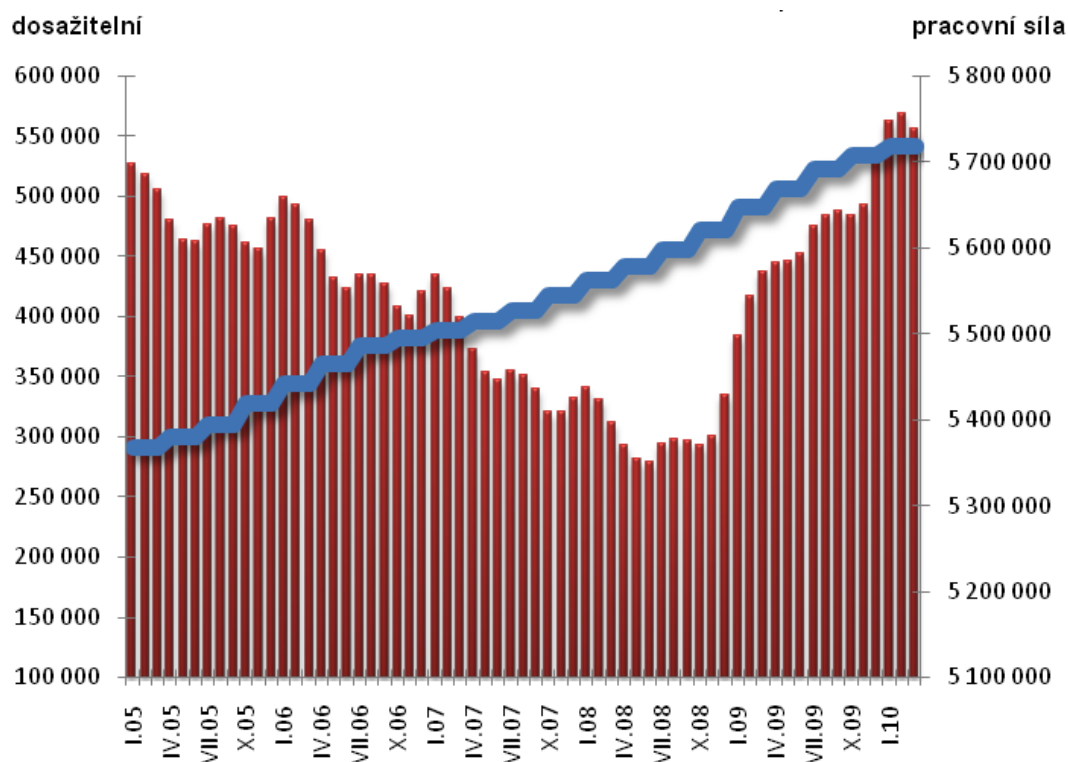
Tabulka 10: Počet evidovaných nezaměstnaných, míry nezaměstnanosti a volných pracovních míst vždy ke konci sledovaného měsíce

		měrná jednotka	leden	únor	březen	duben	květen	červen	červenec	srpen	září	říjen	listopad	prosinec
2008	nezaměstnanost	tis. osob	364,5	355,0	336,3	316,1	302,5	297,9	310,1	312,3	314,6	311,7	320,3	352,3
	míra nezam.	%	6,1	5,9	5,6	5,2	5,0	5,0	5,3	5,3	5,3	5,2	5,3	6,0
	volná místa	tis. míst	145,9	150,3	151,3	152,3	151,3	151,9	150,2	150,9	139,6	130,1	111,3	91,2
2009	nezaměstnanost	tis. osob	398,1	428,8	448,9	456,7	457,6	463,6	485,3	493,8	500,8	498,8	508,9	539,1
	míra nezam.	%	6,8	7,4	7,7	7,9	7,9	8,0	8,4	8,5	8,6	8,5	8,6	9,2
	volná místa	tis. míst	68,5	64,9	55,4	50,5	48,3	43,4	41,8	41,3	38,8	35,8	32,9	30,9
2010	nezaměstnanost	tis. osob	574,2	583,1										
	míra nezam.	%	9,8	9,9										
	volná místa	tis. míst	31,6	32,1										

Převzato: [92]. Integrovaný portál MPSV, *Počet evidovaných nezaměstnaných, míry nezaměstnanosti a volných pracovních míst vždy ke konci sledovaného měsíce*, URL: <http://portal.mpsv.cz/sz/stat/nz/mes>; 16.04.2010

⁶⁶ Harmonizovaná míra nezaměstnanosti, která je zpracovávána EUROSTATEM pro mezinárodní srovnání, dosáhla v ČR v lednu 2010 8,5 %. V ostatních zemích EU byla následující: EU27 10,1 %, Belgie 8,2 %, Bulharsko 8,7 %, Dánsko 7,1 % (prosinec), Německo 7,9 %, Estonsko 15,5 % (prosinec), Irsko 13,7 %, Řecko 9,3 % (září), Španělsko 19,5 %, Francie 10,4 %, Itálie 9,3 %, Kypr 7,1 %, Lotyšsko 23,2 %, Litva 13,8 % (září), Lucembursko 6,1 %, Maďarsko 11,5 %, Malta 7,3 %, Nizozemsko 4,5 %, Rakousko 5,8 %, Polsko 9,5 %, Portugalsko 10,7 %, Rumunsko 6,8 % (září), Slovinsko 7,3 %, Slovensko 13,8 %, Finsko 9,5 %, Švédsko 9,4 %, Velká Británie 7,6 % (listopad). Podrobněji viz *Literatura* [91]

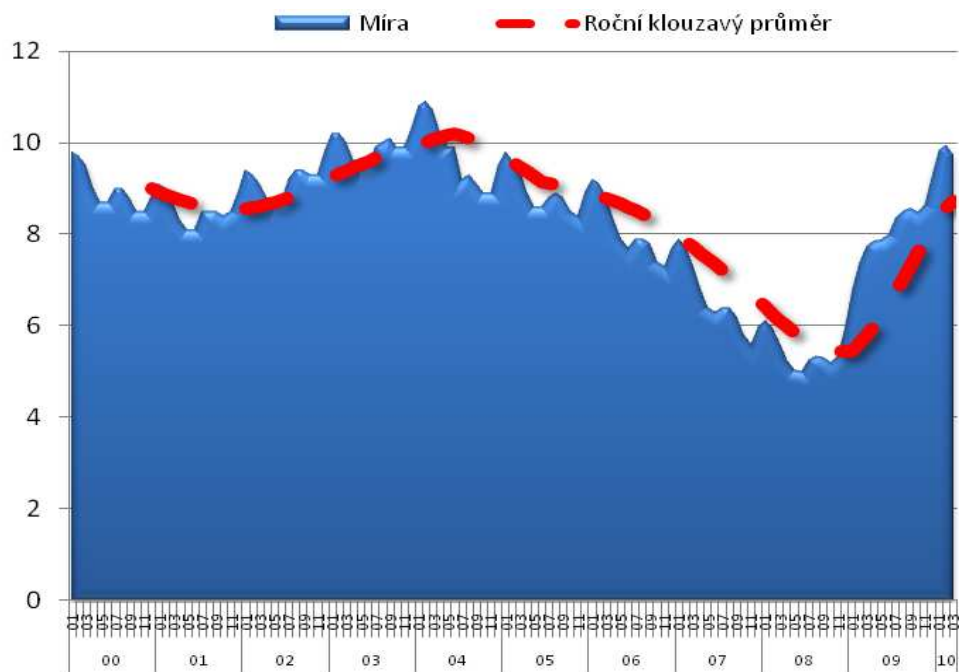
Graf 23: Skladba míry nezaměstnanosti podle MPSV 2005/1-2010/1

Převzato: [93]. SPCR – Svaz průmyslu a dopravy, V březnu pokles nezaměstnanosti; URL: <http://www.spcr.cz/statistika/nezamestnanost.htm>; 17.04.2010

Ve srovnání s lednem 2005 se počet nezaměstnaných zvýšil o 11 162 osob, zatímco počet dosažitelných nezaměstnaných vzrostl téměř dvojnásobně (o 29 255 osob).

Graf 24: Míra nezaměstnanosti v letech 2000-2009 v %

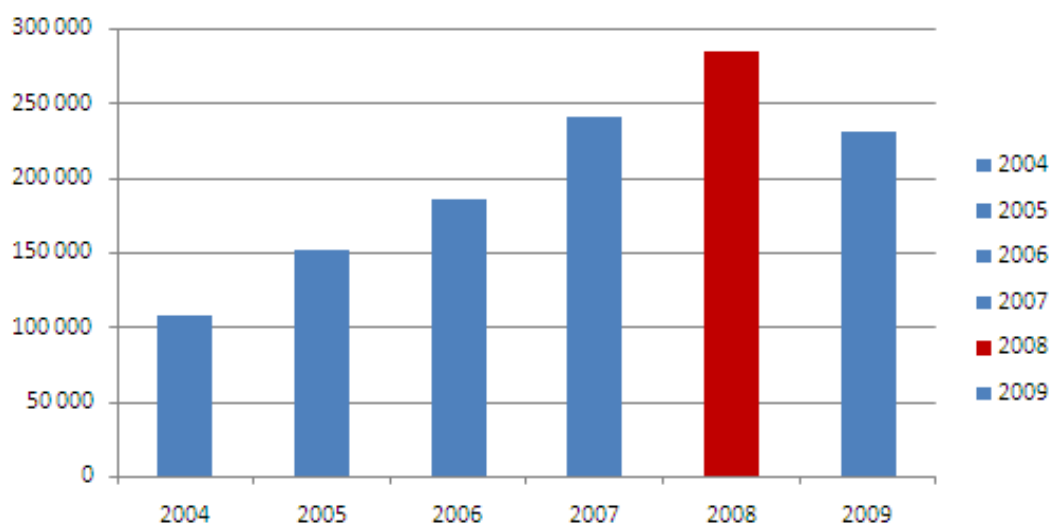
Převzato: [93]. SPCR – Svaz průmyslu a dopravy, V březnu pokles nezaměstnanost; URL: <http://www.spcr.cz/statistika/nezamestnanost.htm>; 17.04.2010

K 31. březnu 2010 klesla míra registrované nezaměstnanosti⁶⁷ na 9,7 % (únor 2010 – 9,9 %, březen 2009 – 7,7 %). Od října 2008 se jedná o první pokles míry nezaměstnanosti. [93] Podle datových údajů (k prosinci každého

⁶⁷ Nová definice výpočtu registrované míry nezaměstnanosti: (dosažitelní uchazeči o zaměstnání evidovaní na ÚP ÷ pracovní síla) × 100; dosažitelní = registrovaní, Za dosažitelné se nepovažují uchazeči o zaměstnání ve vazbě, ve výkonu trestu, na základní, náhradní nebo civilní vojenské službě, uchazeči v pracovní neschopnosti, uchazeči, kteří jsou zařazení na rekvalifikační kurzy nebo uchazeči, kteří vykonávají krátkodobé zaměstnání a dále uchazeči, kteří pobírají peněžitou pomoc v mateřství nebo kterým je poskytováno hmotné zabezpečení po dobu mateřské dovolené. Obdobným způsobem definuje nezaměstnaných metodika ILO, používaná v EU (EUROSTAT, statistický úřad Evropského společenství); jmenovatelem je pracovní síla, tj. počet zaměstnaných v národním hospodářství s jediným nebo hlavním zaměstnáním podle výsledků výběrových šetření pracovních sil - VŠPS (klouzavý průměr posledních čtyř čtvrtletí) + počet pracujících cizinců ze třetích zemí s platným povolením k zaměstnávání, zaměstnaných občanů EU registrovaných ÚP (klouzavý průměr posledních 12-ti měsíců) a cizinců s platným živnostenským oprávněním (klouzavý průměr za poslední 2 pololetí) + přesná evidence registrovaných - dosažitelných, neumístěných uchazečů o zaměstnání, občanů ČR a občanů EU (EHP), vedená úřady práce podle bydliště uchazeče (klouzavý průměr posledních 12-ti měsíců). [93]

roku), portálu Ministerstva práce a sociálních věcí, klesá i celková zaměstnanost cizích státních příslušníků evidovaných na úřadech práce, viz *Graf 25*. K prosinci roku 2004 bylo v České republice zaměstnáno 107 984 cizinců, k roku 2005 (151 736) cizinců, 2006 (185 075) cizinců, 2007 (240 242), v roce 2008 došlo k rapidnímu zvýšení zaměstnaných cizinců a to 284 551 osob, od toho roku dochází ke snižování, 2009 (230 709). [94]

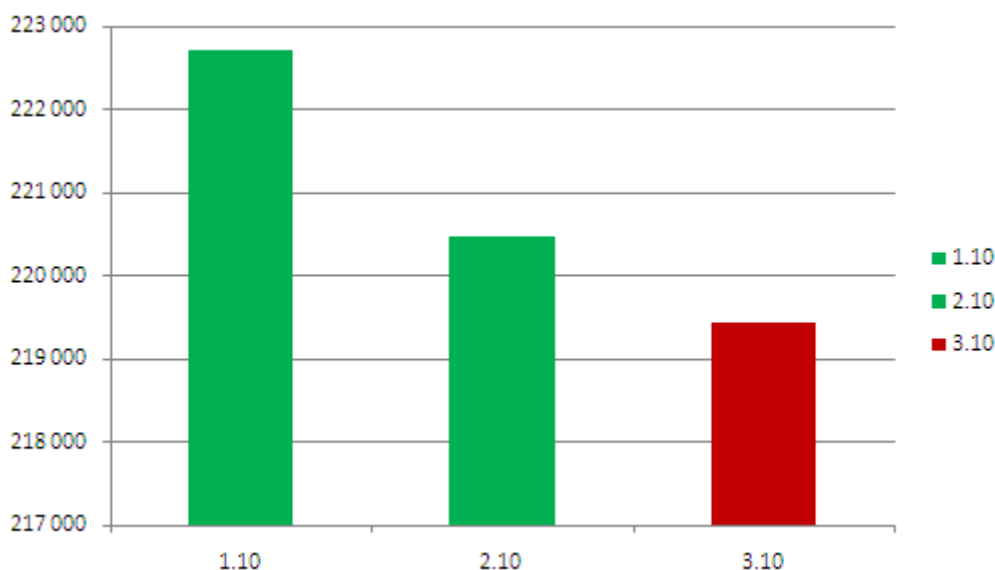
Graf 25: Vývoj počtu zaměstnaných cizinců vždy k prosinci 2004-2009

Zdroj: [94]. Integrovaný portál MPSV, *Zaměstnávání cizích státních příslušníků*, vlastní úpravy, URL: http://portal.mpsv.cz/sz/stat/zam_ciz_stat_prisl; 17.04.2010

K lednu roku 2010 Ministerstvo práce a sociálních věcí udávalo 222 719 zaměstnaných cizinců. Z toho 43,1 % představovali občané Slovenska (95 959 osob), dále 24,4 % tvořili občané Ukrajiny (54.303 osob) a 9,0 % občané Polska (20 128 osob). K únoru 220 468 a nejnovější data z března 2010 udávají 219 442 zahraničních pracovníků, viz *Graf 26*. [94]

Graf 26: Vývoj počtu zaměstnaných cizinců leden-březen 2010

Zdroj: [94]. Integrovaný portál MPSV, *Zaměstnávání cizích státních příslušníků*, vlastní úpravy, URL: http://portal.mpsv.cz/sz/stat/zam_ciz_stat_prisl; 17.04.2010

Ekonomická krize zasáhla především cizince z východních zemí, kteří o práci přicházeli a přichází jako první. Pod slibem vysokých výdělků byli do České republiky nalákáni pracovními agenturami. Projekt dobrovolných návratů využila část cizinců, přesto v České republice ještě mnoho cizinců bez práce zůstává, většinou již nelegálně. Nejčastěji se jedná právě o občany Ukrajiny a Vietnamu. Řada cizinců se vrátit nechce, zároveň nechce přiznat svůj pobyt jako nelegální a tak sahají po podnikání. Vyřízením živnostenského listu si v podstatě pobyt v České republice legalizují. Ještě k 31. prosinci roku 2009 z hlediska postavení v zaměstnání dlouhodobě převažují cizinci evidovaní úřady práce nad cizinci živnostníky. Největší počty cizinců evidovaných úřady práce zaujímají občané Slovenska (98 192, 42,6 %), Ukrajiny (57 478, 24,9 %) a Polska (20 278, 8,8 %). U cizinců živnostníků se situace mírně liší. První místo, již dlouhodobě, zaujímají občané Vietnamu (35

590, 40,6 %), následují občané Ukrajiny (26 223, 29,9 %) a na třetím místě figurují občané Slovenska (9 865, 11,2 %). [78]

Celkové nepokoje a obavy z toho, že by zahraniční pracovní síly v České republice zabíraly místa pro občany České republiky, lze vyvrátit aplikováním jedné, v této práci zmíněné, migrační teorie. Jedná se o teorii dvojího trhu, kdy je trh práce rozdělen na dvě části. Pracovní trh se rozděluje na primární a sekundární. Trh primární je tvořený vysoce kvalifikovanými odborníky a vyznačuje se stabilitou a vysokými výdělky. Pak je trh, označovaný jako sekundární, který je charakterizován místy s nízkým mzdovým ohodnocením. Nabídky ze sekundárního trhu práce nemají obvykle vysokou oblibu u domácí pracovní síly. Při zvýšené míře nezaměstnanosti se pak poptávka po pracovní síle vyskytuje převážně na sekundárním trhu práce. V tomto případě se pak nedá tento stav označit jako přímé soutěžení domácí pracovní síly a zahraniční pracovní síly. Každá z pracovních sil se soustředí na jiný trh práce. „Ze zákona o zaměstnanosti⁶⁸ vyplývá, že povolení k zaměstnání může vydat úřad práce za podmínky, že se jedná o ohlášené volné pracovní místo, které nelze s ohledem na požadovanou kvalifikaci nebo nedostatek volných pracovních sil obsadit jinak. Což ve výsledku to znamená, že volná pracovní místa jsou uvolněna cizincům pouze za podmínky, že je nemohl nebo nechtěl obsadit občan České republiky nebo Evropské unie.“ [97]

V oblasti pracovní migrace se Česká republika přibližuje ke standardům běžným v ostatních zemích EU. Česká republika má migrační potenciály, avšak jejich aktivace bude zejména u kvalifikovaných prací odrážet potřeby na úrovni podniků. Problémy s uplatněním na trhu práce lze čekat u prací málo kvalifikovaných, či dokonce nekvalifikovaných, protože situace v potenciálních přijímacích zemích je v této oblasti práce podobná. Pro budoucí vývoj lze usuzovat, že nadále bude nejvíce cizinců evidovaných úřady

⁶⁸ Tisková správa o novém zákonu o zaměstnanosti je dostupná ze serveru viz *Literatura* [96]

práce a v důsledku obtížného získávání pracovních povolení bude docházet k růstu nelegálních pracovních činností a pobytů načerno.

6.5 Migrace jako dočasná demografická kompenzace?

Pracovní migrace změnila v posledních desetiletích tvář Evropy. Na celém světě se neustále zvyšují podíly přistěhovalců v obyvatelstvu. Cizinci poskytovali a nadále budou poskytovat pracovní sílu jak ve stavebnictví, tak v sociální péči i ve službách. Jak již bylo zmíněno, v době ekonomické krize se tato pozitiva zasekla, zvyšovala se nezaměstnanost, která s sebou nese jak ekonomické, tak sociální důsledky. V této souvislosti vznikají na jedné straně ochranné politiky vůči nadměrnému přijímání zahraničních pracovníků, na straně druhé, se budoucí Evropa bez migrace neobejde.

Podle „Prognózy obyvatelstva České republiky do roku 2065“, kterou sestavil Boris Brucin a Tomáš Kučera, růst úbytku obyvatelstva České republiky se bude v budoucích letech rapidně zvyšovat. [98] Prognóza vychází z definitivních výsledků Sčítání lidu, domů a bytů 2001 je pokračováním prognóz z let 1993, 1995, 1998, 2000 a 2002. Horizont prognózy je rok 2065 a prognóza byla vydána ve třech variantách⁶⁹. „Migrací bude kompenzován tento nepříznivý vývoj přirozenou měnou jen po omezenou dobu, proto počet obyvatel České republiky v budoucnosti pravděpodobně poklesne pod současnou úroveň a jako celek bude obyvatelstvo zcela jistě stárnout. Ekonomický potenciál vyjádřený rozsahem zdrojů pracovních sil bude trvale slábnout a jedinou částí populace, která početně poroste, se stane obyvatelstvo ve věku 65 a více let (počty seniorů ve vyšších věkových skupinách porostou

⁶⁹Střední (nejpravděpodobnější), nízké a vysoké (jež jsou pomyslnými hranicemi, které by budoucí vývoj neměl překročit).

výrazněji než v nižších a počty nejstarších občanů se tak mnohonásobně zvýší).“ [98]

Pravděpodobný budoucí vývoj migrace počítá s kladnými migračním saldem. V roce 2010 by saldo mělo podle nízké varianty představovat 7 000 osob ročně, podle střední 20 000 osob ročně a podle vysoké varianty 25 000 cizinců ročně. Do roku 2065 by tak mohlo dojít k posunu na 9 900, resp. 23 900, resp. 39 300 osob ročně. Velikost migračního přírůstku bude rozhodující pro konečný charakter vývoje početního stavu obyvatelstva. [98]

Evropa stárne mnohem rychleji, než přicházejí přírůstky. Migrace sice nemůže zastavit stárnutí obyvatelstva, ale tento proces může pozitivně omezit. Z hlediska prognózy je však migrace neobtížnější složkou populačního vývoje. Migrace je silně ovlivnitelná vnějšími podmínkami, které například představují legislativní opatření pro vstup a pobyt cizinců na území přijímacího státu. Situace ve zdrojových zemích je také neméně rozhodující pro příliv migrujících. Česká republika se v průběhu posledního desetiletí etablovala z emigrační země na tranzitní a v posledních letech na zemi imigrační. Až do ekonomické krize v České republice každým rokem stoupal počet přistěhovalců. To však nemění fakt, že Česká republika je stále atraktivní cílovou zemí zejména pro migrující z východní Evropy. Celkově se předpokládá, že Česká republika zůstane nadále imigrační zemí, pokud by nastala situace s dlouhodobějšími migračními ztrátami, znamenala by tato situace výraznější úbytky obyvatelstva a jeho intenzivnější stárnutí.

Závěr

Fenomén mezinárodní migrace je přirozeným, dynamickým a žádoucím jevem, který je v současné době považován za jedno z hlavních témat 21. století. V ekonomické sféře migrace umožňuje efektivnější využití potenciálu lidí i kapitálu. Pokud existuje promyšlená migrační politika, pak jsou přicházející pracovníci rozhodně kladným faktorem pro trh práce. Migrace je nezbytným jevem v těch místech, kam nelze směřovat transfer kapitálu, je nezbytná tam, kde chybí kvalifikovaná pracovní síla. Pro Českou republiku migrační trendy nemusí přinášet zákonitě problémy, neboť migrace má pozitivní, byť relativně dočasný vliv na demografickou strukturu populace, splňuje některé potřeby trhu a tím zlepšuje příjmové stránky ekonomiky země.

Práci lze rozčlenit na tři části. První, metodicko-teoretická část podala problematiku samotné definice a typologie migrace, základních pojmů, včetně migračních teorií, charakteristiky pracovního trhu, vlivu migrace na přijímající i vysílající země a charakteristiky ekonomické migrace. Jednotlivé migrační teorie se více či méně reflektují v průběhu celého popisu migračního vývoje v této práci.

Při opomenutí dalších, dalo by se říci i kvantitativně méně důležitých, příčin mezinárodní migrace, lze obecně jako základní determinanty migračních tendencí obyvatel tradičně nacházet v cíli zvyšování ekonomického komfortu migrujících osob. V České republice zcela převládá ekonomická – pracovní migrace. Přistěhovalci disponují neobvyklou ochotností stěhovat se do oblastí s možným nedostatkem pracovních sil, či kvalifikovaných osob. Právě v členských státech Evropské unie a v současné době i v regionu České republiky se v migraci projevuje trend pro příchod vysoce vzdělaných a kvalifikovaných pracovníků a to v rámci projektu Výběru kvalifikovaných pracovníků, zelených karet, které mají i funkci odbourání nelegálního zaměstnávání a modrých karet. V rozporu s tímto faktem je ovšem ještě stále

mnoho migrantů, kteří jsou soustředění na nekvalifikované práce za charakteristicky špatných pracovních podmínek. Dlouhodobým problémem je nejen v regionu České republiky, ale i ve světě nelegální migrace, které z důvodu už současné rozsáhlosti práce nebyl věnován větší prostor.

Druhá část je výkladem historie migrace ve světovém kontextu a přehledu migrace v Evropě po druhé světové válce, která je podstatná pro pochopení aktuálních migračních trendů. Jak jsem zmínila v úvodu, při zkoumání aktuálních problémů jsem zjistila, že pro porozumění této problematice je nutné se zabývat historickými souvislostmi a to přinejmenším od druhé světové války, proto je tato pasáž práce poměrně rozsáhlá. Ekonomické aspekty migračního vývoje v České republice se v současných trendech významně promítají již od druhé světové války. Od tohoto období se stala zcela převládajícím typem ekonomická – pracovní migrace, nejprve typu nuceně nasazených, poté „Gastarbeiterů“, pracovníků pozvaných na základě mezinárodních smluv a pohybu vysoce kvalifikovaných i nízkokvalifikovaných pracovních sil až do současné doby. Tato část podává i výklad vývoje jednotného vnitřního trhu a volného pohybu osob. Tyto momenty jsou důležité pro evropské migrační politiky.

V třetí části práce byly podrobněji rozebrány jevy migračního vývoje v České republice před a po vstupu do Evropské unie s přihlédnutím na nejen ekonomické aspekty. Jako významný zdroj dat zde posloužil Český statistický úřad a Integrovaný portál Ministerstva práce a sociálních věcí. Současný stav aktuálních problémů v Evropě i regionálně v České republice, nachází své kořeny především v období druhé světové války a v poválečném vývoji, důležitým předělem jsou 90. léta 20. století a budování Evropské unie, až do její současné podoby, včetně propuknutí ekonomické hospodářské krize z roku 2008. Česká republika jako cílová země, která v současné době disponuje trvalým imigračním potenciálem a je poměrně atraktivní cílovou zemí pro přistěhovalce, zejména díky historickým souvislostem pro občany Vietnamu, má své kořeny na počátku 90. let 20. století. Pád železné opony otevřel „okno“

novým příležitostí pro občany střední a východní Evropy. Významným momentem pro aktuální situaci je vstup České republiky a dalších severovýchodních států do Evropské unie v roce 2004. Vstup těchto států v západní Evropě probudil obavy z přílivu levné pracovní síly a jejího nechtěného usazení v západních státech vyplývajících opět z historicko-ekonomických souvislostí z poválečného období, které však v důsledcích nebyly naplněny. K výrazným imigračním vlnám do západní Evropy tak jako v průběhu a po druhé světové válce nedošlo, přesto státy Evropské unie učinily opatření vůči nově přistupujícím státům v podobě přechodných opatření.

Hlavním úkolem společnosti pak je najít odpovědi a řešení jak řídit migraci, maximalizovat její pozitivní účinky a minimalizovat potenciální negativní dopady, které se v současnosti mnohem více zviditelňují. Česká republika se v současné době potýká s poměrně vysokým procentem nezaměstnanosti vyplývajícím z výše zmíněné mezinárodní ekonomické krize v roce 2008, paradoxně však poptávka po pracovní síle stále existuje a jistě existovat bude, protože občané České republiky vykazují nechuť pracovní realizace v některých profesích, které jsou zahraniční pracovníci ochotni vykonávat i za cenu menších mezd. Tradičními menšinami realizujícími se na českém pracovním trhu jsou pak obecně občané slovanských národů. Z hlediska historického vývoje a celkových proměn, jsou pro Českou republiku zajímaví již po dlouhá léta usazení a nově příchozí občané asijských zemí – v této práci jsou zmíněni občané Vietnamu. Jejich pobyt v České republice má jistý historicko-politický základ a jejich charakteristikou, na rozdíl od slovanských národů, je tendence k trvalému usazení a mnohem častějšímu podnikání. Zároveň se Česká republika dle výsledků prognóz pohybuje na hranici, ne-li pod hranicí reprodukce, což do budoucna z hlediska ekonomiky představuje jistý problém s tlakem na důchodovou reformu z důvodu stárnutí ekonomicky aktivní populace.

Cílem práce bylo vybrání a popsání aktuálních problémů evropské ekonomické migrace se zřetelem k České republice v historicko-ekonomickém kontextu za využití odborné literatury zaměřené na tuto problematiku, odborných publikací v kombinaci se statistickými zdroji v podobě analýz, zpráv a studií. Tyto problémy pak charakterizovat k současnosti. Podle mého názoru byl tento cíl splněn, neboť na základě heuristické a komparační metody bylo dosaženo popisu migračního vývoje od druhé světové války až po dílčí období současnosti s přihlédnutím k ekonomickým i jiným aspektům migrace.

Vzhledem k tomu, že dosud nejsou k dispozici žádné ucelené hloubkové analýzy věnující se bezprostřednímu tématu této práce – tedy analýzy postihující procesy migračních toků ve spojitosti s ekonomickou situací v regionu České republiky, byla pro tuto práci použita získaná fakta z odborné literatury věnující se obecné problematice migrace, demografii a ekonomii v kombinaci s odbornými monografiemi a statistickými zdroji, kdy je většina těchto zdrojů k dispozici v elektronické podobě. Rozsah základní literatury v průběhu pronikání do dané problematiky musel být značně rozšířen a to především o informační zdroje dostupné z internetu, víceméně splňující požadovanou aktuálnost, které jsem pokládala za značný důraz.

Seznam literatury a internetových zdrojů

- [1] IOM – International Organization for Migration (the Migration Agency) – *Facts & Figures* [online];
URL: <http://www.iom.int/jahia/Jahia/about-migration/facts-and-figures/lang/en>
[15.03.2010].
- [2] ČSÚ – Český statistický úřad – *Cizinci v ČR – základní údaje v jednotlivých měsících – 2006/12 – 2009/12* [online];
URL: [http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/06003C0245/\\$File/c01r01.pdf](http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/06003C0245/$File/c01r01.pdf)
[15.03.2010].
- [3] Antropoweb – *Migrace* [online];
URL: <http://antropologie.zcu.cz/clanek/migrace> [15.03.2010].
- [4] Polis – Slovníček pojmů – *Migrace* [online];
URL: <http://www.epolis.cz/page.php?location=&menu=first&id=28&idNotion=6> [18.03.2010].
- [5] Roubíček, Vladimír. *Úvod do demografie*. Praha, CODEX Bohemia, s. r. o., 1997. ISBN 80-85963-43-4
- [6] Janků, Kateřina. *Moderní migrace. Stěhování se zvláštním významem.*;
URL: http://aa.ecn.cz/img_upload/79a33131c9c4293e0fceb50bfa263ef/KJanku_Modernimigracestehovanisezvlastnimvyznamem.pdf [16.03.2010].
- [7] CSD – Komise pro udržitelný rozvoj – *Migrace*;
URL: http://www.studentsummit.cz/data/1258974713944BGR_CSD_Migrace.pdf [16.03.2010].

- [8] Polis – *Slovníček pojmů – Migrace* [online];
URL: <http://www.epolis.cz/page.php?location=&menu=first&id=28&idNotion=6> [16.03.2010].
- [9] OPU – Organizace pro pomoc uprchlíkům – *Úmluva o právním postavení uprchlíků* [online];
URL: http://www.opu.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=35&Itemid=17&lang=cs [17.03.2010].
- [10] MVČR – Ministerstvo vnitra České republiky – *Terminologický slovník – azyl* [online]; URL: <http://www.mvcr.cz/clanek/terminologicky-slovník.aspx> [28.03.2010].
- [11] Gúnterová, T. *Uprchlíci a žadatelé o azyl v České republice*;
URL: www.varianty.cz/download/doc/activities/71_0.pdf [17.03.2010].
- [12] Program ZÁKON – *Zákon České národní rady o nabývání a pozbývání státního občanství České republiky* [online];
URL: http://www.pravnipredpisy.cz/predpisy/ZAKONY/1993/040993/Sb_040993_-----_.php [17.03.2010].
- [13] ČSÚ – Český statistický úřad – *Počet cizinců v ČR* [online];
URL: http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/kapitola/ciz_pocet_cizincu [18.03.2010].
- [14] Kunešová, H., Cihelková, E. a kol. *Světová ekonomika. Nové jevy a perspektivy*. 2. doplnění a přepracované vydání. Praha, C. H. Beck, 2006.
ISBN 80-7179-455-4

- [15] Drbohlav, D., Uherek, Z. *Reflexe migračních teorií*;
URL: <http://web.natur.cuni.cz/~ksgrsek/illegal/clanky/Uherek-Teorie.pdf>
[26.03.2010]
- [16] Vojtková, M. *Teorie mezinárodní migrace* [online];
URL: <http://www.socioweb.cz/index.php?disp=temata&shw=253&lst=113>
[26.03.2010].
- [17] Zilynskij, B., Kočík, R. *Ukrajinci v České republice*. (81-98) In: Šišková, T. *Mensiny a migranti v České republice*. Praha, Portál s.r.o., 2001. ISBN: 80-7178-648-9
- [18] Kuchař, Pavel. *Trh práce. Sociologická analýza*. Praha, Nakladatelství Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1383-3
- [19] Vavrejnová, M. *Mobilita pracovní síly před a po vstupu ČR do EU*.
URL: <http://nb.vse.cz/icre/books/sb-027/Vavrejnova.pdf> [27.03.2010].
- [20] Kolektiv autorů. *Sociální a ekonomické dopady integrace ČR do EU (Nové příležitosti, možná rizika)*. Červenec 2001;
URL: <http://www.sec.cz/export/CZ/search.page> [27.03.2010].
- [21] *World Economic and Social Survey 2004*, International Migration. New York, United Nations publication, 2004. ISBN: 92-1-109147-0;
URL: <http://www.un.org/esa/policy/wess/wess2004files/part2web/part2web.pdf>
[27.03.2010].
- [22] Bade, J. K. *Evropa v pohybu. Evropské migrace dvou staletí*. Praha, NLN s.r.o., Nakladatelství lidové noviny, 2005. ISBN 80-7106-559-5

- [23] Kabeleová, H., Kučera, J., Polednová, K., Staňková, I. *Cizinecká politika vybraných zemí Evropské unie. Podkladová studie zpracovaná v rámci projektu „Expertizní činnost v prostředí cizinců, azylantů a uprchlíků v České republice.* Praha, Institut mezinárodních studií Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy, 2001. In: *Integrace cizinců na území ČR – sborník*; [online], URL: <http://www.cizinci.cz/clanek.php?lg=1&id=113> [28.03.2010].
- [24] The Companion Website for World Regions in global Context, 2 nd Edition – *Chapter 3: Europe, Critical Thinking* [online]; URL: http://wps.prenhall.com/esm_marston_wrg_2/21/5540/1418462.cw/content/index.html [29.03.2010].
- [25] Vinen, R. *Evropa dvacátého století.* Praha, Vyšehrad spol. s. r.o., 2007. ISBN: 978-80-72021-735-1
- [26] Brouček, S. *K některým otázkám migrace na území České republiky po druhé světové válce;* URL: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/azyl/integrace2/nks01/prispevek8.pdf> [29.03.2010].
- [27] ČSÚ – Český statistický úřad – *Druhá světová válka a Československá statistická služba* [online]; URL: http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/druha_svetova_valka_a_ceskoslovenska_statisticka_sluzba [29.03.2010].
- [28] Nosková, H. *Národnostní skladba obyvatelstva v Československu.* Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2001. In: *Integrace cizinců na území ČR – sborník* [online]; URL: <http://www.cizinci.cz/clanek.php?lg=1&id=113> [29.03.2010].

- [29] Parlament České republiky – Poslanecká sněmovna, *121/1920 Sb. – Zákon ze dne 29. února 1920, kterým se uvozuje Ústavní listina Československé republiky*; [online],
URL: http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1920.html [30.03.2010].
- [30] Parlament České republiky – Poslanecká sněmovna, *150/1948 Sb. – Ústavní zákon ze dne 9. května 1948 Ústava Československé republiky* [online]; URL: http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1948.html [30.03.2010].
- [31] Parlament České republiky – Poslanecká sněmovna, *100/1960 Sb. Ústavní zákon ze dne 11. července 1960 Ústava Československé socialistické republiky* [online]; URL: http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1960.html [30.03.2010].
- [32] *Flexibilní formy zaměstnávání a sociální dumping*. Informační materiál. MPSV ČR, 2006; URL: <http://www.oskovo.cz/Kovo/2008/Rizik/d12.pdf> [31.03.2010].
- [33] Úřední věstník L 018, 21/07/1997 S. 001 – 006. *Směrnice Evropského parlamentu A Rady 96/71/ES ze dne 16. prosince 2006* [online];
URL: <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31996L0071:CS:HTML> [31.03.2010].
- [34] *Dohoda mezi vládami států mezi vládami států Hospodářské unie Beneluxu, Spolkové republiky Německo a Francouzské republiky o postupném rušení kontrol na společných hranicích, podepsaná v Schengenu v Lucemburském velkovévodství dne 14. června 1985*;
URL: http://www.mfcr.cz/cps/rde/xbcr/mfcr/Schengenska_dohoda_1985.pdf [01.04.2010].

[35] *Prováděcí úmluva*;

URL: http://www.mfcr.cz/cps/rde/xbcr/mfcr/Provadeci_umluva_k_Schengenske_dohode_1990.pdf [01.04.2010].

[36] *Smlouva o Evropské unii (92/C 191/01)*;

URL: http://www.mfcr.cz/cps/rde/xbcr/mfcr/Maastrichtska_smlouva_1992.pdf [01.04.2010].

[37] *Amsterodamská smlouva pozměňující smlouvu o Evropské unii, smlouvy o založení evropských společenství a související akty (97/c 340/01)*;

URL: <http://www.mfcr.cz/cps/rde/xbcr/mfcr/Amsterdamc.pdf> [01.04.2010].

[38] Baršová, A. Vytváření společných politiky EU k regulaci ekonomické migrace. In: Drbohlav D. a kol. *Nelegální ekonomické aktivity migrantů (České v evropském kontextu)*. Praha, Nakladatelství Karolinum, 2008., s. 47-55. ISBN: 978-80-246-1552-3

[39] Urban, L. *Vnitřní trh EU: vznik, vývoj, současný stav*. FSV, UK 2008-2009 [online]; URL: <http://ies.fsv.cuni.cz/default/file/download/id/10157> [01.04.2010].

[40] Euroskop.cz – *Vnitřní trh* [online]; URL:

<http://www.euroskop.cz/8732/sekce/strucna-historie-vnitriho-trhu/> [02.04.2010].

[41] Hobza, A. *Koordinace ekonomických politik v EU*, 2001 [online];

URL: http://www.europeum.org/disp_article.php?aid=395 [02.04.2010].

- [42] Evropská unie v České republice – *Lisabonská strategie* [online];
URL: http://ec.europa.eu/ceskarepublika/abc/policies/art2377_cs.htm
[02.04.2010].
- [43] MVČR – Ministerstvo vnitra, Archiv – červen 2008, *Azyl a migrace v evropském kontextu* [online];
URL: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/eunie/azyl.html> [03.04.2010].
- [44] Europa – Portál Evropské unie, *Členské státy EU* [online];
URL: http://europa.eu/abc/european_countries/eu_members/index_cs.htm
[03.04.2010].
- [45] VŠE – Vysoká škola ekonomická v Praze – Jsme v EU, buďme v obraze, Geografické vymezení Evropy – *Evropská unie není totéž co Evropa* [online];
URL: http://ces.vse.cz/portal/index.php?page=view_chapter&kap=8
[03.04.2010].
- [46] Cahlík, T. a kol. *Multiagentní přístupy v ekonomii*. Praha, Nakladatelství Karolinum, 2006. ISBN: 80-246-1223-2
- [47] Klub mladých Evropanů. Evropská regionální fóra – *Konkurenceschopnost a volný pohyb pracovních sil v rámci Evropské unie*.
URL: http://www.euroskop.cz/gallery/35/10567-konkurenceschopnost_a_volny_pohyb_ps.pdf
[03.04.2010].
- [48] MPSV – Ministerstvo práce a sociálních věcí, *Přechodné období pro volný pohyb pracovníků – tab. Uplatňování omezení přístupu práce vůči ČR – stav k 1. 5. 2009* [online]; URL: <http://www.mpsv.cz/cs/1282#tab1>
[04.04.2010].

[49] Integrovaný portál MPSV – *Zvláštní případy při udělování povolení k zaměstnání cizinci*, [online];

URL: http://portal.mpsv.cz/sz/zahr_zam/zz_zamest_cizincu/zz_zvlastni
[04.04.2010].

[50] ČSÚ – Český statistický úřad – *Ekonomické determinanty odchodu za prací v rozšířené EU*;

URL: [http://czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/t/FD00315841/\\$File/1527-04-06.pdf](http://czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/t/FD00315841/$File/1527-04-06.pdf) [05.04.2010].

[51] Drbohlav, D. Mezinárodní migrace v Česku s důrazem na legální pracovní migraci. In: Drbohlav D. a kol. *Nelegální ekonomické aktivity migrantů (České v evropském kontextu)*. Praha, Nakladatelství Karolinum, 2008., s. 57-62. ISBN: 978-80-246-1552-3

[52] Horáková, M. *Dlouhodobé trendy ve vývoji pracovních migrací v České republice*. Praha, VÚPSV, v.v.i., 2008;

URL: http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_288.pdf [05.04.2010].

[53] Migration Information Source, *Country profiles – The Czech Republic: From Liberal Policy to EU Membership* By Dušan Drbohlav [online];

URL: <http://www.migrationinformation.com/Feature/display.cfm?ID=325>
[19.04.2010].

[54] Horáková, M. *Cizinci na trhu práce v České republice v letech 1994-2004*.

Praha, VÚPSV, 2005; URL: http://www.cizinci.cz/files/clanky/300/Horakova-cizinci_1994-2004.pdf [06.04.2010].

[55] Horáková, M. *Trendy zahraničních pracovních migrací v České republice v letech 1995-2004*. Praha, VÚPSV, 2004;

URL: http://www.cizinci.cz/files/clanky/103/Horakova-trendy_zahr_migr.pdf

[06.04. 2010].

[56] ČSÚ – Český statistický úřad – *Cizinci podle pobytu a státního občanství – top 15 k 31. 12. 2003*;

URL: [http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/07004072D1/\\$File/c01a08t.pdf](http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/07004072D1/$File/c01a08t.pdf)

[07.04.2010].

[57] Leontiyeva, Y., *Imigrace v České republice v kontextu evropské migrace*.

In: Mansfeldová, Z., Kroupa, A. *Proměny reprezentace zájmů po vstupu do Evropské unie*. Praha, Sociologické nakladatelství (SLON), 2008. ISBN 978-80-86429-88-5

[58] Integrovaný portál MSP – *Práce pro cizince* [online];

URL: www.praceprocizince.cz [07.04.2010].

[59] Legální migrace – otevřená šance – *Projekt Výběr kvalifikovaných*

zahraničních pracovníků [online]; URL: <http://imigrace.mpsv.cz/> [07.04.2010].

[60] MPSV – Legální migrace – otevřená šance – *Projekt Výběr*

kvalifikovaných zahraničních pracovníků [online];

URL: <http://imigrace.mpsv.cz/?lang=cz&article=media&mm=4410&full=true>

[08.04.2010].

[61] Horáková, M. *Průběh pracovních migrací v České republice od vstupu do Evropské unie*. Praha, VÚPSV, 2004;

URL: http://aa.ecn.cz/img_upload/9e9f2072be82f3d69e3265f41fe9f28e/pr_b_h_pracovn_ch_migrac_.pdf [09.04.2010].

[62] ČSÚ – Český statistický úřad – *Nejčastějších 15 státních občanství cizinců podle typu pobytu, 31. 12. 2004;*

URL: [http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/060053B140/\\$File/c01a42t.pdf](http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/060053B140/$File/c01a42t.pdf)

[09.04.2010].

[63] ČSÚ – Český statistický úřad – *Cizinci podle kategorií pobytu a státního občanství – 25 nejčetnějších státních občanství – k 31. 12. 2005;*

URL: [http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/420043ACAD/\\$File/c01a64t.pdf](http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/420043ACAD/$File/c01a64t.pdf)

[09.04.2010].

[64] ČSÚ – Český statistický úřad – *Cizinci podle kategorií pobytu a státního občanství – 25 nejčastějších státních občanství – k 31. 12. 2006;*

URL: [http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/B9002F8B9B/\\$File/c01a64t.pdf](http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/B9002F8B9B/$File/c01a64t.pdf)

[09.04.2010].

[65] ČSÚ – Český statistický úřad – *Cizinci v ČR podle typu pobytu a státního občanství (top 10) – 31.12. 2006,*

URL: <http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/tab/B9002F8EEF> [09.04.2010].

[66] ČSÚ – Český statistický úřad – *10 nejčastějších státních občanství cizinců v ČR podle typu pobytu, k 31. 12. 2007,*

URL: <http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/tab/DE0046C3DE> [14.04.2010].

[67] Integrovaný portál MPSV – *Zelené karty v České republice* [online];

URL: http://portal.mpsv.cz/sz/zahr_zam/zelka [10.04.2010].

[68] *Migraceonline.cz – Přehled událostí v oblasti mezinárodní migrace ve střední a východní Evropě v roce 2007* [online];

URL: <http://www.migraceonline.cz/prehled/2007/> [10.04.2010].

[69] ČSÚ – Český statistický úřad – *Cizinci podle kategorií pobytu a státního občanství – 25 nejčastějších státních občanství – k 31. 3. 2006;*

URL: [http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/34002C253B/\\$File/c01t03.pdf](http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/34002C253B/$File/c01t03.pdf)

[10.04.2010].

[70] ČSÚ – Český statistický úřad – *Cizinci podle kategorií pobytu a státního občanství – 25 nejčastějších státních občanství – k 30. 6. 2008;*

URL: [http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/1D00310D7C/\\$File/c01t03.pdf](http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/1D00310D7C/$File/c01t03.pdf)

[10.04.2010].

[71] Migraceonline.cz – *Přehled událostí v oblasti mezinárodní migrace ve střední a východní Evropě v roce 2008* [online];

URL: <http://www.migraceonline.cz/prehled/2008/> [11.04.2010].

[72] Evropský parlament – *Evropská modrá karta pro vysoce kvalifikované pracovníky* [online];

URL: http://www.europarl.europa.eu/news/public/focus_page/018-41713-315-11-46-902-20081107FCS41562-10-11-2008-2008/default_cs.htm

[11.04.2010].

[73] ČSÚ – Český statistický úřad – *Cizinci podle kategorií pobytu a státního občanství – 25 nejčastějších státních občanství – k 31. 12. 2008;*

URL: [http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/C40047DC94/\\$File/c01a02.pdf](http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/C40047DC94/$File/c01a02.pdf)

[11.04.2010].

[74] ČSÚ – Český statistický úřad – *10 nejčastějších státních občanství cizinců v jednotlivých krajích ČR,*

URL: <http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/tab/C400484762> [12.04.2010].

- [75] Čeština pro cizince – *Čeština pro cizince* [online];
URL: http://cestina-pro-cizince.cz/index.php?hl=cs_CZ [12.04.2010].
- [76] Migraceonline.cz – *Přehled událostí v oblasti mezinárodní migrace ve střední a východní Evropě v roce 2009* [online];
URL: <http://www.migraceonline.cz/prehled/2009/> [12.04.2010].
- [77] MVČR – Ministerstvo vnitra České republiky – *Migrace* [online];
URL: <http://www.mvcr.cz/clanek/migrace-novy-clanek-890951.aspx?q=Y2hudW09MTA%3d> [12.04.2010].
- [78] ČSÚ – Český statistický úřad – *Cizinci podle kategorií pobytu a státního občanství – 25 nejčastějších státních občanství – k 31. 1. 2009*;
URL: [http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/92004C3CED/\\$File/c01t03.pdf](http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/92004C3CED/$File/c01t03.pdf)
[13.04.2010].
- [79] ČSÚ – Český statistický úřad – *Cizinci podle kategorií pobytu a státního občanství – 25 nejčastějších státních občanství – k 31. 7. 2009*;
URL: [http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/1F004A5D4D/\\$File/c01t03.pdf](http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/1F004A5D4D/$File/c01t03.pdf)
[13.04.2010].
- [80] ČSÚ – Český statistický úřad – *Cizinci podle kategorií pobytu a státního občanství – 25 nejčastějších státních občanství – k 31. 12. 2009*;
URL: [http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/C500564D56/\\$File/c01t03.pdf](http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/C500564D56/$File/c01t03.pdf)
[14.04.2010].
- [81] ČSÚ – Český statistický úřad – *Počet cizinců v ČR – G01 Vývoj počtu cizinců v ČR – měsíční údaje; 2009/3-2010/3* [online];
URL: <http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/tab/06003C1864> [14.04.2010].

[82] ČSÚ – Český statistický úřad – *Cizinci podle kategorií pobytu a státního občanství – 25 nejčastějších státních občanství – k 31. 1. 2010*;

URL: [http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/E700490DD8/\\$File/c01t03.pdf](http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/E700490DD8/$File/c01t03.pdf)

[14.04.2010].

[83] ČSÚ – Český statistický úřad – *Cizinci podle kategorií pobytu a státního občanství – 25 nejčastějších státních občanství – k 28. 2. 2010*;

URL: [http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/E9004981BF/\\$File/c01t03.pdf](http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/E9004981BF/$File/c01t03.pdf)

[14.04.2010].

[84] Kocourek, J. Vietnamci v České republice. (99-105) In: Šišková, T. *Menšiny a migranti v České republice*. Praha, Portál s.r.o., 2001. ISBN: 80-7178-648-9

[85] Brouček, S. *Aktuální problémy adaptace vietnamského etnika v ČR*. Praha, Etnologický ústav AV ČR, 2003;

URL: http://www.cizinci.cz/files/clanky/107/vietnamska_etnika.pdf

[15.04.2010].

[86] Pechová, E. *Migrace z Vietnamu do České republiky v kontextu problematiky obchodu s lidmi a vykořisťování*. Praha, La Strada Česká republika, o. p. s., 2007;

URL: <http://www.strada.cz/attachments/a/a84cd603323727bbbf069c431a80540d.pdf> [15.04.2010].

[87] BusinessInfo.cz – Vietnam: *Očekávaný vývoj v teritoriu* [online];

URL: <http://www.businessinfo.cz/cz/sti/vietnam-ocekavany-vyvoj-v-teritoriu/10/1000667/> [15.04.2010].

- [88] ČSÚ – Český statistický úřad – *Cizinci podle kategorií pobytu a státního občanství – 25 nejčtenějších státních občanství – k 31. 12. 2007*;
URL: [http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/DE00469B20/\\$File/c01a02.pdf](http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/DE00469B20/$File/c01a02.pdf)
[15.4.2010].
- [89] Horáková, M. *Umíme využít pracovní potenciál cizinců?*;
URL: http://www.cizinci.cz/files/clanky/578/pracovni_potencial_cizincu.pdf
[16.4.2010].
- [90] ČT24 – *Boj s nezaměstnaností: Cizinci ze zemí mimo EU nedostanou pracovní povolení*. 10. 3. 2010 [online];
URL: <http://www.ct24.cz/ekonomika/83400-boj-s-nezamestnanosti-cizinci-ze-zemi-mimo-eu-nedostanou-pracovni-povoleni/> [16.4.2010].
- [91] Eurostat – *Harmonised unemployment rates (%) – monthly data* [online];
URL: http://nui.epp.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=lmhr_m&lang=en [16.4.2010].
- [92] Integrovaný portál MPSV – *Počet evidovaných nezaměstnaných, míry nezaměstnanosti a volných pracovních míst vždy ke konci sledovaného měsíce*, (stat-2010-02.zip) [online]; URL: <http://portal.mpsv.cz/sz/stat/nz/mes>
[16.4.2010].
- [93] SPCR – Svaz průmyslu a dopravy – *V březnu pokles nezaměstnanosti* [online]; URL: <http://www.spcr.cz/statistika/nezamestnanost.htm> [17.04.2010].
- [94] Integrovaný portál MPSV – *Zaměstnávání cizích státních příslušníků* [online]; URL: http://portal.mpsv.cz/sz/stat/zam_ciz_stat_prisl [17.04.2010].

- [95] ČSÚ – Český statistický úřad – *Zaměstnanost – Popis aktuálního vývoje* [online]; URL: http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/o/ciz_zamestnanost-popis_aktualniho_vyvoje [18.4.2010].
- [96] MPSV – Ministerstvo práce a sociálních věcí, *Nový zákon o zaměstnanosti – Tisková zpráva* [online]; URL: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/236/300904.pdf> [18.4.2010].
- [97] Lidové noviny, 28. května 2009 – mimořádná příloha vzniklá ve spolupráci LN a společnosti Člověk v tísni – Migrace v krizi, „*Imigranti nám berou práci*“; URL: <http://www.clovekvtisni.cz/download/pdf/210.pdf> [18.04.2010].
- [98] Demografie – *Prognóza obyvatelstva České republiky do roku 2065* [online]; URL: http://www.demografie.info/?cz_prognozyprognozacr [18.04.2010].

Seznam schémat

Schéma 1: <i>Rozdělení migrace na dobrovolnou a nucenou</i>	18
---	----

Seznam tabulek

Tabulka 1: <i>Přehled politických označení migrujících</i>	21
Tabulka 2: <i>Stručný přehled migračních teorií od poloviny 19. století</i>	30
Tabulka 3: <i>Souhrn pozitivních a negativních dopadů pracovní migrace</i>	41
Tabulka 4: <i>Migrační bilance ČR v roce 2002 podle hlavních zemí, počet osob, legální migrace</i>	92
Tabulka 5: <i>Počet cizinců podle pobytu a státního občanství – top 15 k 31. 12. 2003</i>	93
Tabulka 6: <i>Přechodná opatření uplatňovaná zeměmi Evropské unie (k 1. srpnu 2008)</i>	94

Seznam grafů

Graf 1: <i>Migrace a emigrace v České republice 1988–2003</i>	88
Graf 2: <i>Vývoj počtu cizinců s povolením k pobytu v České republice (1985-2004)</i>	89
Graf 3: <i>Trh práce České republiky (průměry 1.– 4.Q.)</i>	90
Graf 4: <i>Míra zaměstnanosti a míra ekonomické aktivity obyvatelstva ČR</i>	90
Graf 5: <i>Zaměstnanost cizinců a vývoj trhu práce v ČR</i>	90
Graf 6: <i>Struktura zaměstnanosti cizinců v ČR v letech 1995-2004</i>	91
Graf 7: <i>Struktura zahraničních pracovníků v ČR v roce 2002</i>	92
Graf 8: <i>Pilotní projekt - vybraní cizinci podle státního občanství a věku</i>	95
Graf 9: <i>Počet uchazečů zařazených do projektu podle státní příslušnosti k 1. 1. 2010</i>	97
Graf 10: <i>Struktura zaměstnanosti cizinců k 31. 12. 2004</i>	101
Graf 11: <i>Cizinci v ČR podle typu pobytu a státního občanství – top 10 – k 31. 12. 2006</i>	103
Graf 12: <i>10 nejčastějších státního občanství cizinců v ČR podle typu pobytu k 31. 12. 2007</i>	105
Graf 13: <i>Nejčastější účely pobytu cizinců v roce 2007 podle pohlaví</i>	106
Graf 14: <i>Přistěhovalí a vystěhovalí a přírůstky obyvatel České republiky v letech 2001-2008 (1. pololetí)</i>	106
Graf 15: <i>Přistěhovalí v roce 2007 podle věku a pohlaví</i>	107

Graf 16: <i>Vývoj středního stavu obyvatelstva České republiky 1993-2009 (1. pololetí)</i>	108
Graf 17: <i>Podíl cizinců v obyvatelstvu České republiky 1999-2008 (zahrnuti jsou cizinci s pobytem přesahujícím jeden rok)</i>	109
Graf 18: <i>Struktura povolení k pobytu podle státního občanství k 30. 6. 2008</i>	110
Graf 19: <i>Celková zaměstnanost cizinců podle státního občanství k 30. 6. 2008</i>	112
Graf 20: <i>10 nejčastějších státních občanství cizinců v jednotlivých krajích ČR k 31. 12. 2008</i>	114
Graf 21: <i>Vývoj počtu cizinců 2009/3-2010/3</i>	117
Graf 22: <i>Vývoj počtu občanů Vietnamu 31.12.2004–31.1.2010</i>	123
Graf 23: <i>Skladba míry nezaměstnanosti podle MPSV 2005/1-2010/1</i>	127
Graf 24: <i>Míra nezaměstnanosti v letech 2000-2009 v %</i>	128
Graf 25: <i>Vývoj počtu zaměstnaných cizinců vždy k prosinci 2004-2009</i>	129
Graf 26: <i>Vývoj počtu zaměstnaných cizinců leden-březen 2010</i>	130

Seznam mapek

Mapa 1: <i>Mapa mezinárodní migrace pracovních sil v letech 1945-1973</i>	46
Mapa 2: <i>Evropa v roce 1949</i>	48
Mapa 3: <i>Členské státy EU a kandidující státy</i>	78
Mapa 4: <i>Jednotlivé vlny rozšíření Evropské unie</i>	79

Seznam příloh

Příloha 1: <i>Přehled internetových zdrojů nejdůležitějších domácích i zahraničních serverů s tematikou migrace v ČR i v rámci EU vhodných pro použití ve výuce Občanské výchovy</i>	159
--	-----

Přílohy

Příloha 1: Přehled internetových zdrojů nejdůležitějších domácích i zahraničních serverů s tematikou migrace v ČR i v rámci EU vhodných pro použití ve výuce Občanské výchovy

Jsme v EU, budme v obraze – CES – Centrum evropských studií

<http://ces.vse.cz/portal/index.php>

Velice povedený server, který vytvořilo Centrum evropských studií Vysoké školy ekonomické v Praze ve spolupráci s Konrad-Adenauer-Stifung. V roce 2006 vyšla stejnojmenná knižní publikace. Tento server je určen převážně pro studenty středních škol, gymnázií, ale zajisté se uplatní i pro učitele základních škol. Studenti ocení zejména jasné členění „kapitol“ a podnětné informace týkající se především Evropské unie.

Europa – Portál Evropské unie

<http://europa.eu>

Server Evropské unie má za úkol podat aktuální informace o činnostech Evropské unie včetně základních informací o evropské integraci. Na serveru jsou přístupné právní předpisy, jsou zde publikované internetové adresy všech institucí EU a informace o politikách EU.

http://europa.eu/teachers-corner/index_cs.htm

Zde jsou publikovány učební materiály o EU učitelům. Podle věku žáků jsou zde rozříděné příslušné materiály vhodné o výuce.

Český statistický úřad – Cizinci v ČR

<http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/kapitola/uvod>

Základem této stránky je Koncepce integrace cizinců, která je součástí politiky vlády České republiky. Na této stránce Český statistický úřad uveřejňuje statistické údaje o počtu cizinců na území České republiky, rozmístění cizinců v krajích a okresech. V jednotlivých údajích jsou cizinci rozdělení podle pohlaví, podle typu a účelu pobytu. K dispozici jsou také údaje týkající se azylu. Stránka je rozdělena na „podkapitoly“ typu: Počet cizinců v ČR, Zahraniční a vnitřní migrace, Azylové řízení a azylanti, Nabývání státního občanství ČR, Zaměstnanost, Vzdělávání, Zdravotní péče, Kriminalita, Nelegální migrace, Migrace cizinců v zahraničí. Součástí jsou zazipované publikace a Přehledy.

Migraceonline.cz

<http://www.migraceonline.cz/>

„Specializovaný web a fórum Multikulturního centra Praha pro kritickou diskuzi o migraci v ČR a v zemích střední a východní Evropy. Mapuje výzkum, vývoj legislativy, migrační a azylové politiky a činnost vládních i nevládních organizací.“

Tento server poskytuje E-Knihovnu, kde jsou k dispozici různé články, rozhovory, komentáře, recenze, publikace a výzkumy, projekty.

Doma v České republice

<http://www.domavcr.cz/>

Tento server je pomáhá cizincům najít v České republice druhý domov. Za cíl si tento server bere zvýšení úrovně informovanosti cizinců v České republice, kteří jsou u nás dlouhodobě usazeni. Server je poskytován v šesti jazykových verzích (český, anglický, ruský, ukrajinský, vietnamský, arménský) – v podstatě podle nejpočetnějších komunit v České republice.

V databázi „Rady pro život v České republice“ jsou k nalezení rady a návody k různým životním situacím vážícím se k životu v České republice. Lze zde najít informace typu: jaké doklady jsou nutné pro sňatek cizinců nebo při narození dítěte na území České republiky, jak si zařídit zdravotní pojištění a další praktické informace. Stránky slouží jako „orientační vodítko pro samostatného člověka ve standardních situacích jeho pobytu v České republice“.

IOM – International Organization for Migration – Mezinárodní organizace pro migraci

<http://www.iom.cz/>

Tento server spravuje mezivládní organizace IOM, která vznikla v roce 1951, v České republice působí tato mezinárodní organizace pro migraci od roku 1998. Poskytuje informace z oblasti Dobrovolných návratů a reintegrace, Migrace a rozvoje, Pracovní migrace, Prevence potírání obchodu s lidmi, Budování kapacit v migračním managementu, Integrace cizinců v České republice.

Euroskop.cz – věcně o Evropě

<http://www.euroskop.cz/>

Tento server poskytuje kvalitní a dostupné informace o Evropské unii a členství České republiky v unii. Obsahuje informace z oblasti Evropské unie,

Členských států, ČR v EU, Monitoringu legislativy EU, Fondů EU, Studia – práce – cestování. Server provozuje malou encyklopedii Evropské unie „EU od A do Z“. Rubrika „Pomoc při problémech v EU“ informuje o centrech, které mohou v dané situaci pomoci jak občanu v EU, studentovi, spotřebiteli, podnikateli, tak pracujícímu v EU.

Cizinci v České republice – Stránky Ministerstva práce a sociálních věcí o integraci cizinců

<http://www.cizinci.cz/news.php?lg=1>

Server vytváří souhrnný a aktuální přísun informací o integraci cizinců v České republice a zahraničních souvislostech, poskytují značné množství volně dostupných dokumentů, informací a kontaktů. Správcem těchto stránek je Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR a Ministerstvo vnitra ČR.

ILO – International Labour Organization

<http://www.ilo.org/global/lang--en/index.htm>

Server mezinárodní organizace práce poskytuje informace k získávání práce, jeho cílem je podporovat práva na práci, důstojné pracovní příležitosti, posílení sociální ochrany apod. Tento server nabízí mnoho zajímavých článků a informací.

MPI – Migration Information Source

<http://www.migrationinformation.org/index.cfm>

Tento server poskytuje čerstvé myšlenky, autoritativní data od mnoha světových organizací a vlád, globální analýzy mezinárodních migračních toků a stav uprchlictví. Nabízí unikátní nástroje, důležitá data a podstatné skutečnosti migrace lidstva.